

IMPACTVERSLAG 2025

Vasthouden aan vooruitgang

**NATUUR
& MILIEU**
Laat zien dat het kán

VOORWOORD

Beste lezer,

Soms zit vooruitgang niet in grote doorbraken in de politiek, maar in mensen en organisaties die besluiten samen door te gaan. Zodat de resultaten van afgelopen jaren niet verloren gaan, en we zo veel mogelijk stappen vooruit blijven zetten. 2025 was zo'n jaar. Een jaar waarin het kabinet viel. Een kabinet dat tot heel weinig nieuw beleid was gekomen. Want ondanks vele onderzoeken en adviezen van wetenschappelijke instellingen en maatschappelijke coalities, bleven politieke keuzes uit. Terwijl keuzes zo hard nodig waren voor klimaat en natuur. De druk op onze leefomgeving is ongekend hoog.

En toch: als u dit impactverslag leest, ziet u hoeveel er ook dit jaar weer bereikt is. Op veel verschillende terreinen. Van de verduurzaming van de luchtvaart tot beter inzicht in de kwaliteit van ons water. Van aandacht voor wat industriële vervuiling onze maatschappij kost tot vergroening van kwetsbare wijken.

U ziet de veelkleurigheid van ons werk, de vindingrijkheid en de schoonheid. Een fototentoonstelling die laat zien wat de gevolgen zijn van bestrijdingsmiddelen in het leven van mensen. Burgerwetenschappers die in 23 gemeenten metingen

deden om te zien hoe het lozen van rioolwater bij hevige regens het water in de steden vervuult. Een ode aan insecten in stad en tuin. Een beginnend nieuw rif met oesters in de Rotterdamse haven.

Met al onze acties, onderzoeken en campagnes werken we aan een economie waarin we schoon, circulair, natuurvriendelijk en duurzaam produceren en consumeren. Een economie die eerlijk is verdeeld, toekomstgericht is en binnen de draagkracht van de aarde blijft. En waarin we zorgen voor koele buurten, schonere lucht, meer groen en veilig water door de natuur te herstellen en klimaatverandering tegen te gaan.

Daar staan we voor, iedere dag opnieuw. En dat doen we effectief, gezien onze [zesde plek in de ranking van Vrij Nederland](#) van meest invloedrijke belangenorganisaties van Nederland.

Het is onze overtuiging dat herstel van biodiversiteit en het aanpakken van klimaatverandering niet op zichzelf staan. Ze zijn een basis voor een gezonde leefomgeving. Met ons werk helpen we Nederland om te gaan met schaarse ruimte, energie en grondstoffen. En met de vraag wat voor industrie daarbij past.

Soms zit vooruitgang niet in grote doorbraken in de politiek, maar in de mensen die vooruit willen. In dit impactverslag komt u ze tegen. Van wethouders tot burgerwetenschappers. Van boeren die natuurvriendelijk telen, tot supermarkten die zien dat het anders kan.

Wij zijn intens dankbaar voor alle partners en financiers die dit mogelijk maken, voor de steun en grote betrokkenheid waarmee zij ons werk versterken. En voor de steun van de Postcode Loterij: mede door hen kunnen we de komende jaren op volle kracht door, onder andere dankzij een extra bijdrage voor ons werk op schoon water.

2025 was in veel opzichten een moeilijk jaar voor de natuur en het milieu in Nederland. Dat we toch nog stevige impact konden maken, geeft ons veel goede hoop!

Marjolein Demmers
Directeur-bestuurder Natuur & Milieu

‘Natuur & Milieu heeft zich vanaf de oprichting in de jaren zeventig vooral gericht op milieuvervuiling, klimaatverandering en biodiversiteit. Daar is systeemverandering voor nodig, en dan moet je dicht bij de politiek zijn. Soms zit het politiek vast. Dat betekent dat we nog meer de maatschappelijke krachten bundelen en de urgentie aantonen. Samen laten we zien wat er nodig is, en wat er kan. Zo blijven we de transities aanjagen. En blijven we een gesprekspartner van de overheid die vasthoudt en oplossingen aandraagt.’

Marjolein Demmers
Directeur-bestuurder
Natuur & Milieu

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE

Wij geloven in een duurzame toekomst voor iedereen. Een toekomst waarin gezonde lucht, schoon water, vruchtbare grond en een groene omgeving vanzelfsprekend zijn. We werken samen aan concrete oplossingen en doen voorstellen voor effectief beleid om onze natuur te herstellen en te versterken en klimaatverandering tegen te gaan.

ONZE MISSIE & VISIE

Met onze aanpak betrekken en inspireren we de maatschappij, het bedrijfsleven en de politiek met toepasbare alternatieven en aantrekkelijke voorbeelden. Wij zorgen er met onderzoek, inspiratie, informatie en sterke samenwerkingen voor dat iedereen zo veel mogelijk doet om Nederland zo snel mogelijk duurzaam te krijgen. Samen laten we zien dat het kán.

Onze doelen

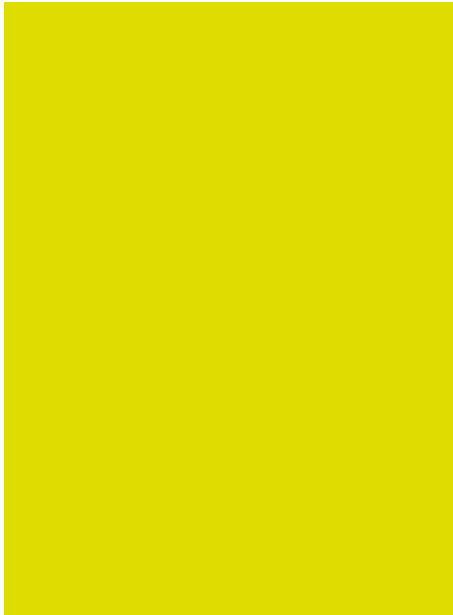
- **Klimaatneutrale samenleving**
We werken toe naar een klimaatneutrale samenleving. Dat levert veel op: gezonde lucht, minder hittestress, schoon water en een fijne leefomgeving. Hiervoor versnellen we de overstap naar duurzame energie, schoner vervoer en circulaire oplossingen.
- **Herstel van biodiversiteit**
De diversiteit aan plant- en diersoorten in onze natuur willen we herstellen. We richten ons op de voorwaarden die daarvoor nodig zijn: schoon water, een vruchtbare bodem en gezonde lucht zonder schadelijke uitstoot. Zo geven we de ruimte aan de natuur om te groeien.

Onze systeemaanpak: werken aan blijvende verandering

Onze aanpak richt zich op verandering van het hele systeem. Alles wat we doen, draagt daaraan bij. Dat vraagt soms om extra inzet, zeker omdat kortetermijnoplossingen aantrekkelijk lijken. Alleen door de spelregels te veranderen, bereik we echte en blijvende oplossingen. Dat vraagt om meer dan losse maatregelen of tijdelijke aanpassingen. Het vraagt om een fundamentele omslag in hoe we produceren, consumeren en omgaan met onze leefomgeving.

We werken aan systemen waar een schone en groene leefomgeving de norm is. Dat betekent dat we kijken naar wetgeving, economische prikkels, cultuur, gewoontes en sociale normen. Samen bepalen die hoe onze samenleving werkt.

Om richting te geven aan deze aanpak, werken we volgens het transitieproces van DRIFT. Dit model helpt ons om gerichte interventies te kiezen die bijdragen aan structurele verandering. Zo bouwen we stap voor stap aan systemen die werken voor mens en natuur.

Onze aanpak

Verandering bereik je niet alleen, die maak je samen. Daarom zoekt Natuur & Milieu actief de samenwerking op met beleidsmakers, bedrijven en maatschappelijke organisaties. Juist door met verschillende partijen aan tafel te zitten, kunnen we duurzame verandering versnellen.

- We beïnvloeden beleid

Samen met beleidsmakers werken we aan plannen die goed zijn voor het klimaat én voor de natuur. We kijken kritisch naar de uitvoering, en als het beter kan, komen we met verbeterpunten. Onze voorstellen zijn altijd goed onderbouwd met feiten en cijfers.

- We brengen mensen in beweging

We komen graag met nieuwe ideeën en slimme oplossingen. Of het nu gaat om reizen, wonen of spullen gebruiken, wij geven handige tips en eerlijke info over wat écht werkt. Met campagnes maken we duurzame keuzes makkelijker en aantrekkelijker. En als de politiek aan zet is, zoeken we steun. Want met genoeg draagvlak komt er betere wet- en regelgeving van de grond.

- We werken samen met organisaties

We slaan de handen ineen met organisaties die voorop willen lopen en laten zien wat er mogelijk is. We zetten innovatieve pilots op, verbinden partijen die elkaar niet snel vinden en gaan voor hetzelfde doel: een duurzame toekomst. We blijven daarin altijd onafhankelijk.

‘Het leukste vind ik dat we altijd voor impact gaan en dat met een team van slimme, behulpzame collega’s. We nemen ons werk serieus, maar onszelf niet altijd, en dat brengt een prettige en goede werksfeer. We werken écht samen en delen dezelfde motivatie. De aanpak is open en gebaseerd op feiten, niet op activisme. Dat is precies zoals ik het zelf ook graag doe. Daardoor kan ik mijn passie hier helemaal kwijt.’

Boas Kraaijeveld
Projectleider Landbouw
& Biodiversiteit
Natuur & Milieu

Onze positie en kracht

Natuur & Milieu heeft een unieke positie in het speelveld van natuur- en milieuorganisaties. Wij combineren onafhankelijke inhoudelijke expertise met een sterke verbindende rol tussen partijen die elkaar niet vanzelf vinden.

We werken intensief samen met bedrijven, overheden en kennisinstellingen. We staan stevig voor onze doelen, maar kiezen bewust voor samenwerking en dialoog om verandering te realiseren. Natuur & Milieu wordt gezien als een betrouwbare en oplossingsgerichte gesprekspartner van politiek en maatschappelijke organisaties. Zo dragen we bij aan structurele veranderingen in wetgeving en beleid, stimuleren we nieuwe manieren van denken, normen en waarden, en ondersteunen we initiatieven en projecten in de praktijk.

Communicatie gebruiken we om mensen mee te nemen in verandering, gedrag te activeren en onze positie in het politieke debat te versterken. We doen waar we goed in zijn, want niet voor niets staan we in de top 10 van meest [invloedrijke belangenorganisaties](#) in Nederland volgens Vrij Nederland.

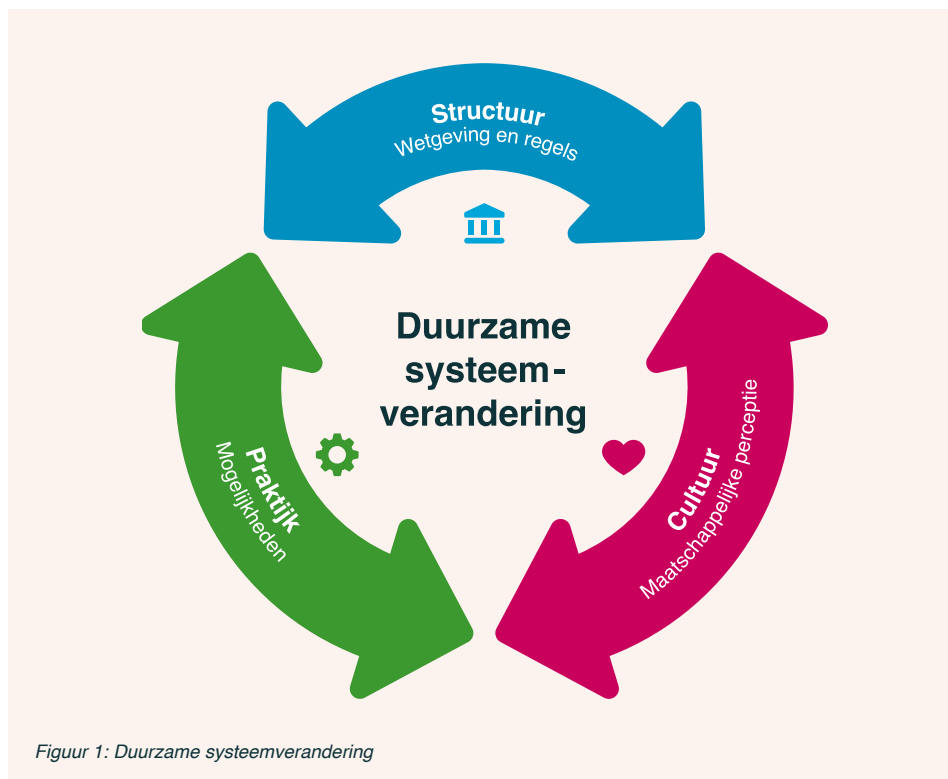
Meerjarenvisie: strategie voor 2026-2030

Door deze aanpak bouwen we aan maatschappelijk draagvlak en sturen we niet op losse maatregelen, maar op structurele keuzes. We laten zien wat de mogelijkheden zijn en hoe we die samen realiseren.

Natuur & Milieu werkte in 2025 aan een nieuwe visie voor de komende vijf jaar. We zetten bewust in op de pijlers in het transitie-model van DRIFT (zie figuur 1): structuur, cultuur en praktijk. Door op al deze niveaus tegelijk te werken, vergroten

we onze impact over de volle breedte van de verandering. Daarmee bouwen we aan een stevige en toekomstbestendige basis. Daarbij is een open blik essentieel: op de politieke realiteit, de internationale ontwikkelingen en de dynamiek in de samenleving en het bedrijfsleven.

In gesprekken met het team van DRIFT onderzoeken we welke systemen essentieel zijn voor mensen én een grote impact hebben op het overschrijden van de grenzen van onze planeet. Op basis van deze inzichten scherpener we onze rol als verbinder, aanjager en bruggenbouwer aan. We kijken scherp naar waar we het verschil kunnen maken, met oog voor politieke en maatschappelijke ontwikkelingen. In 2026 werken we verder aan de invulling van deze visie, zodat we meer vanuit systemen gaan denken en werken.

'Klimaatverandering en verlies van biodiversiteit lijken abstract, maar raken juist onze directe leefomgeving. Daarom richten we ons op structurele oplossingen die mensen, beleid en praktijk met elkaar verbinden. Zodat gezond en duurzaam de nieuwe norm wordt in alles wat we doen, dat betekent werken aan de noodzakelijke systeemveranderingen. Daar zetten we ons met alle collega's elke dag voor in. Het voelt goed om daaraan bij te kunnen dragen.'

Kim Kahn
Directeur Campagnes en
Fondsenwerving
Natuur & Milieu

DRIFT, Dutch Research Institute for Transitions

DRIFT is een toonaangevend onderzoeksinstituut in de transitiewetenschap aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Bij haar oprichting in 2004 was ze een van de eerste organisaties ter wereld gericht op transitie naar een rechtvaardige en duurzame samenleving. De afgelopen twintig jaar hielp DRIFT het onderzoeksveld en de praktijk van duurzaamheidstransities ontwikkelen tot een volwassen internationaal wetenschappelijk domein.

ONTWIKKELINGEN IN SAMENLEVING & POLITIEK

Zowel op politiek gebied als in de samenleving, en zowel nationaal als internationaal, was 2025 een jaar vol spanning, onzekerheden en schuivende panelen. Dit had veel impact op de context waarin Natuur & Milieu werkte aan klimaat en biodiversiteit, voor een fijne leefomgeving voor iedereen.

Stagnatie in klimaatbeleid

Op klimaat werd minimale voortgang geboekt. Het kabinet had de wettelijke taak om, met aanvullend beleid, het gat te dichten dat het Planbureau van de Leefomgeving in oktober had blootgelegd in de Klimaat- en Energieverkenning. Helaas bleven die plannen uit. Natuur & Milieu publiceerde diverse concrete en haalbare voorstellen, maar de daarop volgende voorjaarsnota blijkt eerder een afzwakking van klimaatbeleid dan een versterking.

Eenzijdige aanpak stikstof

Ook in 2025 stond de stikstofcrisis hoog op de maatschappelijke en politieke agenda. Met alle schade en zorgen die daarbij horen. Voor de natuur, de bouw,

de energietransitie en voor boeren. In diverse debatten met de minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) vroeg de Tweede Kamer om snelheid en concrete maatregelen, met verwijzing naar het plan van onze coalitie 'Duurzaam Evenwicht'. Maar het kabinet bleef steken in een eenzijdige aanpak die voorrang geeft aan agrarische belangen. Het vonnis van de rechter in de stikstofzaak van Greenpeace in januari was zeer duidelijk, maar bracht ook geen beweging.

Politieke impasse en internationale onzekerheden

Ook op andere thema's kwam kabinet-Schoof er onderling niet uit. Ondertussen woedde de oorlog in Oekraïne voort, stond Europa onder druk en nam de economische onzekerheid toe door Amerikaanse importtarieven.

Het woningtekort was nog verre van aangepakt; stikstof en netcongestie bleven investeringen belemmeren. De val van het kabinet veroorzaakte nog meer

vertraging in politieke processen, maar markeerde ook het begin van een nieuwe politieke fase.

Natuur & Milieu zorgde ervoor dat de maatschappelijk roep om maatregelen voor allerlei knellende thema's steeds groter werd. Met de Maatschappelijke Alliantie – de partijen die zich hebben gecommitteerd aan het Klimaatakkoord – pleitten wij voor het doorzetten, verbeteren en uitvoeren van klimaat- en natuurbeleid, en het aanpakken van belemmeringen. Tegelijkertijd luidde de industrie in 2025 de alarmbel, onder andere vanwege de concurrentie met landen als China. De CO₂-heffing redde het niet door deze lobby, ondanks het tegengeluid dat we organiseerden.

Nieuw perspectief door verkiezingen

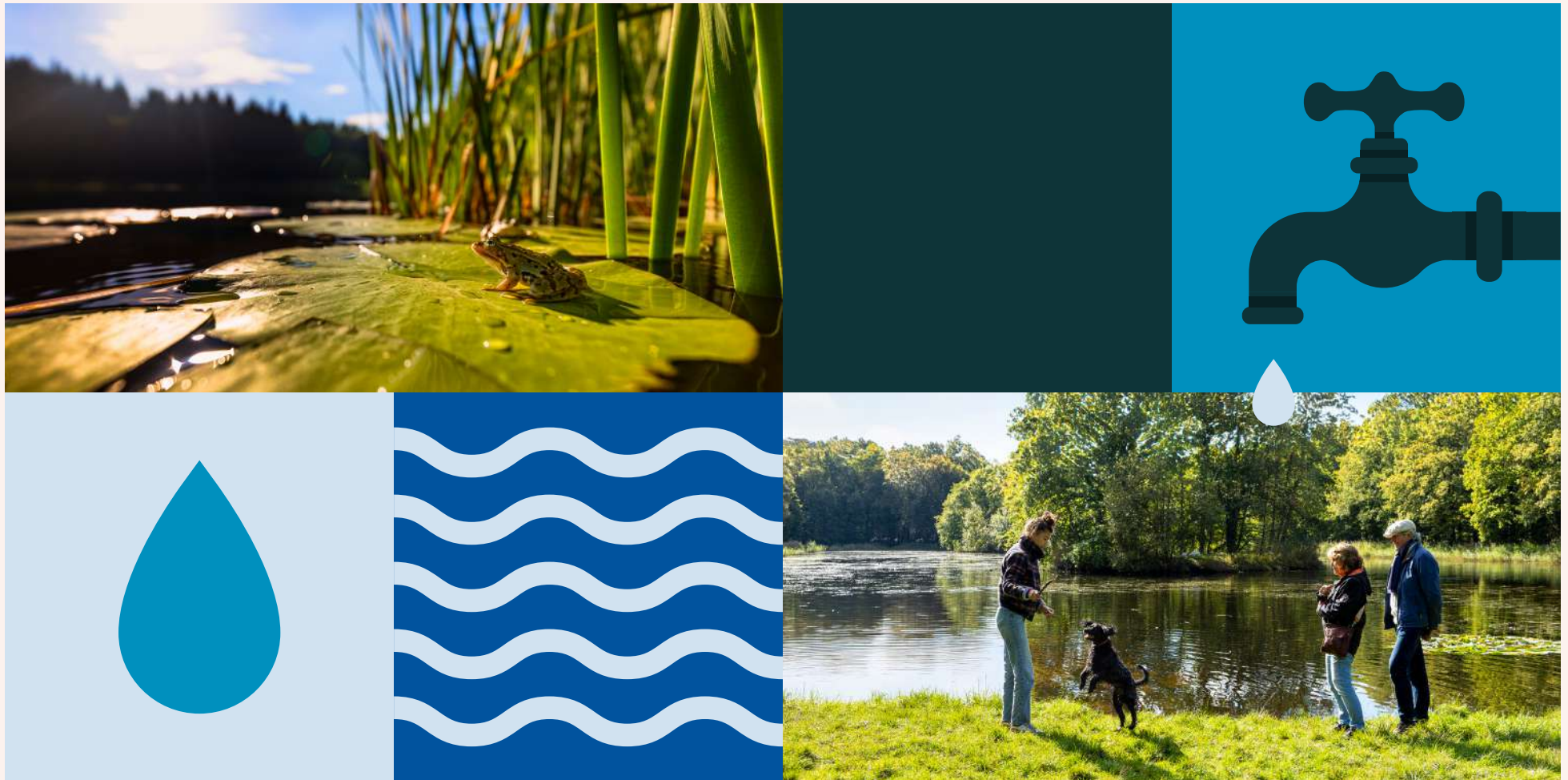
Het kabinet-Schoof viel op 3 juni 2025. Met de aankondiging van Tweede Kamerverkiezingen kwam de focus opnieuw te liggen op het pakken van kansen. Onze aandacht ging naar partijprogramma's, partijcongressen, en agendering tijdens de campagnetijd. We leverden onze bijdrage, en die zagen we op veel plaatsen in de verkiezingsprogramma's terug. Specifiek zetten we met diverse coalities in op een duurzame en toekomstbestendige economie, scherper toezicht en betere handhaving richting industrie, en de aanpak van schadelijke bestrijdingsmiddelen.

De verkiezingsuitslag in oktober bood nieuw perspectief. Ondanks een uitdagend formatieproces is relatief snel een minderheidskabinet gevormd, dat in het coalitieakkoord nadruk legde op het aanpakken van klimaat- en natuurproblemen. Tegelijkertijd zijn de voorgestelde maatregelen nog onvoldoende om de gestelde doelen te bereiken.

Vooruitgang vraagt om samenwerking. In 2026 zetten we ons samen met partners en de overheid in om ambities om te zetten in maatregelen die onze natuur herstellen en versterken, en klimaatverandering tegengaan.

ONDERWERP SCHOON WATER

IMPACTDOEL

DE NEDERLANDSE DELTA IS WEER EEN WATERSYSTEEM VAN GOEDE KWALITEIT DAT VOL LEVEN IS. WE KUNNEN ZONDER ZORGEN ZWEMMEN IN EN RECREËREN BIJ RIVIEREN, MEREN, KANALEN EN GRACHTEN.

Onze visie

Water is de bron van al het leven. Voor mensen en voor de natuur. Momenteel is het water in veel sloten, plassen, meren, beken en rivieren ernstig vervuild. Hoewel het oppervlaktewater schoner is geworden sinds de jaren negentig, behoort de waterkwaliteit in Nederland nog altijd tot de slechtste van Europa en is het een serieuze bedreiging voor mens en natuur. Belangrijkste bronnen van vervuiling zijn de intensieve landbouw, industriële lozingen en het rioolstelsel dat door toenemende extreme hoosbuien en chemische stoffen onder druk staat.

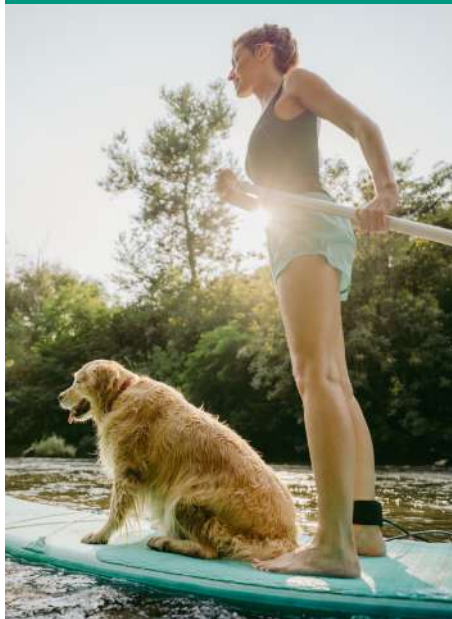
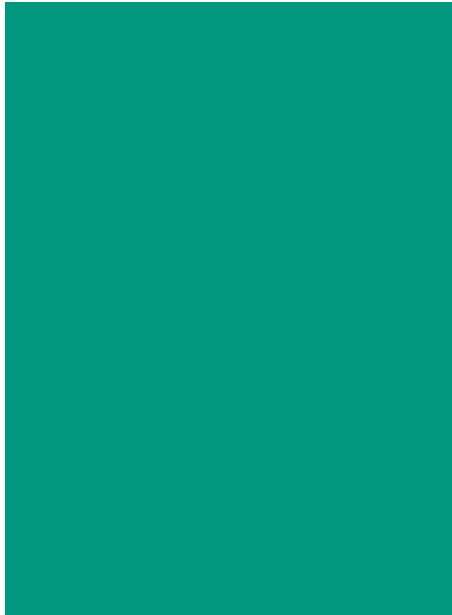
In onze visie worden landbouw, woningbouw, recreatie en bedrijfsactiviteiten afgestemd op het draagvlak van water en bodem. Vervuiling wordt bij de bron aangepakt. Er worden dan nauwelijks nog verontreinigende stoffen geloosd op oppervlaktewater en ook steeds minder in het riool. Watersystemen worden met elkaar verbonden en obstakels weggenomen, zodat dieren en ook planten zich weer kunnen verplaatsen. Water wordt niet meer zo snel mogelijk afgevoerd. Steden, ook de oudere binnensteden, houden met *nature based*-oplossingen langer regenwater vast, slaan overtollig water op en geven het geleidelijk weer vrij aan omgeving en grondwater. Daarvoor zijn gericht overheidsbeleid, duidelijke wetgeving en handhaving onontbeerlijk.

Wat hebben we gedaan in 2025?

In de aanpak van waterkwaliteit ontbreekt stevig beleid, zowel landelijk als in de regio. Dit heeft deels te maken met een tekort aan inzicht in de lokale waterkwaliteit bij burgers en beleidsmakers. Het is van groot belang om te weten waar vervuiling plaatsvindt en bestreden kan worden, en wat hiervoor nodig is.

Daarom werkten we hard aan het ontwikkelen van een dataviewer, waarmee gebruikers inzicht kunnen krijgen in de lokale waterkwaliteit. In januari hielden we deze ten doop in een watertalkshow. Tijdens dit webinar van Natuur & Milieu en NIOO-KNAW lanceerden we met trots deze innovatieve tool. De [Dataviewer Waterkwaliteit](#) maakt alle beschikbare landelijke gegevens over waterkwaliteit toegankelijk en overzichtelijk.

Maar onze ambities in onze strijd voor schoon water zijn groter. Daarom waren we enorm dankbaar dat we in februari te horen kregen dat de extra aanvraag voor ons plan '[Een land vol waterparels](#)' door de Postcode Loterij gehonoreerd werd. Dat stelt ons in staat extra in te zetten op het bevorderen van de waterkwaliteit in de landbouw, in de industrie en in de steden. Gedurende het jaar werkten we deze richtingen verder uit. Op het landbouwonderdeel zetten we een samenwerking op met biologisch werkende boeren om inzicht te krijgen in de vraag hoe biologische productie uitpakt voor waterkwaliteit.

In de maanden na de toekenning konden we een concreet plan maken voor de uitvoering van ons driejarige voorstel. Dat betekende: partners werven en onze ideeën uitwerken. We zijn blij dat we voor het landbouwonderdeel een goede samenwerking hebben opgezet met Bionext, de branche-vereniging voor biologische landbouw. Voor het stedelijke onderdeel bouwden we de burgercommunity's op en wierven we zo'n honderd mensen die in 23 gemeenten elke twee tot drie weken metingen wilden verrichten. Zij richtten zich op het meten van de effecten van riooloverstorten op het water in de stad. Bij fikse buien kan het riool de toevoer niet meer aan en wordt

'Ik hoop dat we meer kennis krijgen over het effect van riooloverstorten op de aquatische ecologie. Steeds meer rioleringsystemen gaan op de schop, moeten vernieuwd worden of worden nieuw aangelegd bij huisbouw. Ik hoop dat de kennis die we nu verzamelen ertoe bijdraagt dat, wanneer er nieuwe riolering wordt aangelegd, er ook wordt nagedacht over de overstorten en hun effect op het water en de ecologie.'

Rosan van Halsema
Onderzoeker
NIOO-KNAW

ongezuiverd rioolwater geloosd op het oppervlaktewater. Ook startten we een onderzoek naar de trends in waterkwaliteit in de grotere, formele zwemwateren in Nederland.

Daarnaast deden we een onderzoek naar de meest versteende buurten in Nederland, waar de kans op wateroverlast en dus riooloverstorten het grootst is (zie hoofdstuk Groene steden). In het industriële onderdeel voerden we de eerste gesprekken met bedrijven over hun bereidheid een coalitie van koplopers te

vormen om waterlozingen aan te pakken en ervaringen te delen. Met NIOO-KNAW, het Hoogheemraadschap Delfland en twee volkstuinen werkten we aan inzicht in de waterkwaliteit in de sloten op het terrein van de volkstuinen. We onderzochten welke impact de volkstuinders zelf hebben op de waterkwaliteit en hoe zij kunnen zorgen voor minder belasting en dus een rijkere sloot. De resultaten delen we in 2026 met andere volkstuinen in Nederland, zodat ook zij aan de slag kunnen met de lessen die we geleerd hebben.

Richting industrie verkenden we welk belang bedrijven hebben bij voldoende en goed water. We inventariseerden de mogelijkheden voor een coalitie met koploperbedrijven. Deze coalitie moet water hoger op de bestuurlijke agenda krijgen, en gezamenlijk lessen trekken uit *best practices* voor minder industriële lozingen en watergebruik.

Onze forse inzet op water werd ook door de media gezien. We hadden een rol in een uitgebreid en sterk item in het tv-programma [Hofstad & Land](#) van PowNed, over verleende vergunningen voor het lozen van PFAS. Deze stoffen komen in het water en hebben schadelijke gevolgen voor het milieu en voor de gezondheid van mensen.

Kort daarna publiceerden we in september de resultaten van ons [onderzoek](#) naar de kwaliteit van het water in sloten. Die resultaten laten zien dat het (nog steeds) niet goed gaat met de waterkwaliteit in de ruim 300.000 kilometer sloten die Nederland rijk is. Ten opzichte van voorgaande jaren, was er amper vooruitgang.

‘Sloten zijn geen randverschijnsel. Ze zijn de haarvaten van ons watersysteem en onmisbaar voor natuur, mens en klimaat. Alleen met serieuze keuzes kunnen we zorgen dat de 300.000 kilometer sloten bijdragen aan een schoon, gezond en leefbaar Nederland.’

Koenraad Backers
Programmaleider Water
Natuur & Milieu

Juist de kleinere wateren, zoals sloten, zijn een belangrijke bron van leven en voeden de grotere wateren. Daarbij is de steun van mensen onmisbaar, óók om de politiek ervan te overtuigen dat slechte waterkwaliteit een zorg van velen is.

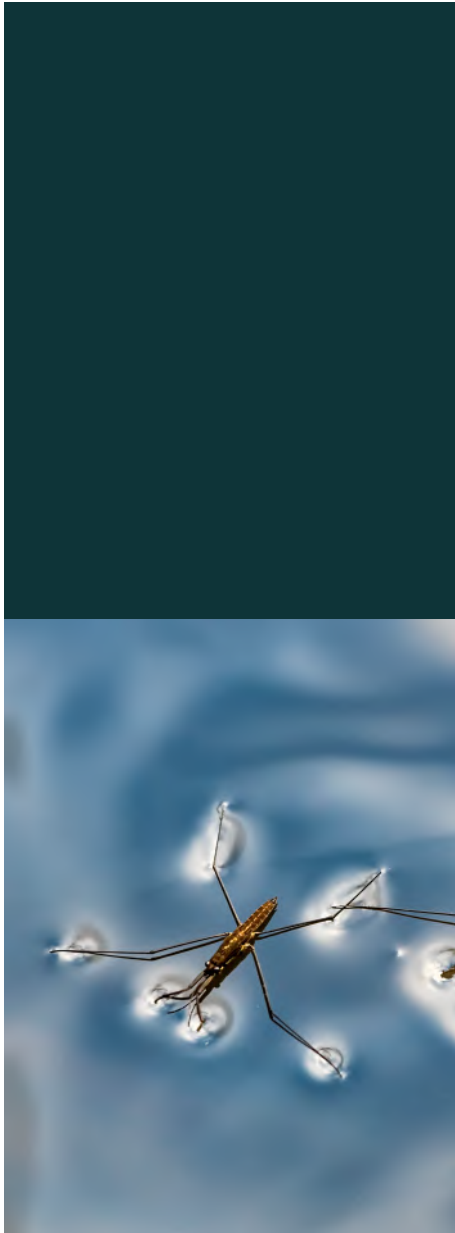
Daarom ging in het najaar onze campagne ‘[Dit is de Druppel](#)’ van start. Daarmee vroegen we mensen de overheid op te roepen het gebruik van bestrijdingsmiddelen in drinkwater- en natuurgebieden te verbieden.

Wat hebben we bereikt?

We vergrootten het inzicht in waterkwaliteit, waardoor de druk op beleid toeneemt. We werkten met veel partijen samen om het draagvlak en de inzet te vergroten om te werken aan meer inzicht én oplossingen. Met ons nieuwe driejarige programma op waterkwaliteit kunnen we dit nu verder opschalen en versterken.

Een ander resultaat waar we trots op zijn, is dat bijna 30.000 mensen de petitie ‘Dit is de Druppel’ ondertekenden. Hoe meer mensen zich hierbij aansluiten, des te meer gehoor in politiek Den Haag voor beter beleid voor waterkwaliteit.

Wat doen we in 2026?

Ook komend jaar zetten we vol in op schoon water. Op de agenda staat de volle uitrol van de onderdelen voor landbouw, industrie en gemeenten. Voor landbouw vergroten we de community van bioboeren met wie we bekijken hoe hun bedrijfsvoering uitwerkt op waterkwaliteit.

Voor een selectie van zwemwateren waar de waterkwaliteit zich goed ontwikkeld heeft, starten we *learning communities*. Daarmee onderzoeken we door welke maatregelen de situatie is verbeterd. De geleerde lessen delen we weer, zodat ook andere partijen van deze aanpak kunnen leren.

Richting steden willen we een bredere community van betrokken burgers en burgerorganisaties verbinden rond het thema water. Dat doen we met meetacties en bijeenkomsten waar kennis en initiatieven worden gedeeld.

We willen in 2026 een brede coalitie oprichten voor de uitwisseling van *best practices* van bedrijven voor een betere waterkwaliteit. Ook kan de coalitie zich uitspreken voor beter waterbeleid van de overheid en Europese Commissie. We zien voor gemeenten en burgers een belangrijk moment bij onze campagne '24 uur voor de Stadsnatuur' (zie hoofdstuk Groene steden). Ten slotte willen we nog meer burgers betrekken bij waterkwaliteit met een zogenaamde immersive experience campagne die mensen laat beleven wat water en waterkwaliteit voor ons doen.

Sustainable Development Goals

Dit thema en deze projecten dragen bij aan:

TIJDLIJN SCHOON WATER

ONDERWERP GROENE STEDEN

IMPACTDOEL

WIJ ZORGEN ERVOOR DAT DE NATUUR IN DE STAD VERBETERT EN DE BETROKKENHEID BIJ NATUUR TOENEEMT.

Onze visie

Het gaat slecht met de natuur, ook in de stad. Die verslechtering komt door een gebrek aan ruimte, verstoring door drukte, verstening, vervuiling en klimaatverandering. Natuur in de stad is voor mensen ontzettend belangrijk. Het biedt recreatie, het vergroot de weerbaarheid tegen weersextremen zoals hitte en hoosbuien, en het is goed voor de gezondheid. Natuur & Milieu wil meer groen in en om de stad. En we willen dat dat groen voldoet aan de Basiskwaliteit Natuur; dit is een minimumniveau waarop onze omgeving leefbaar is voor natuur en mens.

‘Uit onderzoek blijkt dat miljoenen mensen wonen in wijken waar groen schaars is. Daarom brengen wij bewoners, gemeenten en bedrijven samen om dit te veranderen. Met “24 uur voor de Stadsnatuur” wilden we zo veel mogelijk mensen laten ervaren hoe waardevol stadsnatuur is.’

Baudien Bosma
Campagnestrategie
Natuur & Milieu

Wat hebben we gedaan in 2025?

De landelijke overheid stuurt niet op natuur of verstening in de stad, dus is natuur afhankelijk van lokale afwegingen. Veel gemeenten missen kennis en budget, en geven natuur onvoldoende prioriteit. Daarom zetten we in op het vergroten van de kennis en het draagvlak voor meer groen in de stad.

Om mensen meer te betrekken bij groen in de stad, en op een laagdrempelige manier bewustwording van het belang van groen te vergroten, hielden we op 14 juni de eerste landelijke ‘[24 uur voor de Stadsnatuur](#)’. De bedoeling is dat dit in een aantal jaar uitgroeit tot een jaarlijkse dag die iedereen kent en veel aandacht trekt. De dag was zeer succesvol. Onze ambities zijn gerealiseerd, met veel deelnemers en allerlei activiteiten, vaak in samenwerking met lokale organisaties en vrijwilligers. Van yoga in het park tot speurtochten en wandelingen met boswachters. Honderden mensen gingen op pad om de natuur in hun buurt te beleven. Die zaterdag kleurde Nederland groener dan ooit.

Specifieke aandacht was er voor de aftrap aan de singel in Utrecht, met de presentatie van het [onderzoek](#) naar vergroening van de singel vanaf de jaren zeventig tot heden. Het is een mooi voorbeeld voor andere steden die hun geasfalteerde singels weer willen ombouwen van verkeersader tot natuur- en recreatiestrook. Dit onderzoek voerden we uit in het kader van ons werk in het programma '[NL2120](#)', voor opschaling van nature-based solutions.

We richtten ons dit jaar ook op insectenpopulaties in de stad. En niet voor niks: de hoeveelheid insecten neemt schrikbarend af en insecten worden wereldwijd bedreigd. Ook in Nederland is de situatie zorgwekkend. We wilden weten welke betekenis de stedelijke omgeving voor insecten kan hebben. Immers: een van de meest bedreigende activiteiten voor insecten, het gebruik van bestrijdingsmiddelen, komt in de stad veel minder voor. Daarmee kan die omgeving dus ook een veilige haven zijn voor diverse soorten. Uit ons [onderzoek](#) bleek dat insecten zich thuis voelen in de stad en dat daar kansen liggen voor herstel van insectenpopulaties. Om dat te bereiken, is het van belang om de stad nóg aantrekkelijker voor ze maken. Daarvoor zijn richtlijnen en standaardpraktijken beschikbaar die grondeigenaren kunnen helpen.

We brachten een publicatie uit over deze potentie. Het onderzoek kreeg veel aandacht in de media, niet in de laatste plaats door de markante verschijning én naam van een veelvoorkomend stedelijk insect: de terrasjeskommazweefvlieg!

Natuur in de stad mag niet iets zijn voor alleen welgestelde lommerrijke buurten. Integendeel, onze veronderstelling was dat vergroening van steden juist het meest effectief en waardevol zou kunnen zijn in de meest versteende buurten van Nederland. Daarom verkenden we welke buurten dat zijn, en hoe vergroening daar meerdere maatschappelijke opgaven kan helpen oplossen. Onze hypothese bleek juist: in de meest versteende buurten van Nederland liggen de meeste kansen voor meerdere maatschappelijke effecten. Uit ons [onderzoek](#) blijkt dat bewoners van de meest versteende buurten van Nederland vaker kampen met wateroverlast, stress, eenzaamheid en een kwetsbare gezondheid. De hoeveelheid openbaar groen ligt in deze buurten maar liefst 93 procent lager dan in andere buurten. Groen ontbreekt uitgerekend daar waar mensen dit het hardst nodig hebben. Vergroening is geen mooi extraatje, maar een basisvoorwaarde voor een gezonde leefomgeving. We riepen op tot een landelijke aanpak van de meest versteende buurten.

Wat hebben we bereikt?

Met onze inzet op de vergroening van steden weten we steeds meer mensen te bereiken. Zo slaagden we erin om voor onze focus op stedelijk water meerdere community's op te bouwen: groepen van burgers die periodiek watermetingen uitvoerden bij riooloverstorten tijdens forse regenbuien. In die situaties is er namelijk een kans dat het rioolwater ongezuiverd op het oppervlaktewater wordt geloosd, waardoor het water flink vervuult. Ook met de '24 uur voor de Stadsnatuur' bereikten we op 150 plekken in het land veel mensen. Al die activiteiten lieten de mensen ervaren hoe belangrijk stedelijk natuur is voor recreatie en welzijn.

'Tijdens de wildplukwandeling liet ik zien hoe rijk en verrassend de wereld van eetbare wilde planten is. Door met aandacht de natuur in te gaan, ontdek je ook iets in jezelf. Over waar jij van oplaadt en hoe je opnieuw verbinding kunt maken – met jezelf, elkaar en het grotere geheel.'

Esther de Groot

Deelnemer

'24 uur voor de Stadsnatuur'

Onze onderzoeken naar de meest versteende buurten in Nederland én de verkenning van de waarde van steden voor insecten kregen in de media veel aandacht. We mochten op het *NOS Journaal* vertellen over de conclusies en over onze oproep aan het kabinet om hier meer regie op te nemen.

Wat doen we in 2026?

Ook in 2026 bouwen we flink door op de vergroening van steden. Nieuw zal zijn de 'Groene Daken-monitor': een onderzoek waarin we verkennen welk potentieel Nederland heeft om daken te vergroenen. Daarmee brengen we in kaart hoe natuur in steden kan worden gebruikt om hit-testress tegen te gaan.

Daarnaast: de tweede editie van '24 uur voor de Stadsnatuur', op 13 en 14 juni. We streven ernaar nog meer partijen aan te haken en deelnemers te enthousiasmeren en de waarde van een groene stad te laten ervaren.

In combinatie met onze inzet op duurzame stedelijke mobiliteit, willen we een project starten voor 100.000 groene straten. Centraal daarbij: minder ruimte voor de auto, meer voor (onder andere) groen.

Ten slotte hopen we dat het kabinet-Jetten zich ook op landelijk niveau zal inzetten voor de groene stad. Daar gaan we in elk geval flink voor lobbyen!

Sustainable Development Goals

Dit thema en deze projecten dragen bij aan:

TIJDLIJN GROENE STEDEN

Manifest Bouwen voor Natuur

Bouwers, banken, ontwikkelaars en natuurorganisaties maken zich zorgen over de leefbaarheid van steden en biodiversiteit. Ze zien kansen om steden te vergroenen, zodat natuur meer ruimte krijgt, en pleiten gezamenlijk voor natuurmaatregelen in nieuwbouw.

Bomenonderzoek

We onderzochten de aanplant van bomen door gemeenten. Driekwart van de aangeplante bomen is goed voor de biodiversiteit. Ook publiceerden we bomenlijst om gemeenten te helpen bij soortenkeuze.

Rapport groennorm

Rapport over verkenning mogelijke groennorm. Samen met ANWB, Staatsbosbeheer en Vogelbescherming Nederland onderzochten we diverse groennormen en boden we inzichten voor een mogelijke Nederlandse groennorm. Hierover gingen we in gesprek met ministers De Jonge en Van der Wal.

24 uur voor de Stadsnatuur

Met 156 activiteiten in 17 steden zette onze eerste editie van '24 uur voor de Stadsnatuur' stadsnatuur landelijk op de kaart.

Groene daken

We rekenden uit dat er in Nederland nog 2 miljoen platte daken kunnen worden vergroend. Met Het Groene Loket voerden we campagne voor de vergroening van onze daken.

Onderzoek Stad van Steen

We toonden aan dat meer dan de helft van de buurten in steden is 'versteend'. Slecht nieuws voor de leefbaarheid van steden, en gaat ten koste van de biodiversiteit. We riepen de overheid op groennormen in te voeren om verdere versteening tegen te gaan.

Onderzoek tekort aan groen Nederlandse steden

De verstening in de 30 grootste gemeenten van Nederland is de afgelopen vijf jaar flink toegenomen. Een wettelijke verplichting tot vergroening is noodzakelijk om meer vergroening te krijgen.

ONDERWERP NATUURVRIENDELIJKE LANDBOUW

IMPACTDOEL

DE LANDBOUW PRODUCEERT VOEDSEL OP ZO'N MANIER DAT HET DE BIODIVERSITEIT HERSTELT EN NIET BIJDRAAGT AAN KLIMAATVERANDERING.

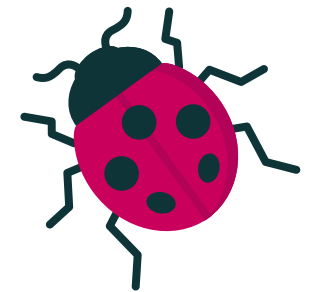
Onze visie

Wij streven naar een bloeiende, natuurvriendelijke kringlooplandbouw met een gezonde bodem als basis. Landbouw en natuur kunnen elkaar versterken, en duizenden jaren lang was dat ook de realiteit. In onze visie worden kruidenrijke weiden bemest met natuurlijke mest. Sterke gewassen worden slim afgewisseld met groenbemesters, en het boerenland wordt natuurvriendelijk ingericht. Zo worden er nagenoeg geen kunstmest en bestrijdingsmiddelen meer gebruikt. Op die manier herstelt de biodiversiteit van het agrarisch gebied. En zo zien we ook weer volop weide- en akkervogels die voorheen gangbaar waren, zoals de patrijs en de veldleeuwerik, en herstel van de gruttostand.

Landbouwgronden worden weer gevoed en de natuur versterkt met natuurlijke en gezonde hoeveelheden natuurlijke mest. Deze mest maakt de bodem en het water gezond. De natuurlijke mest komt rechtstreeks op het land, en bevat niet de kunstmest en bestrijdingsmiddelen die de bodem uitputten en het water en de lucht vervuilen. Dit geeft het oorspronkelijke rijke bodemleven weer een kans en is een duurzame basis voor een gezond voedselsysteem. Grond- en oppervlaktewater

worden zo voor mens en natuur weer een gezonde bron van leven.

De hele keten draagt bij aan deze landbouw, zodat de boer een goede boterham verdient. Het is daarom essentieel dat de rijksoverheid het belang van natuurvriendelijke landbouw inziet, zowel voor onze gezondheid als voor een duurzame en gezonde economie. Door normering, beprijzing, verspreiding van kennis en beloning kan de overheid gericht aan de knoppen draaien, samen met andere overheden. Daarbij kan ze samenwerken met boeren, burgers en maatschappelijke organisaties. Op die manier kan de individuele boer financieel economisch aantrekkelijk overschakelen naar natuurvriendelijke of biologische landbouw.

STIKSTOF

Wat hebben we gedaan in 2025?

Het overheidsbeleid schiet nog steeds schromelijk tekort om de natuur en de gezondheid te beschermen en de landbouw te verduurzamen. De stikstofcrisis is daar een uitwas van. Daarom werken we sinds de uitspraak van de Raad van State over het Programma Aanpak Stikstof (PAS) in 2019 intensief samen met partners aan oplossingen, en nemen we voortdurend stevig positie in richting de politiek en beleidsmakers.

Ons gezamenlijke versnellingsplan 'Duurzaam Evenwicht' (2021) met VNO-NCW, LTO, Natuurmonumenten en Bouwend Nederland, hebben we sindsdien geactualiseerd en aangevuld op basis van vonnissen en nieuwe kennis. Om nog concreter te worden, brachten we in 2024 een aanvullend pakket met maatregelen om de uitstoot van stikstof omlaag te brengen naar de Tweede Kamer. Helaas trok LTO zich terug uit de coalitie.

De stikstofdiscussie kwam in januari direct hoog op de agenda toen Greenpeace een klinkende overwinning haalde in haar rechtszaak tegen de staat over het falende stikstofbeleid.

De rechter sommeerde de staat per direct stikstofbeleid te ontwikkelen dat de wettelijke stikstofdoelen voor 2030 moet waarmaken. Dat was een geweldige steun in de rug voor de zo noodzakelijke verbetering van het stikstofbeleid.

De Tweede Kamer eiste van de minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) een formele reactie op ons plan, ook in het licht van de gerechtelijke uitspraak. Snel na deze uitspraak stelde het kabinet een Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel (MCEN) in, onder leiding van premier Schoof. De commissie kondigde aan binnen twee maanden een allesomvattend plan te hebben om de stikstofproblematiek op de lossen.

Op 12 maart waren wij met andere belangenorganisaties bij de commissie [te gast op het Catshuis](#), en presenteerden we onze visie en aanpak voor de stikstofproblematiek. We maakten duidelijk dat voor ons de focus moet liggen op maatregelen die daadwerkelijk stikstofvermindering opleveren, en niet alleen op tijdelijke oplossingen voor vergunningverlening.

'We zitten in deze situatie omdat de stikstofuitstoot veel te hoog is. Dat is de kern, en daar moet dringend wat aan gedaan worden. Het blijven zoeken naar uitvluchten leidt alleen maar tot nog meer gedupeerden, van bedrijven en boeren tot natuur en milieu. Stikstof is niet zo zichtbaar, maar een sluipmoordenaar van de natuur. Insecten, vogels, planten en bomen gaan eraan ten onder. Niets doen is geen optie.'

Marjolein Demmers
Directeur-bestuurder
Natuur & Milieu

In april waren wij voor de tweede en derde keer te gast bij de MCEN. Deze ontmoetingen waren teleurstellend, omdat de beloofde plannen er niet waren. Het kabinet stelde opnieuw de doelen uit en loste de problemen lang niet op. Daarmee werd de rekening gelegd bij de natuur, woningzoekenden en ondernemers.

Bij de volgende bijeenkomst, in juli, lag er nog steeds geen begin van een plan. Nadat het kabinet was gevallen maakten we met onze stikstofcoalitie van Bouwend Nederland, Natuurmonumenten en VNO-NCW een nieuw stikstofplan dat voortbouwde op 'Duurzaam Evenwicht'. Dit plan brachten we kort na de verkiezingen onder de aandacht van beleidsmakers en politici, in de hoop dat het een plek zou vinden in het coalitieakkoord van het nieuwe kabinet. We waren dan ook verheugd te mogen aanschuiven bij Rob Jetten en Henri Bontenbal in de eerste fase van de formatie om het plan toe te lichten.

Foto: ANP Remke de Waal

Naast al deze beleidsinspanningen richtten we ons in 2025 ook op versterking van de vraag naar biologische producten. Biologische producten brengen immers veel minder stikstofemissie met zich mee en de productie is natuurvriendelijk. We benaderden zorgorganisaties met de vraag of en onder welke voorwaarden zij het aandeel biologisch assortiment konden verhogen.

Met mysterieuze borden en een online campagne vroegen we in aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen aandacht voor kwetsbare natuurgebieden. Onder het motto '[Buiten gebruik](#)' riepen we op tot beter beleid voor onze leefgebieden.

'Met deze opvallende actie maken we – juist rond de verkiezingen – duidelijk wat er werkelijk op het spel staat. Gezonde lucht, schoon water en een vruchtbare bodem zijn geen luxe extra's, maar de basis om prettig te kunnen leven in een groene omgeving. De boodschap op de gele waarschuwingsborden is tegelijk urgent én hoopvol: dit is nog te voorkomen. Maar alleen als we daar nu de juiste keuzes voor maken en direct in beweging komen.'

Juliët van Es
Campagneleider
Natuur & Milieu

Wat hebben we bereikt?

In 2025 stond ons werk op het gebied van stikstof vooral in het teken van het voorkómen en beperken van afbraak van het toch al summiere stikstofbeleid. We waren blij dat de vrijwillige stoppersregeling voor zogenaamde piekbelasters intact bleef en ook benut is. Al onze inzet om via dialoog met de MCEN resultaten te bereiken, bleef echter grotendeels vruchteloos. De commissie boekte ondanks grote beloftes geen enkel tastbaar beleidsresultaat.

Onze inzet om dat proces wel tot een goed resultaat te brengen, en onze verontwaardiging over het uitblijven daarvan, is in de media regelmatig breed uitgemeten. Dat gebeurde soms bij monde van ons, andere keren door onze partners Natuurmonumenten, Bouwend Nederland of VNO-NCW. Veel andere brancheorganisaties, zoals Biohuis, Energie Nederland, de NVDE en Netbeheer Nederland, schaalden zich achter ons plan. Daarmee legden we ook de basis voor hun steun voor de geactualiseerde versie ervan, die we bij de informateur en coalitieonderhandelaars onder de aandacht brachten.

Wat doen we in 2026?

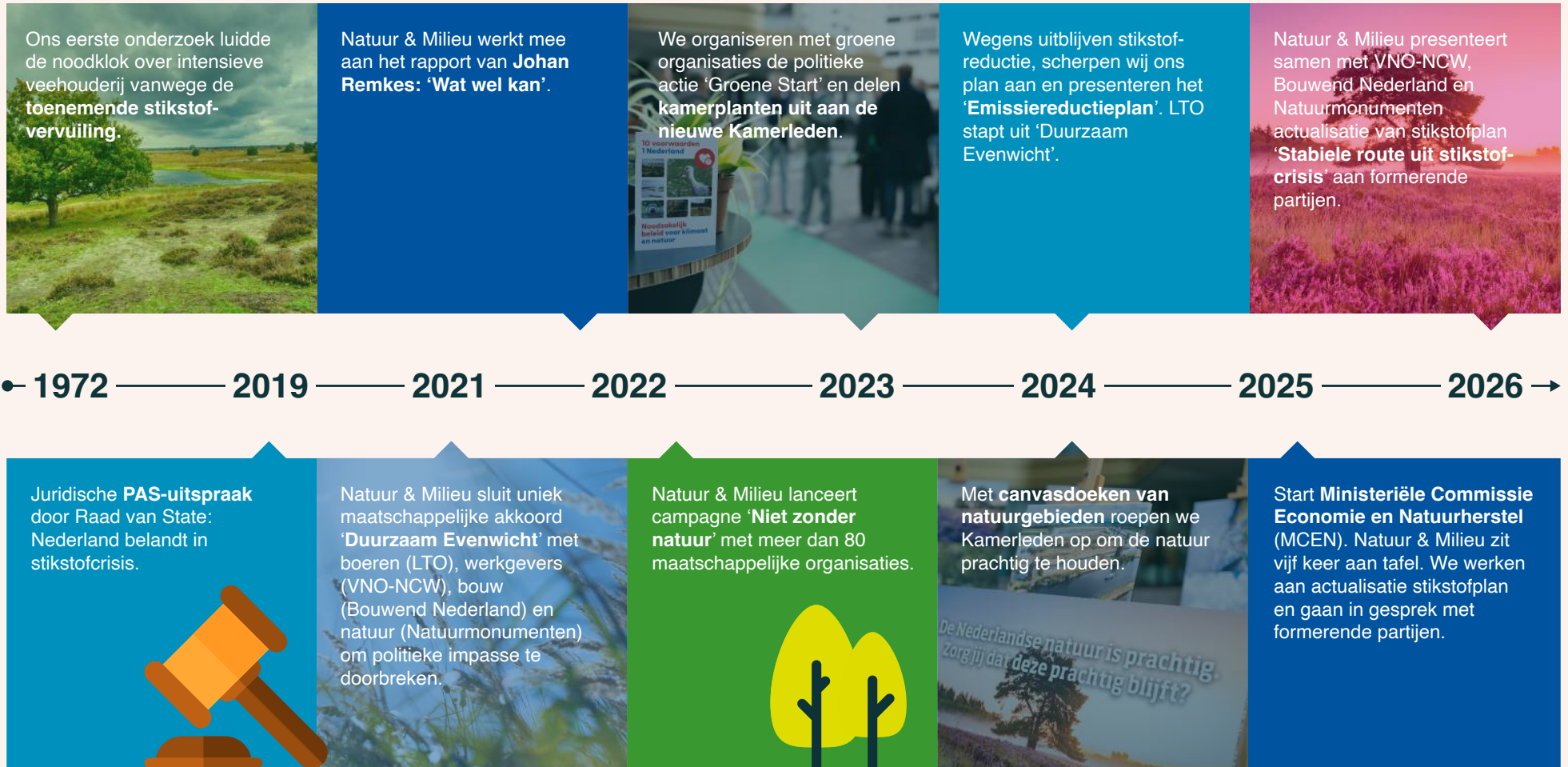
In 2026 trekken we onze lobbylijn voor het ontwikkelen van een doeltreffend beleid voor minder stikstof voort. We zijn blij dat de formatieonderhandelaars expliciet in het coalitieakkoord hebben aangegeven de stikstofcrisis voortvarend te willen oplossen. We zullen erbovenop zitten. Daarnaast zetten we onze inzet op meer biologisch assortiment in zorgcentra voort.

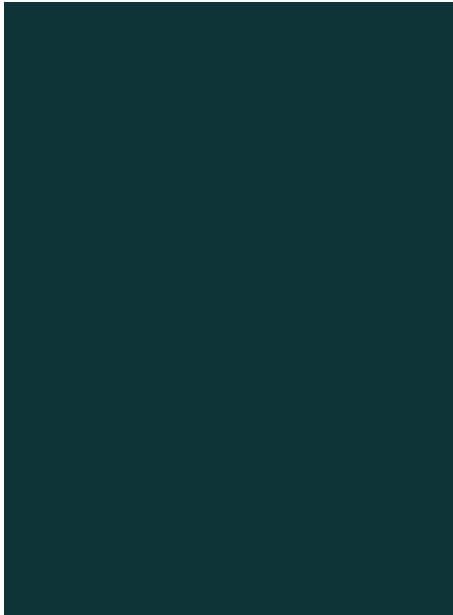
Sustainable Development Goals

Dit thema en deze projecten dragen bij aan:

TIJDLIJN STIKSTOF

BESTRIJDINGSMIDDELEN

Wat hebben we gedaan in 2025?

De schade voor mens en natuur door bestrijdingsmiddelen is alarmerend groot. Wij vinden dat de overheid stevige maatregelen moet nemen om dat verder te voorkomen. Helaas is er tot nog toe te weinig bereidheid bij beleidsmakers en politici. In 2025 vergrootten we de maatschappelijk aandacht voor dit probleem met campagnes en onderzoeken.

In de week voorafgaand aan Valentijnsdag publiceerden we een [bloemenpeiling](#) onder duizend Nederlanders. De meerderheid staat open voor biologische bloemen. Ook bleken de schadelijke effecten van bloemeteelt niet breed bekend te zijn, evenals de mogelijkheid om biologische bloemen te kopen. We lanceerden vervolgens een campagne om bekendheid te geven aan biologische telers.

In samenwerking met advies- en onderzoeksbureau CLM en Wageningen Social & Economic Research [onderzochten we](#) het gebruik van bestrijdingsmiddelen op wintergroenten. Op basis van gegevens van driehonderd akkerbouwbedrijven bleek het totale gebruik van bestrijdings-

middelen te zijn afgenomen, maar het gebruik van middelen die gemakkelijk uitspoelen naar water juist toegenomen. We pleitten mede daarom voor een centrale registratie van bestrijdingsmiddelen, voor een volledig en transparant beeld van gebruik en impact.

Onze inzet op bestrijdingsmiddelen bleef niet onopgemerkt. We werden uitgenodigd bij een werkbezoek van koning Willem-Alexander aan een tulpenkweker met een moderne en energiezuinige kas. Ook daar vroegen we aandacht voor de maatschappelijke gevolgen van het gebruik van bestrijdingsmiddelen. We pleitten voor steun aan boeren die duurzamer werken, bijvoorbeeld door de meest schadelijke bestrijdingsmiddelen hoger te belasten.

Op vrijdag 11 april hielden we een succesvolle manifestatie in Den Haag om onze zorgen over bestrijdingsmiddelen te agenderen: een [PesticideVrij-dag](#). Met meer dan tweeduizend aanwezigen (inclusief vele parkinsonpatiënten) riepen de Parkinson Vereniging, FNV en wij Kamerleden op om: bestrijdingsmiddelen

Foto's: Noes Petiet

alleen goed te keuren na voldoende onderzoek naar milieu- en gezondheids-effecten; te zorgen voor een gezonde omgeving zonder bestrijdingsmiddelen; en extra streng beleid voor het gebruik van pesticiden in natuur- en drinkwatergebieden. De oproep werd overhandigd aan meerdere Kamerleden. Naast alle aanwezigen betuigden ook meer dan 8.500 mensen en 120 organisaties online hun steun.

Foto: Marjet van Veelen

‘De Nederlandse landbouw gebruikt grote hoeveelheden bestrijdingsmiddelen, met rampzalige gevolgen voor de natuur en onze leefomgeving. Vissen, vogels en insecten worden in hun voortbestaan bedreigd. Het maakt drinkwaterzuivering duurder en brengt de veiligheid van ons drinkwater in gevaar. Daarom is het essentieel dat de overheid het gebruik van bestrijdingsmiddelen terugdringt en duurzame landbouw stimuleert.’

Berthe Brouwer
Programmameider
Bestrijdingsmiddelen
Natuur & Milieu

Samen met de Parkinson Vereniging presenteerden we een rondreizende [fototentoonstelling](#) over de gevolgen van bestrijdingsmiddelen voor mens en natuur. Fotograaf Kadir van Lohuizen maakte portretten van mensen die getroffen zijn door de ziekte van Parkinson. Er was veel belangstelling voor de [openingstentoonstelling](#) in Wageningen en het voorafgaande symposium.

Om de problematiek van bestrijdingsmiddelen breed te agenderen, vestigden we ook de aandacht op bloemen. We gaven bekendheid aan telers en verkopers van biologische bloemen en vroegen particulieren en bedrijven om bewust gifvrije bloemen te kopen. In dat kader organiseerden we een online workshop voor bedrijven over inkoop van biologische bloemen als relatiegeschenk.

Ook werkten we met voorlopende bedrijven aan oplossingen. Zo publiceerden we ons [onderzoek](#) naar bestrijdingsmiddelen in de tuinbranche. Daaruit bleek dat de planten die in Nederland zijn gekweekt geen middelen bevatten die wettelijk verboden zijn. Voor de afspraken vanuit de branche voor 2026 om nog een aantal bestrijdingsmiddelen minder toe te staan, is aandacht nodig. Deze middelen werden in het onderzoek nu nog wel aangetroffen op planten.

‘We willen laten zien dat duurzame landbouw niet alleen noodzakelijk is, maar ook haalbaar en schaalbaar. Deze pilot is een investering in kennis, innovatie en de gezondheid van toekomstige generaties.’

Esmée van Veen
Duurzaamheidsmanager
Lidl

Daarnaast richtten we ons op de retail en telers: hoe kunnen zij voor minder bestrijdingsmiddelen zorgen? Met Lidl en kennispartner CLM startten wij een [proef](#) om het gebruik van bestrijdingsmiddelen te halveren in reguliere teelten. We werkten hierin samen met een aardappel-, een aardbei- en een appelboer. Bijzonder hieraan was dat de hele keten betrokken en verantwoordelijk was. De eerste [resultaten](#) waren veelbelovend.

Zolang de rijksoverheid niet voldoende scherpe regels stelt die het gebruik van bestrijdingsmiddelen begrenzen, bevorderen we dat ook andere overheden in actie komen. Samen met Urgenda lanceerden we een [handleiding voor provincies](#) met juridische handvatten om de natuur, leefomgeving en het drink- en grondwater te beschermen tegen bestrijdingsmiddelen. Net als met een eerdere handleiding voor gemeenten, bereikten we hiermee veel ambtenaren; de handleiding werd met open armen ontvangen en opgevolgd. We verzorgden onder andere webinars om dat te ondersteunen.

Helaas vonden we bij de rijksoverheid weinig gehoor voor het verbeteren van wet- en regelgeving op het gebied van bestrijdingsmiddelen. Sterker nog: op Europees niveau dreigt zelfs een afzwakking. In reactie op uitgelekte plannen van de Europese Commissie om beoordeling van bestrijdingsmiddelen af te zwakken, schreven we een [brandbrief](#) samen met de Parkinson Alliantie Nederland, de Parkinson Vereniging en wetenschappers. We riepen het kabinet op tot extra wet- en regelgeving.

Wat hebben we bereikt?

Met al deze activiteiten hebben we veel bereikt. De samenleving raakt steeds meer bekend met de relatie tussen menselijke gezondheid en bestrijdingsmiddelen, zowel in akkerbouw als sierteelt. Consumenten raken meer en meer bekend met de grote hoeveelheden pesticiden in de sierteelt én met het feit dat dit ons grond- en drinkwater belast. Dat merken we ook aan de [petitie](#) die we dit jaar lanceerden. Deze werd fors ondertekend, wat ons weer meer kracht geeft richting de politiek. Ook de grote opkomst op PesticideVrij-dag was bemoedigend. In de media blijft die inzet niet onopgemerkt. Met informatie over pesticiden waren we veelvuldig op radio en televisie, van het [NOS Journaal](#) tot Hart van Nederland. Dit illustreert dat de samenleving steeds minder accepteert dat onze leefomgeving en natuur worden blootgesteld aan veel te hoge concentraties giftige pesticiden. Dat besef leidde ook nog tot een politiek succes. Mede onder onze druk werd een [motie](#) aangenomen van Kamerlid Podt, die de minister van LNV opriep zich met andere Europese landen te verzetten tegen de versoepeling van de toelating van pesticiden.

Wat doen we in 2026?

In 2026 zetten we deze inspanningen onverminderd voort met initiatieven om de publieke zorgen over bestrijdingsmiddelen te kanaliseren. Met Lidl en de tuinbranche werken we aan projecten die laten zien dat je ook met fors minder bestrijdingsmiddelen toe kan, vooral om aan beleidsmakers te kunnen laten zien hoe dit de norm kan worden. Daarnaast verwachten we met het nieuwe kabinet meer ruimte voor beleid om de boer die met minder bestrijdingsmiddelen wil werken, te ondersteunen. Belangrijke elementen daarvoor zijn een scherpere toets bij toelating van middelen, een sluitende registratie en benchmarking van telers en adviseurs, en een plant-gezondheidsfonds dat risico's moet afdekken.

Sustainable Development Goals

Dit thema en deze projecten dragen bij aan:

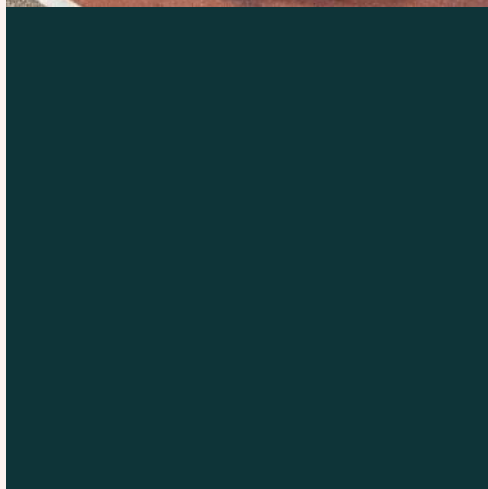

TIJDLIJN

BESTRIJDINGSMIDDELEN

ONDERWERP REIZEN & VERVOER

IMPACTDOEL

DE MANIER WAAROP WE ONS VERPLAATSEN MOET PASSEN BINNEN DE KLIMAATDOELEN VAN HET PARIJSAKKOORD EN MAG NIET LEIDEN TOT Overschrijding VAN GEZONDHEIDSNORMEN. DAT GELDT VOOR ZOWEL VERVOER OVER DE WEG ALS DOOR DE LUCHT.

Onze visie

Reizen en verplaatsen is essentieel: om naar werk te gaan, familie en vrienden te zien en te ontspannen in onze vrije tijd. Maar de manier waarop we ons nu verplaatsen, wordt nog te vaak gestuurd door beleid dat vervuilende keuzes stimuleert en duurzame alternatieven benadeelt. Dat leidt tot onnodige schade aan het milieu en ongezonde leefomgevingen.

Wij geloven dat mobiliteit anders kan én moet. Met beleid dat de milieuschade van vervoer eerlijk inprijst en duidelijke normen stelt aan onder andere de luchtvaart, maken we duurzame keuzes de logische keuzes. Dat betekent: sturen op minder uitstoot, noodzakelijke krimp van de luchtvaart, en het beter benutten van duurzame alternatieven zoals internationale treinverbindingen. In combinatie met slimme bereikbaarheid en gedragsverandering, werken we zo toe naar een mobiliteitssysteem binnen de grenzen van klimaat en leefomgeving.

Onze inzet gaat verder dan alleen de overstap naar elektrisch vervoer. Schone, leefbare steden vragen ook om minder auto's en minder autokilometers. De ruimte en duurzame energie die we beschikbaar hebben, zijn schaars. Daarom is het nodig om prioriteit te geven aan lopen, fietsen en groen. Zo ontstaat er meer plek voor recreatie, buitenspelen en ontmoeting. In een duurzame stad zijn dagelijkse voorzieningen voor iedereen ook zonder auto goed bereikbaar.

MOBILITEIT

Wat hebben we gedaan in 2025?

Het jaar startte voortvarend: wij waren erg opgelucht met het doorgaan van de zero-emissiezones per 1 januari in de eerste veertien gemeenten. Dit ondanks het feit dat regeringspartijen probeerden roet in het eten te gooien. Jarenlang, en tot op het allerlaatste moment, maakten we ons hard voor deze stap. We blijven de relevantie en noodzaak benadrukken. Dat deden we onder andere in een [podcast](#) van Logistiek.nl, waarin we in gesprek gingen met een transportondernemer over de zero-emissiezones. We benadrukten dat, ondanks verzet en kinderziektes, nut en noodzaak van de zones evident zijn en ze in de praktijk goed werken.

Maar er zijn ook bedreigen voor duurzame mobiliteit. De verkoop van SUV's neemt schrikbarend toe. Dit model is zowel qua materiaal- als energiegebruik een verslechtering, terwijl we juist materiaal willen besparen door gebruik van kleinere modellen, en we willen zorgen voor minder auto's door autodelen. Om hier aandacht voor te vragen, publiceerden we in januari de resultaten van een [onderzoek](#) van CE Delft. Zij brachten voor ons in kaart hoeveel grondstofbesparing het oplevert (en een fijner veiliger straatbeeld)

als het aantal SUV's beperkt wordt en de overheid meer werk maakt van autodelen. We gebruiken dit onderzoek als vertrekpunt voor ons pleidooi voor het financieel passend belasten van automobilititeit.

Een ander pleidooi dat we hielden was voor een goed sociaal klimaatplan. Dat plan moet ervoor zorgen dat iedereen kan meedoen met de verduurzaming van de mobiliteit, en dat huishoudens met lagere inkomens worden geholpen. De plannen daarvoor van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) kunnen en moeten beter. Om dat onder de aandacht te brengen, organiseerden we een online kennisevent over mobiliteit en het sociaal klimaatplan. Ons doel was andere stakeholders en het publiek te ondersteunen in hun bijdrage aan de consultatie die het ministerie organiseerde en waarin burgers, bedrijven en organisaties hun mening konden geven.

Om in de schaarse openbare ruimte meer ruimte vrij te maken voor lopen, fietsen, sociale functies en groen, wilden we de aandacht voor de inrichting van straten vergroten. In april was de 'Week van de Rechtvaardige Straat'. In gaststad Zwolle

Foto: Lin Klooster

organiseerden we samen met initiatiefnemer Lab of Thought, de Fietsersbond, Jantje Beton, Fonds Slachtofferhulp en BAM een week vol inspirerende acties en gesprekken. Alles was erop gericht het straatbeeld eerlijker en duurzamer in te richten. De [prijs voor meest Rechtvaardige Straat](#) ging naar de Lortzinghof in Zwolle.

Ook deelmobiliteit is een belangrijke oplossing voor het verminderen van het materiaal- en ruimtegebruik door auto's. Net als ieder jaar organiseerden we de verkiezing van de beste gemeenten op het gebied van deelmobiliteit. Den Haag, Nijmegen en Wageningen werden

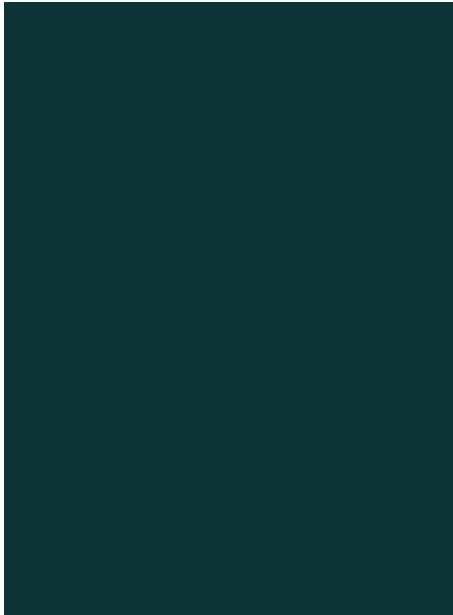

Foto: Lin Klooster

de winnaars van de [Deelawards](#) in de categorieën grote, middelgrote en kleinere gemeenten. De Deelawards werden dit jaar ook uitgereikt aan project- en gebiedsontwikkelaars die opvallend veel doen om deelauto's, deelfietsen, deelscooters en deelbakfietsen goed beschikbaar te maken. AM won in de categorie project- en gebiedsontwikkelaars. Natuur & Milieu organiseerde de Deelawards samen met het ministerie van IenW.

'Deelvervoer geeft mensen flexibiliteit, omdat iedereen het meest passende vervoermiddel kan kiezen voor elke reis. Dat levert meer bereikbaarheid op met minder ruimte. Ruimte die gemeenten goed kunnen gebruiken voor groen en woningen.'

Nienke Onnen
Programmaleider Mobiliteit
Natuur & Milieu

Vanuit ons streven naar meer ov en minder autogebruik, publiceerden we een [onderzoek](#) waarin we helder maakten welke factoren ervoor kunnen zorgen dat jongeren in verschillende levens-

fasen voor het ov behouden blijven. Het onderzoek liet zien dat dit niet alleen samenhangt met praktische factoren zoals bereikbaarheid. Ook sociale normen, gewoontegedrag en onvoldoende zicht op de kosten spelen een rol. Eén op de vijf jongvolwassenen weet niet wat autorijden in totaal écht kost. Tegelijkertijd zijn de kosten voor de meeste jongvolwassenen wel de belangrijkste overweging bij hun vervoerskeuze, gevolgd door snelheid en betrouwbaarheid. Deze inzichten benutten we voor onze beleidsbeïnvloeding.

Wat hebben we bereikt?

De invoering van de eerste zero-emissiezones geeft een geweldige impuls aan duurzame stadslogistiek. En ook in politiek Den Haag was er succes. Zo koos de Tweede Kamer voor verlenging van de korting op bijtelling voor elektrische voertuigen, en ook (nipt) voor de pseudo eindheffing voor fossiele autoleases door bedrijven. Dat geeft een impuls aan de elektrificatie van het zakelijke leasewagenpark van Nederland. En niet onvermeld mag blijven de aangenomen motie om de verlengde accijnskorting deels te investeren in het ov. Hiermee werd ongeveer 400 miljoen van de rijksbegroting omgebogen: van korting voor de automobilist naar investeringen in het ov.

Wat doen we in 2026?

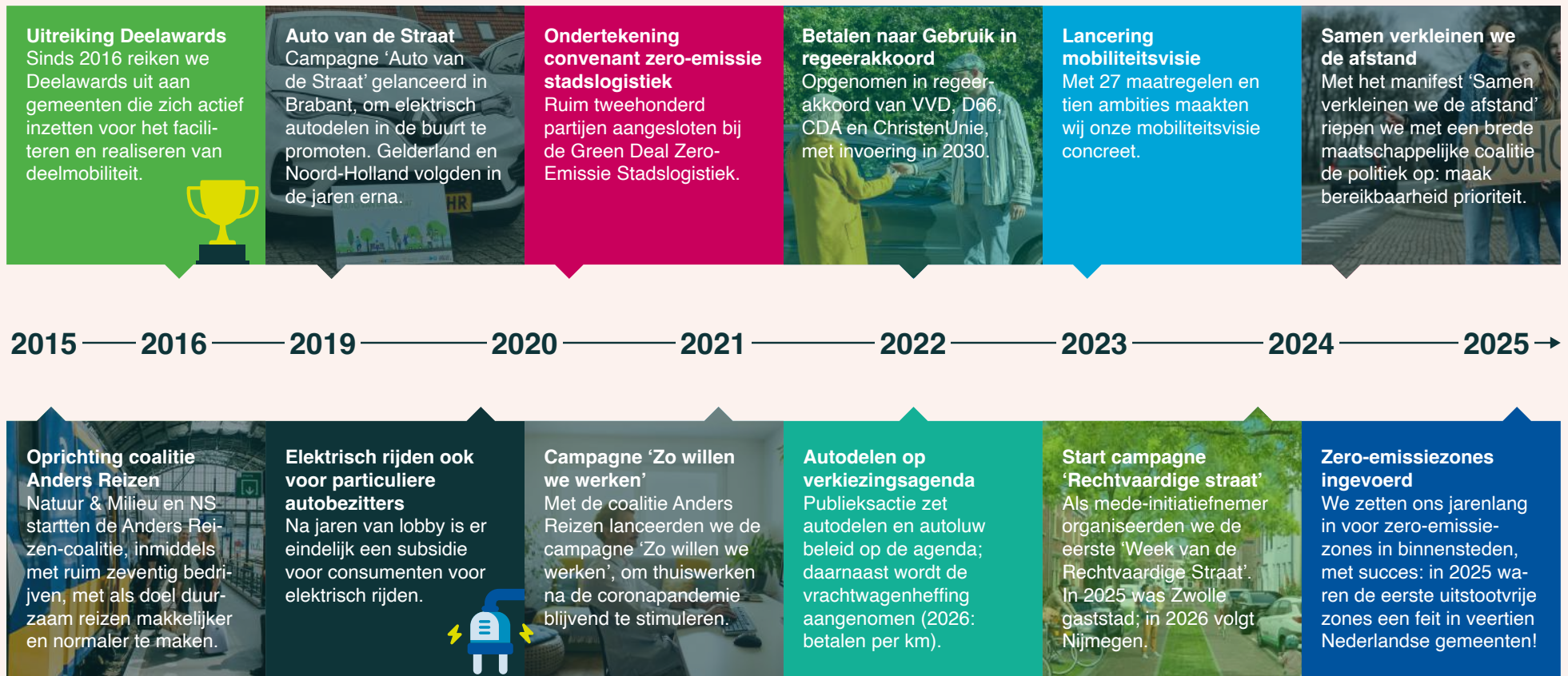
Komend jaar richten we ons meer op het begrenzen van de fysieke ruimte voor de auto, onder andere met inzet op parkeerbeleid. Daarbij hebben we extra aandacht voor de juiste taal, gelet op de gevoeligheid van dit onderwerp. We richten onze inzet op een juiste beprijzing van automobilititeit voort, zodat duurzame manieren van vervoer financieel beter uit de bus komen. En we blijven ons inzetten voor een hoogwaardig ov: een vereiste als we willen dat de auto een kleinere rol gaat spelen.

Sustainable Development Goals

Dit thema en deze projecten dragen bij aan:

TIJDLIJN MOBILITEIT

LUCHTVAART

Wat hebben we gedaan in 2025?

Om de uitstoot door de luchtvaart te verminderen, zetten we in op het voorkomen en inperken van vliegreizen. Hoewel het kabinet hierop niet aanspreekbaar was, werkten we aan het beïnvloeden van reisgedrag en het op de agenda krijgen van duurzaam luchtvaartbeleid.

In april brachten we de eerste '[Ranglijst Zakelijk Vliegen](#)' uit. Daarmee wilden we laten zien dat het terugdringen van zakelijke vliegreizen heel goed mogelijk is. We zetten op een rij in hoeverre bedrijven in Nederland daarin slagen door doelen te stellen, transparant te zijn en hun CO₂-uitstoot terug te dringen. Dit leverde onder meer een groot artikel op in het [Financieele Dagblad](#), een interview op NPO Radio 1 en aandacht op nieuwssites van de verschillende sectoren die we in de ranglijst hadden opgenomen. In een succesvolle onlinecampagne zetten we de winnaars in het zonnetje.

Om draagvlak te vergroten voor het inperken van de luchtvaart, is het belangrijk mythes door te prikken die zeggen

dat een grote en groeiende luchtvaart noodzakelijk is. We waren daarom blij met het [onderzoek](#) van onze Europese koepelorganisatie Transport & Environment. Dit wees uit dat vliegen helemaal niet zo belangrijk is voor onze economie en dat Nederland verzadigd is op luchtvaartgebied: een groot deel van de vluchten heeft een negatief effect op onze brede welvaart. We zochten hiermee media en politiek op, omdat bij de formatie van een nieuw kabinet belangrijke besluiten moesten worden genomen over Schiphol en Lelystad Airport.

Omdat ook de CO₂-uitstoot van de luchtvaart omlaag moet, willen we dat de klimaatdoelen voor de luchtvaart in de wet worden vastgelegd. Voor elke andere sector is dat immers ook gebeurd. Daarom blijven we pleiten voor het invoeren van een CO₂-plafond voor de luchtvaart, iets wat ambtelijk al is uitgewerkt. Om dit kracht bij te zetten, lieten we met een [nieuw onderzoek](#) zien dat de luchtvaart de klimaatdoelen voor 2030 niet gaat halen. De prognoses wijzen uit dat de uitstoot

toeneemt en boven de gestelde norm uitkomt. Belangrijk dus dat het CO₂-plafond voor de sector er komt.

'Natuur & Milieu is voor ons een belangrijke partner, vanwege hun expertise op het gebied van het benchmarken van best practices en het betrekken van bedrijven in Nederland. Door tegelijk met onze wereldwijde ranglijst een Nederlandse ranglijst van zakelijke reisbeleid en -praktijken te publiceren, versterken we onze impact bij het verspreiden van koploperspraktijken. Zo stimuleren we bedrijven om daadwerkelijk vooruitgang te boeken.'

Denise Auclair
Hoofd Travel Smart Campaign
Transport & Environment

Om aandacht te vragen voor voorbeeldgedrag en beleid voor duurzaam reizen, gebruikten we in de zomer het momentum van het EK Vrouwenvoetbal in Zwitserland. We publiceerden daarvoor een [onderzoek](#) en hadden overleg met de KNVB. Met een socialemediacampagne richtten we ons op supporters. Vijf vrouwenteams kozen dit toernooi voor trein of bus.

‘De economische voordelen zijn uitgeput, terwijl de maatschappelijke kosten blijven oplopen. Denk aan klimaat, luchtvervuiling en de overlast voor alle omwonenden. Het is tijd om die balans te herstellen.’

Bert van Mourik
Programmaleider
Luchtvaart
Natuur & Milieu

Wat hebben we bereikt?

Ook in 2025 hebben we duurzaam reisgedrag aangemoedigd. We gaven stevig weerwoord op geluiden voor afzwakken van beleid en voor groei, door feiten en oplossingen aan te dragen. Al jaren pleiten we voor een eerlijke beprijzing van luchtvaart, zodat reizigers betalen voor de milieuschade die vliegen veroorzaakt. Eerder wisten we al een bescheiden tickettaks over de streep te trekken, maar die was die niet afhankelijk van de gevlogen afstand. Dat is niet eerlijk: hoe meer je vliegt, hoe meer CO₂-uitstoot en hoe groter de impact op het klimaat. Daarom waren we blij dat ons voorstel voor een belasting die wel rekening houdt met afstand terugkwam in de Miljoenennota. Deze wordt ingevoerd per 2027. Gezien onze jarenlange inzet en lobby zijn we daar blij mee: de vervuiler betaalt!

Wat doen we in 2026?

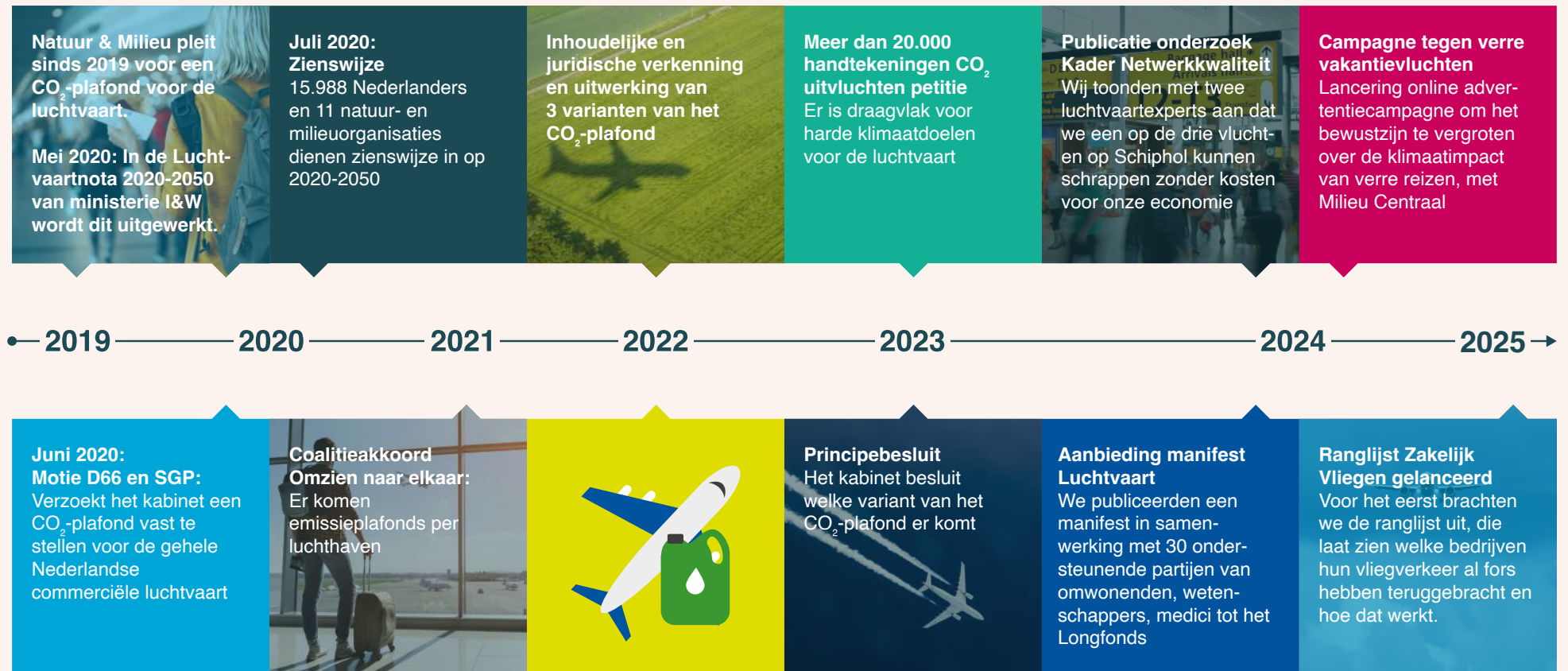
Komend jaar zetten we ons in voor een CO₂-plafond voor de luchtvaart in Nederland. Ook brengen we opnieuw een ranglijst uit voor het zakelijk vliegverkeer en blijven we werken voor een verdere verwerking van de milieuschade in de prijs van luchtvaart. Komend jaar liggen daarvoor vooral kansen in Europa, met de herziening van het CO₂-beprijzingsinstrument EU-ETS. Daarnaast gaan we een concreter beeld schetsen van welke vorm van luchtvaart wél bij Nederland past. We zorgen voor een positief verhaal rondom een kleinere luchtvaart, en presenteren daarmee een aantrekkelijk perspectief voor begrenzingsmaatregelen.

Sustainable Development Goals

Dit thema en deze projecten dragen bij aan:

TIJDLIJN LUCHTVAART

ONDERWERP DUURZAME INDUSTRIE

IMPACTDOEL

ONS DOEL IS EEN SCHONE, KLIMAATNEUTRALE INDUSTRIE DIE ZUINIG GEBRUIKMAAKT VAN ENERGIE EN GRONDSTOFFEN, ZODAT KLIMAATDOELEN WORDEN GEHAALD EN DE INDUSTRIE BIJDRAAGT AAN EEN GEZONDE LEEFOMGEVING VOOR MENS EN NATUUR.

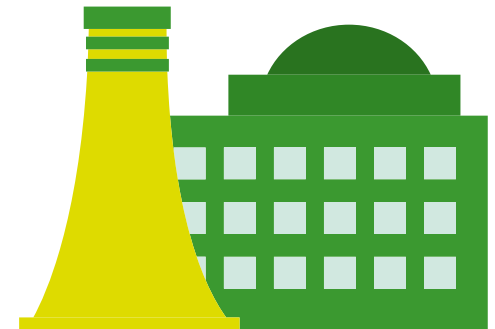

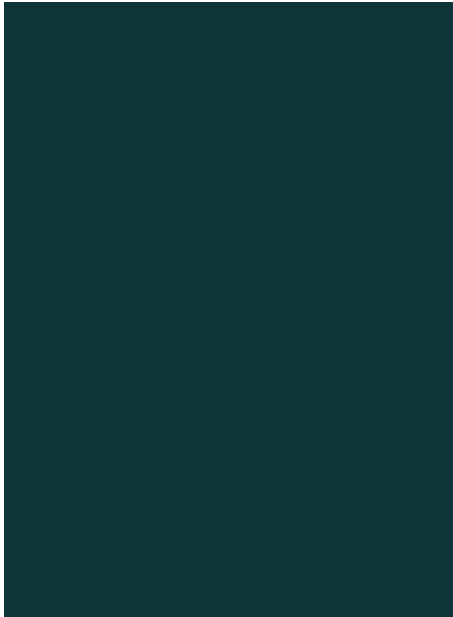
Onze visie

De verduurzaming van de industrie is essentieel voor het halen van de klimaatdoelen. Maar liefst 30 procent van de Nederlandse uitstoot komt van de industrie. Daarnaast stoot de industrie dagelijks stoffen uit die schadelijk zijn voor de gezondheid en de natuur. De laatste tijd staat de industrie steeds meer onder druk door mondiale overcapaciteit en concurrentie uit de rest van de wereld. Dit leidt tot uitstel of afstel van verduurzaming.

Investeren in verduurzaming is de enige weg naar een toekomst met een gezond verdienvermogen voor de Nederlandse industrie. In de komende vijf jaar is het nodig dat er meer sturend en ondersteunend beleid komt voor de omslag naar een circulaire economie en de verduurzaming van de industrie. Met dit beleid moet het gebruik van fossiele brand- en grondstoffen worden uitgefaseerd, en het gebruik van duurzame grondstoffen opgeschaald. En moet de industrie gaan produceren binnen gezonde normen, zonder negatieve impact op de leefomgeving.

Bedrijven die willen investeren in verduurzaming lopen nog vaak aan tegen praktische belemmeringen, zoals netcongestie en de stikstofcrisis (vergunningen). Hiervoor vragen we al jaren meer urgentie en uitvoeringskracht van de overheid. Dat doen we samen met onze brede Maatschappelijke Alliantie, de partners in het Klimaatakkoord, onder regie van het Nationaal Klimaat Platform (NKP).

Wat hebben we gedaan in 2025?

Voortbouwend op onze visie 'De Industrie van Morgen' (2023) willen we dat de grote energie-intensieve industrie verduurzaamt of afbouwt, en dat schone industrie de ruimte krijgt. Onze focus ligt vooral op het verlagen van de CO₂-uitstoot. Maar ook milieuvervuiling door deze industrie is een groot probleem dat vraagt om betere maatregelen. Verduurzaming van de industrie is om vele redenen urgent en waardevol voor Nederland. Ook al was het kabinet-Schoof niet ambitieus in zijn sturing, de doelen staan nog steeds. In 2025 oefenden wij onze invloed uit om te laten zien wat voor beleid nodig is om de verduurzaming van de industrie te versnellen. Dat deden via publicatie van onderzoeken, en met campagnes en gesprekken.

We gingen in gesprek met de minister van Klimaat en Groene Groei (KGG), en met DG's en directeuren van het ministerie van KGG en Financiën. Ook spraken we veel met de chemische industrie (VNCI) en vooraanstaande economen (die ons publiekelijk steunden in onze oproepen), sleutelspelers uit de industrie, andere milieuorganisaties en kennispunten. We spraken bij het platform Nationaal Programma Verduurzaming Industrie (NPVI), op bijeenkomsten van het ministerie, bij ISPT en op Springtij. Op deze bijeen-

komsten lichtten we onze ideeën en onderzoeken over een duurzame industrie toe, en riepen we de industrie op tot een meer proactieve houding. We spoorden ze aan te komen met voorstellen voor concurrerende verduurzaming (naar nul CO₂-uitstoot in 2040), in plaats van af te wachten, tegen afzwakking van klimaatbeleid te protesteren en alleen om steun te vragen om de concurrentie aan te kunnen.

De grote industrie stoot niet alleen veel CO₂ uit, maar ook veel andere vervuilende stoffen. Om aandacht te krijgen voor betere bescherming van mens en natuur brachten we in het voorjaar een uitgebreid onderzoek uit naar de [vervuiling door de industrie](#). We berekenden dat de uitstoot van schadelijke stoffen door de Nederlandse industrie jaarlijks minstens 7 miljard euro aan maatschappelijke schade veroorzaakt. Dit bedrag bestaat onder meer uit hogere zorgkosten, lagere landbouwopbrengsten en duurdere waterzuivering. Dit is nog zonder de schade door PFAS, omdat daar nog geen cijfers over zijn. Er was veel belangstelling voor dit onderzoek, niet alleen in ons netwerk en bij de overheid, maar ook bij de pers, onder meer *Trouw*, regionale dagbladen, BNR-nieuwsradio en RTLZ.

We overhandigden het onderzoek samen met Longfonds, KWF, MVO Nederland en Gezondheidop1 aan de Kamercommissie voor Infrastructuur en Waterstaat. Dat deden we mede namens nog veel meer omwonendenorganisaties rondom Tata Steel en Chemelot. Met een groot bord met onze oproep 'Bescherm Nederlanders tegen de gezondheids- en milieuschade van de industrie' en ludieke paraplu's met namen van schadelijke stoffen erop, van PFAS tot fijnstof, hadden we de ogen in Den Haag op ons gericht.

'Natuur & Milieu zoekt actief de samenwerking op met andere partijen om het belang van een schone en gezonde leefomgeving te benadrukken. Als KWF Kankerbestrijding zien we dat de inzet op zo'n brede coalitie politiek effect heeft en steun voor maatregelen vergroot.'

Tom Buis

Strategisch beleidsadviseur
kankerverwekkende stoffen
KWF

'We hebben hoge kosten voor de gezondheidszorg, verlies van biodiversiteit en schade aan het milieu die voorkomen zouden kunnen worden. Door strenger te normeren en vervuiling eerlijk te beprijzen, maar vooral door prioriteit te geven aan gezondheid en natuur. Daarvoor moet de vervuiling gewoonweg omlaag. Dat vergt het lef om strenger te vergunnen en monitoring te verbeteren.'

Michèle Prins
Programmaleider Industrie
Natuur & Milieu

Ook voor PFAS zijn dringend drastischer maatregelen nodig. Wij sloten ons aan bij het [stembusakkoord](#) waarin politieke partijen zich verbinden aan het doel PFAS uit te faseren. Zeven politieke partijen ondertekenden het stembusakkoord.

We riepen samen met gezondheids- en omwonendenorganisaties de formerende partijen op om gezondheid en leefomgeving centraal te stellen in het nieuwe coalitieakkoord. We pleitten voor sterker

toezicht en handhaving op gebruik van deze stoffen, betere en onafhankelijke metingen, aangescherpte emissienormen op basis van WHO-richtlijnen, bescherming tegen giftige stoffen zoals PFAS en een stevige verankering van milieu en gezondheid binnen de overheid. We overhandigden onze oproep aan de nieuwe leden van de Tweede Kamer. Met een [minitentoonstelling](#) met levensgrote portretfoto's van omwonenden van industrie, lieten we zien wat vervuiling in het leven van mensen doet.

Ondanks het feit dat in beleid al jaren wordt verwoord dat de economie moet verduurzamen, worden er geen structurele keuzes gemaakt. Die zijn wel hard nodig. Wij vinden het van het grootste belang dat de overheid een visie ontwikkelt op de economie van de toekomst. Daarom lieten we onderzoek doen naar het beslag dat verschillende sectoren leggen op schaarse middelen (zoals ruimte, milieugebruiksruimte, CO₂ en energie), afgezet tegen hun bijdrage aan het bbp en de werkgelegenheid. Het onderzoek '[Maatschappelijk waarde van sectoren](#)' boden we aan aan de ministeries van Klimaat en Groene Groei en Economische Zaken, als vertrekpunt voor het debat over de Nederlandse visie op de industrie.

Waterstof is belangrijk om klimaatdoelen te halen, maar de productie komt traag op gang. In ons onderzoek '[Schaalsprong waterstof voor een toekomstbestendige industrie](#)' lieten we zien waarom Nederland moet inzetten op eigen productie van hernieuwbare waterstof. Dit vermindert onze afhankelijkheid van buitenlandse leveranciers, verhoogt de leveringszekerheid, en is energie-efficiënt. Op basis van dit onderzoek gingen we het gesprek aan met overheid en industrie.

Afgelopen jaren bepleitten we steeds hoe fundamenteel de heffing op vermijdbare CO₂-uitstoot is voor de verduurzaming van de industrie. Al sinds het Klimaatakkoord en de aankondiging en invoering van deze slimme CO₂-heffing in 2019, pleit de industrie ervoor deze maatregel af te schaffen. Nu de industrie onder druk staat (onder andere door overcapaciteit op de wereldmarkt en concurrentie uit de VS en China) is de tegenlobby in 2025 fors opgeschaald. We verzetten veel werk om oneigenlijke argumenten van de industrie te weerleggen en de heffing te verdedigen. Toch werd voor de zomer een motie aangenomen over [afschaffing van de CO₂-heffing](#) in de Tweede Kamer. We zijn erg teleurgesteld in de politiek en het bedrijfsleven.

De motie tegen de CO₂-heffing is een adering, ook voor de minister van Klimaat en Groene Groei. Het haalt het enige effectieve drukmiddel weg voor de industrie om de klimaatdoelen te halen. De minister zette de heffing op nul, maar schafte haar niet af. Ze nodigde ons na de zomer uit aan een overlegtafel om te zoeken naar een alternatief voor de vermijdbare-CO₂-heffing, samen met de ministeries van KGG en Financiën, de industrie en een aantal wetenschappers. We werkten mee met als vereiste dat het alternatief dezelfde resultaten bereikt als de CO₂-heffing.

Het [eindrapport](#) van de voorzitter van deze tafel kwam eind 2025 uit en is aan de minister overhandigd. Het rapport is een redelijke weergave van de vele discussies. We kwamen niet tot een alternatief voor de CO₂-heffing met eenzelfde effect, maar wel tot een brede set aan gedragen acties die hard nodig zijn om verduurzaming van de industrie te versnellen en verbeteren. Dit is nog niet voldoende om de doelen te halen. We werden het niet eens over subsidies en borging. Ons standpunt is wel in het rapport opgenomen: stel harde voorwaarden aan subsidies, en voer ook een sturend instrument in. De achterban van de deelnemers uit de industrie keerde zich tegen het rapport.

Wat hebben we bereikt?

In 2025 heeft Natuur & Milieu stevig ingezet op dialoog en beleidsadvies door 'ongemakkelijke waarheden' bloot te leggen. Door goede onderbouwing waren onze onderzoeken naar vervuiling en schaarste impactvol richting de overheid, Kamerleden en de industrie. Het leidde tot intensieve dialoog, waarbij onze inzet was de moeilijke keuzes op tafel te leggen bij beleidsmakers en de industrie, en te laten zien: hoe kan het wel? Hiermee waren we een van de belangrijkste partijen met weerwoord en tegenwicht tegen het industriële paradigma voor meer (fossiele) subsidies en minder klimaatbeleid.

Door de samenwerking met omwonenden en gezondheidsorganisaties trokken we het debat over de verduurzaming van de industrie breder naar gezondheid. Ook zetten we zo druk op de actualisatie van vergunningen en het versterken van Omgevingsdiensten, voor betere vergunning, toezicht en handhaving.

Wat doen we in 2026?

De verduurzaming van de industrie is belangrijk en noodzakelijk voor een toekomstbestendige industrie, en voor het afbouwen van broeikasgassen en vervuiling. Daarvoor is niet alleen steun nodig, maar ook duidelijke sturing en kaders: welke industrie draagt positief bij

en krijgt de ruimte in Nederland? We gaan door met ons pleidooi voor (een alternatief voor) de CO₂-heffing. We blijven tegenwicht bieden aan economische doctrines, en zetten voorbeelden in de spotlight van de nieuwe schone industrie. We gaan het afbouwpad voor fossiele energie onderbouwen en uitdragen, en een visie opstellen op de verduurzaming van de chemische sector. We blijven inzetten op een hardere aanpak van PFAS en vervuiling.

Sustainable Development Goals

Dit thema en deze projecten dragen bij aan:

TIJDLIJN

DUURZAME INDUSTRIE

ONDERWERP HERNIEUWBARE ENERGIE

IMPACTDOEL

**NEDERLANDSE ENERGIESYSTEMEN
VOORZIEN IN 2040 VOOR 100 PROCENT IN
DUURZAME, NATUURINCLUSIEVE ENERGIE
ZODAT WE DE KLIMAATDOELEN HALEN
ZONDER DE BIODIVERSITEIT AAN TE TASTEN.**

Onze visie

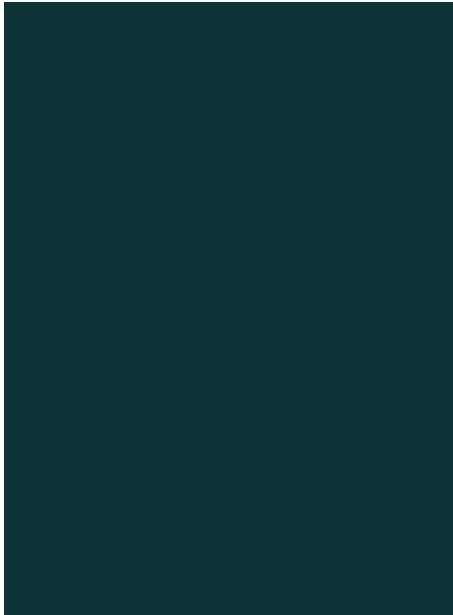
De transitie op het gebied van warmte gaat te langzaam. Warmtenetten en (hybride) warmtepompen zijn de duurzame warmtebronnen waar gemeenten mee aan de slag moeten. Voor het draagvlak in de samenleving is het belangrijk dat de energietransitie rechtvaardig is en ook zo door de samenleving ervaren wordt. Om deze transitie mogelijk te maken, moeten we bovendien efficiënter omgaan met schaarse duurzame energie en netcapaciteit. Daarvoor is het cruciaal dat we vergaand energie besparen en verspilling tegengaan. Ten slotte moet, om het verlies aan biodiversiteit te keren, de energietransitie natuurversterkend worden. Hier is nu nog te weinig aandacht voor.

Wat hebben we gedaan in 2025?

Door stijgende gasprijzen raken mensen die minder geld te besteden hebben en wonen in een slecht geïsoleerd huis, in de knel. Het ontbreekt hen aan mogelijkheden hun energieverbruik terug te dringen, wat de armoede vergroot. Naast het feit dat dit onrechtvaardig is, belemmert het de energietransitie: nodige prijsprikkels om het fossiele gasverbruik te remmen, treffen deze groep onevenredig hard. Dit fenomeen krijgt nog te weinig aandacht van de politiek.

Om dit zichtbaar te maken, publiceerden we een [onderzoek](#) naar hoe de energierekening van mensen met zowel een slecht geïsoleerde (huur)woning als een laag inkomen kan worden beperkt. Door stijgende gasprijzen blijkt de komende jaren het aantal huishoudens dat de energierekening niet meer kan betalen op te lopen tot meer dan een half miljoen. Het kabinet kan hen helpen door hun woningen te isoleren en warmtepompen te plaatsen. Dat kan hun energierekening blijvend halveren.

Daarvoor sloegen we de handen ineen met de Energiebank en de FIXbrigade, organisaties die financieel kwetsbare mensen helpen de energierekening te verlagen door energie te besparen. Samen vroegen we het kabinet en de Tweede Kamer dringend huizen te isoleren en warmtepompen te plaatsen. Dat kan met geld uit het Europese Social Climate Fund en het nationale Klimaatfonds. Met een [actie](#) trokken we de aandacht van Kamerleden. Ook *De Telegraaf* berichtte hierover.

‘In 2025 trokken de Energiebank en FIXbrigade samen op met Natuur & Milieu om steun voor maatregelen te krijgen in de politiek. We zetten een actie neer bij de Tweede Kamer om aandacht te vragen voor energiearmoede en organiseerden een werkbezoek. Energiearmoede raakt namelijk zowel aan duurzaamheid als aan armoedebestrijding. Door deze twee werelden bij elkaar te brengen, vergroten we de impact.’

Marieke Vollering
Directeur Energiebank

Steven Jonker
Directeur FIXbrigade

‘Zonder isolatie en gasloze verwarming blijft de energierekening stijgen – de prijs van gas blijft hoog en veranderlijk. We zien dat isoleren en het installeren van bijvoorbeeld warmtepompen de energierekening structureel kunnen halveren voor huishoudens die nu al moeite hebben met het betalen van de rekening.’

Tim van Nes
Projectleider Energie & Grondstoffen
Natuur & Milieu

Eind 2025 organiseerden we een werkbezoek aan een huishouden in energiearmoede, samen met de Energiebank, FIXbrigade en de nieuwe D66-woordvoerder klimaat en energie in de Tweede Kamer. Daarnaast bleven we ons inspannen voor het aannemen van de Wet Collectieve Warmte. Deze wet geeft duidelijkheid over de rol van betrokkenen (gemeenten, provincies en Rijk) bij de uitrol van warmtenetten, en is hard nodig voor het vereiste tempo.

Voor het opwekken van duurzame energie in Nederland is wind op zee een heel belangrijke bron. Afgelopen jaar schaalde het kabinet de ambities voor wind op zee fors af. In het kader van onze deelname aan het Noordzeeakkoord vroegen we aandacht voor het feit dat hierdoor dreigt dat Nederland zijn klimaatdoelen niet haalt. We zijn blij dat het kabinet besloot opnieuw de richting in te slaan van gesubsidieerde tenders voor windenergie van zee. Daarbij blijven we benadrukken dat dit gebeurt binnen de ecologische draagkracht van de Noordzeenatuur. Deze inzet geldt overigens ook voor alle andere Noordzee-infrastructuur. Bijvoorbeeld voor het CO₂-opslagproject Aramis, waarmee we in 2025 een intensieve dialoog vorderen over natuurinclusieve bouw.

Wat hebben we bereikt?

Onze inzet op het bestrijden van energiearmoede leidde er onder andere toe dat in het tussenverslag van de onderhandelaars van het nieuw te vormen kabinet het verder isoleren van huurhuizen voor mensen met een smalle beurs expliciet is genoemd. Daarnaast lukte het eindelijk de [Wet Collectieve Warmte](#) door de Tweede en Eerste Kamer te loodsen, zodat deze in werking treedt.

‘Deze wet helpt ons warmtenetten toekomstbestendig te maken: duurzaam, betaalbaar en eerlijk. Dat is hard nodig, want steeds meer mensen gaan via een warmtenet verwarmen. Het is cruciaal dat dit nu op een goede manier gebeurt.’

Atse van Pelt
Projectleider Energie & Grondstoffen
Natuur & Milieu

Onze dialoog met de overheid heeft er mede toe bijgedragen dat de subsidie-regeling voor wind op zee weer wordt ingesteld en dat daarmee de uitrol niet stopt. We zijn blij dat in de voorlopige criteria is bepaald dat nieuwe windparken circulair en natuurinclusief worden gebouwd. Hoewel we daar blijven inzetten op meer ambitie.

Ten slotte is vermeldenswaardig dat dankzij onze constructieve dialoog met Aramis de voorzieningen voor natuurversterkende maatregelen fors zijn opgeschaald ten opzichte van het oorspronkelijke ontwerp.

Wat doen we in 2026?

Komend jaar zetten we onze inzet op een rechtvaardige energietransitie voort. Met het nieuwe kabinet zetten we alles op alles om ervoor te zorgen dat mensen met lage inkomens niet de dupe worden van de energietransitie. Daarnaast blijft onze aandacht gericht op natuurinclusiviteit van de transitie: op land én op zee. Een nieuw onderdeel dat we oppakken is klimaatpositiviteit. Daarmee bedoelen we dat we niet alleen kijken naar hoe het Nederlands energiesysteem klimaatneutraal kan worden, maar ook hoe de Nederlandse samenleving CO₂ uit de atmosfeer kan verwijderen.

Sustainable Development Goals

Dit thema en deze projecten dragen bij aan:

TIJDLIJN

HERNIEUWBARE ENERGIE

Presentatie onderzoek **'Beleidsomslagen voor het Nederlandse klimaatbeleid'**, met maatregelen voor alle sectoren om het eerlijke klimaatdoel van 2037 te halen.

We roepen de formerende partijen op om in het regeerakkoord toekomstgerichte keuzes te maken en onze schaarse ruimte, energie, water en middelen slim in te zetten voor de **economie van de toekomst**.

2021

2023

2024

2025

Noordzeeakkoord

Het akkoord is een belangrijke stap richting een gezonde en veerkrachtige Noordzee. Een belangrijk onderdeel is dat infrastructuur, zoals windparken, natuurinclusief wordt gebouwd. Wij waren betrokken bij de onderhandelingen en steunen het akkoord.

Campagne **'Hoe Gasvrij is Nederland?'**. Deelnemers aan de 'Comfort Challenge' testen of een woning zonder aardgas kan worden verwarmd.

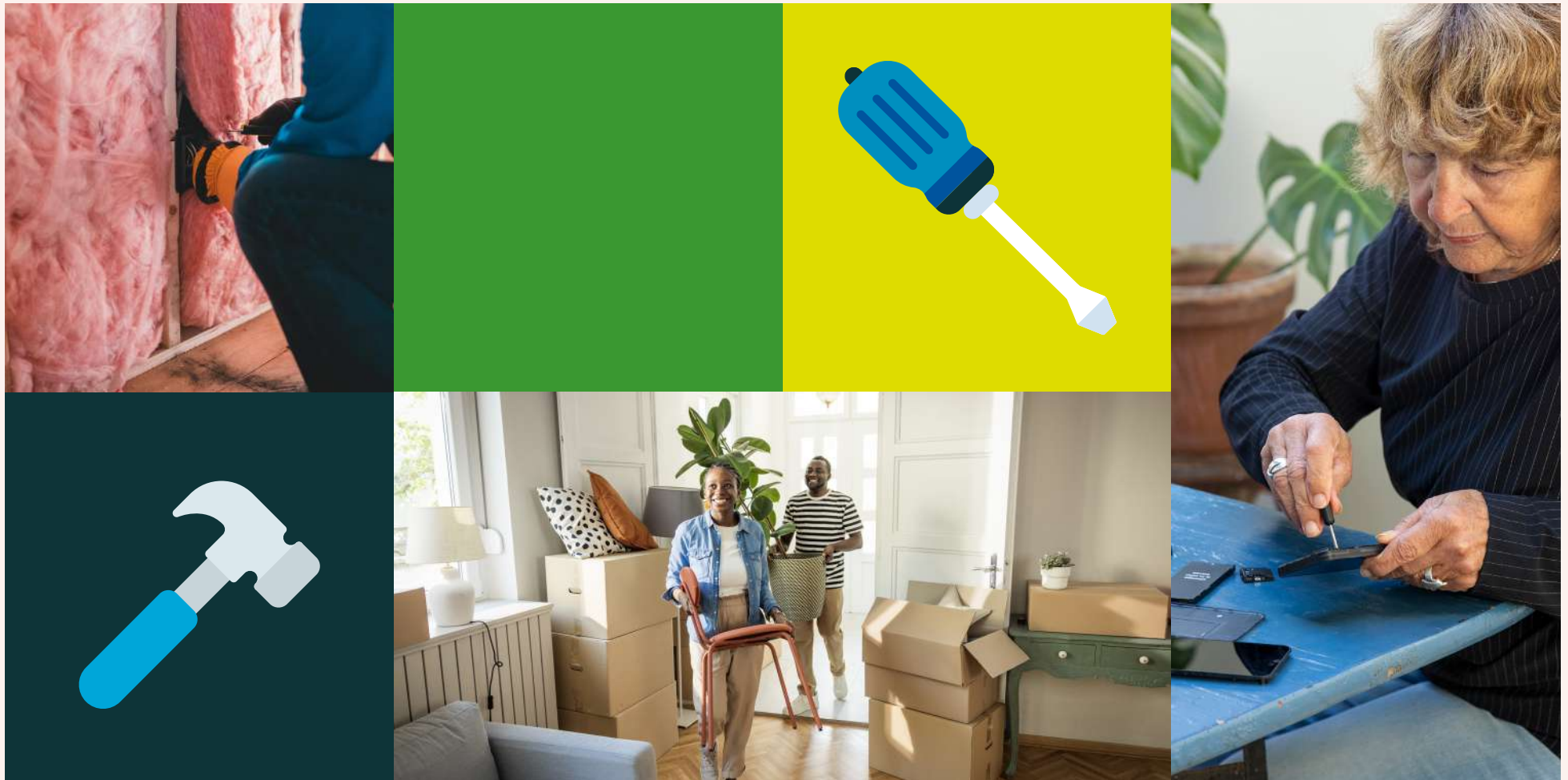
We stelden een gezamenlijk **Manifest Verduurzaming Bedrijventerreinen** op om bedrijven te helpen samen energie op te wekken, op te slaan en slim te gebruiken. Zo kunnen ze verduurzamen zonder het overvolle elektriciteitsnet extra te belasten.

De Tweede Kamer neemt de Wet Collectieve Warmte aan. Dankzij onze jarenlange inzet bevat deze nu een CO₂-norm voor warmtenetten én wordt de warmteprijs losgekoppeld van de gasprijs.

Met de politieke actie **'Fix de huizen, niet alleen de rekening'** laten we Kamerleden zien dat om blijvend de energierekening te halveren, een totaalpakket aan maatregelen nodig is.

ONDERWERP CIRCULAIRE ECONOMIE

IMPACTDOEL

ONS DOEL IS DAT MENSEN EN BEDRIJVEN DE NOODZAAK EN KANSEN ZIEN VAN HET VERMINDEREN VAN ONS VERSPILLENDE GRONDSTOFFENGEBRUIK, EN DAT BELEIDSMAKERS DAARVOOR EEN GUNSTIG SPEELVELD CREËREN.

Onze visie

Voor de winning, verwerking en het gebruik van grondstoffen is veel energie nodig, en het beschadigt de natuur. 60 procent van de wereldwijde CO₂-uitstoot en meer dan 90 procent van het verlies aan biodiversiteit komt door winning van grondstoffen die worden gebruikt om te verwerken tot eindproducten. Nederland streeft naar een halvering van het grondstoffengebruik in 2030 en een volledig circulaire economie in 2050. Maar die transitie komt niet vooruit. Er is juist een sterke toename in grondstoffengebruik. Zonder ingrijpen zal ons grondstoffengebruik nog met 60 procent toenemen richting 2060. De beschikbaarheid van kritieke grondstoffen staat onder druk. Hierdoor vertragen transities en worden producten duurder.

Dat het grondstoffengebruik in Nederland toeneemt, heeft volgens ons meerdere oorzaken. Ten eerste is het overheidsbeleid te vrijblijvend, en is er een gebrek aan normering of beprijzing. Daarnaast is er voor circulaire businessmodellen een gebrek aan een concurrerend speelveld. En tot slot is méér consumeren de huidige maatschappelijke norm. Er is structureel meer inzet nodig vanuit het Rijk om een circulaire economie tot stand te brengen.

Natuur & Milieu brengt de huidige verspilling van ons grondstoffengebruik in beeld. We laten de kansen zien van minder en langer grondstoffengebruik, en dragen oplossingen aan. We spelen in op de breder gevoelde urgentie van de energietransitie en woningbouwopgave. En we spelen in op thema's als betaalbaarheid, werkgelegenheid en strategische autonomie om de kansen van goed grondstoffenbeleid aan te kaarten.

Wat hebben we gedaan in 2025?

We reageerden uitvoerig op een recent onderzoek van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) waaruit blijkt dat Nederland zijn doelen op het gebied van een circulaire economie niet haalt. Dat deden we in een interview bij [De Nieuws BV op Radio 1](#) en in een [opiniestuk in Energiea](#). We onderbouwden waarom we niet alleen voor het klimaat, maar ook vanwege de geopolitieke strijd veel zuiniger en slimmer met grondstoffen moeten omgaan.

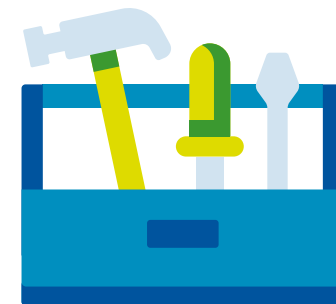
Door frequent contact volgden we de herziening voor het beleid op het gebied van de circulaire economie op de voet. Natuur & Milieu was destijds een van de grondleggers van het Grondstoffenakkoord en vervulde een voortrekkersrol bij de ontwikkeling van het beleid. Inmiddels is circulaire economie toe aan een veel steviger aanpak, met hardere doelen en afspraken. In het bestuurlijke overleg drongen we constant aan op tempo en steviger sturing. We waren spreker op het Rondetafelgesprek met de vaste [Kamercommissie voor Infrastructuur en Waterstaat over normeren, stimuleren en bekijzen voor een circulaire economie](#). We pleitten hier onder andere voor een ambitieuzere invulling van de Uitgebreide Productenverantwoordelijkheid (UPV), door aanvullende doelen voor hergebruik op te nemen.

Om de urgentie én de kansen hoger op de agenda te krijgen, zowel ambtelijk en politiek als maatschappelijk, onderzochten we hoe er meer bereikt kan worden in de bouw, op kritieke grondstoffen en met levensduurverlening. De resultaten gebruikten we om te agenderen, en om relevante sectoren, de politiek en de overheid aan te zetten tot actie.

De bouwsector gebruikt veel grondstoffen. Daarom zetten we in op substitutie van grondstoffen en het effectiever benutten van de bestaande woningvoorraad. Om de klimaatdoelen te halen, legde de overheid in de Nationale Aanpak Biobased Bouwen vast dat in 2030 30 procent van alle na-isolatie in de bestaande woningbouw biobased moet zijn. Dit vraagt om een forse groei in het gebruik van biobased materialen. In samenwerking met ASN Bank [onderzochten](#) we wat nodig is om deze groei te realiseren. De belangrijkste conclusie: meer kennis en betere informatievoorziening zijn essentieel. Consumenten en bedrijven moeten beter worden geïnformeerd over de voordelen en prestaties van biobased isolatie. Ook is samenwerking binnen de sector noodzakelijk om certificering te verbeteren en best practices te delen.

Daarnaast brachten we een [onderzoek](#) uit over biobased isoleren. De komende jaren is er een enorme hoeveelheid isolatiemateriaal nodig, maar de productie van glaswol en kunststofschuim is behoorlijk vervuilend. Er zijn echter natuurlijke alternatieven, zoals hennep en vlas. Met dit onderzoek lieten we zien dat er een markt is voor deze materialen en dat ze vele voordelen hebben.

Splitsen, optoppen en delen van woningen is een goede oplossing om snel meer woningen te krijgen zonder grote milieu-impact en grondstoffengebruik. In een [eerder onderzoek](#) (2024) hebben we dit aangetoond en laten doorrekenen, met veel positieve respons. In alle verkiezingsprogramma's voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2025 werd delen en optoppen opgenomen als een speerpunt.

Nu [onderzochten](#) we hoe gemeenten hier in de praktijk mee omgaan. Gemeenten willen wel, maar worden belemmerd door hun eigen regels. We pleitten voor meer maatwerk en een flexibeler houding. Het onderzoek leverde onder andere een rol op voor ons in een item op bij [tv-programma Radar](#) in november.

‘We hebben in bestaande huizen letterlijk ruimte voor tienduizenden extra huishoudens. Dat scheelt bouw materiaal, vermindert CO₂-uitstoot en levert meer betaalbare woningen op. We kunnen jaren wachten op nieuwbouw, of nu al slimmer omgaan met de ruimte die we al hebben.’

Rob van Tilburg
Directeur Programma's
Natuur & Milieu

De Europese industrie is sterk afhankelijk van import van kritieke grondstoffen. De enorme hoeveelheden materialen die nodig zijn voor de energietransitie (met name wind op zee) komen grotendeels uit landen waar risico's bestaan op schendingen van mensen- en milieurechten. Tijdens een drukbezochte sessie op de

Windday 2025 zetten we voor betrokkenen het belang van circulariteit bij wind op zee uiteen. Daarnaast organiseerden we samen met de TU Delft, Clingendael en de Fair Resource Foundation een [expertnetwerk](#) waarin we experts uit de academische wereld, politiek en bedrijfsleven samenbrachten.

Op het gebied van grondstoffen is nog steeds agenderend werk nodig. We richtten ons op de samenleving en de politiek met onderwerpen die mensen herkennen en aanspreken, zoals levensduurverlenging van producten. We publiceerden in dat kader een [onderzoek](#) naar levensduurverlenging van veelgebruikte en geliefde elektronische apparaten: telefoons, laptops en tablets. Nederland verspilt jaarlijks miljoenen euro's en waardevolle grondstoffen doordat elektronica nauwelijks wordt gerepareerd. Mobieltjes,

laptops en tablets verdwijnen massaal op de afvalberg, terwijl consumenten willen repareren. Dit onderzoek van CE Delft in opdracht van Natuur & Milieu liet zien hoeveel er te winnen valt met slim beleid: van economische groei en nieuwe banen tot flinke klimaatwinst. Het onderzoek kreeg veel media-aandacht en bereik via sociale media. Het positioneerde ons ook als expert op dit onderwerp: we leverden input in de productgroepanalyse (PGA) elektronica voor het ministerie van IenW.

Wat hebben we bereikt?

Het belangrijkste was dat we circulaire economie en grondstoffen op de agenda hielden, zowel in Den Haag als in de samenleving, in een tijd dat het kabinet er nauwelijks oog voor had. We agendeerden succesvol het slimmer gebruiken van bestaande bouw om snel meer woningen te creëren, iets wat werd overgenomen in het coalitieakkoord. Voor gemeenten en de rijksoverheid werd duidelijk dat er meer stimulerend beleid nodig is; zo combineerden we het onderwerp woningschaarste met grondstoffefficiëntie. Ook legden we er de basis voor dat levensduurverlenging door repareren het 'nieuwe normaal' wordt, en bouwden we een expertpositie op dit onderwerp op.

Wat doen we in 2026?

Wij blijven pleiten voor wettelijk vastgelegde doelen op het gebied van grondstoffengebruik, gestimuleerd door normerend en beprijzend beleid dat inzet op minder en langer gebruik van grondstoffen. Zo versterken we de regie op de grondstoffentransitie en vervangen we lineair door circulair. Samen met partners benadrukken we de kansen voor bedrijven en burgers.

Ook stimuleren we andere circulaire businessmodellen in de energietransitie, reparatie en bouw. We concentreren ons daarbij niet alleen op beleid, maar benadrukken ook de banen die de grondstoffentransitie oplevert.

We sluiten aan op wat in de samenleving speelt, zoals betaalbaarheid en een onafhankelijke, weerbare economie. We agenderen het belang van het slim omgaan met kritieke grondstoffen, ook om onze strategische autonomie te vergroten. We maken de absurditeit van onze verspillende omgang met grondstoffen zichtbaar en ontwikkelen zo maatschappelijke steun. En we maken het tastbaar voor consumenten door een alternatief te bieden voor overmatig grondstoffengebruik.

Sustainable Development Goals

Dit thema en deze projecten dragen bij aan:

TIJDLIJN

CIRCULAIRE ECONOMIE

Oproep namens tweeduizend bedrijven en prominenten voor **eerlijke belastingen op milieuschade** die duurzaam en circulair ondernemen concurrerder maken.

Start project Bottom Line! Natuur & Milieu start met een internationale coalitie van maatschappelijke organisaties het project Bottom Line! voor een succesvolle en eerlijke energietransitie, met zo min mogelijk impact op mens en natuur.

Onderzoek naar de **levensduur van smartphones**, laptops en tablets. De conclusie is duidelijk: 93 procent van de Nederlanders wil dat repareren makkelijker, goedkoper en normaler wordt. Met deze inzichten vragen we om maatregelen die repareren de norm maakt.

2021

2022

2023

2024

2025

Onderzoek naar de **verpakkingen** van to go-winkels en fastfoodketens. Die verpakkingen worden nauwelijks gerecycled en er zijn nauwelijks herbruikbare verpakkingen.

We lanceerden een onderzoek waarmee we laten zien dat er enorme potentie is om snel nieuwe woningen te realiseren door te splitsen, op te toppen en te verbouwen.

ONDERWERP DE RIJKE NOORDZEE

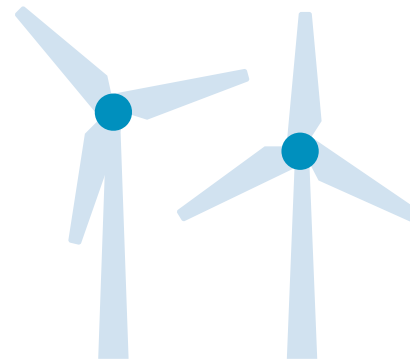
IMPACTDOEL

ONS DOEL IS OM ONDERWATERNATUUR TE VERSTERKEN IN WINDMOLENPARKEN OP DE NOORDZEE. DAARMEE WILLEN WE KENNIS ONTWIKKELEN, OPBOUWEN EN INTERNATIONAAL UITDRAGEN ZODAT NATUURHERSTEL GAAT PLAATSVINDEN IN DE GEHELE NOORDZEE. DOOR ONZE ACTIEVE BETROKKENHEID BIJ DE PUBLIEK-PRIVATE SAMENWERKING NATUURVERSTERKING NOORDZEE WILLEN WE NATUURHERSTEL VERDER OPSCHALEN EN VERANKEREN IN BELEID VOOR ALLE ONTWIKKELINGEN OP DE NOORDZEE.

Onze visie

De Noordzee is ons grootste natuurgebied. Maar door het intensieve gebruik van de Noordzee is de onderwaternatuur aangetast. Ooit was de Noordzee rijk aan oesterriffen, waar veel soorten konden leven. Maar deze riffen zijn door overbevissing en klimaatverandering grotendeels verdwenen. Met de grote ambities voor wind op zee (WOZ) wordt het nog drukker op de Noordzee. Nu is wind op zee van groot belang om onze energievoorziening te verduurzamen. Als windparken óók gaan helpen bij herstel van de onderwaternatuur, kunnen zij aan twee grote opgaven bijdragen. Er ontbreekt nog veel kennis over onderwaternatuurversterking. Door in de praktijk met partners aan de slag te gaan en de resultaten goed te monitoren, vullen we deze lacune en leggen we een basis voor opschaling en standaardisering.

Wat hebben we gedaan in 2025?

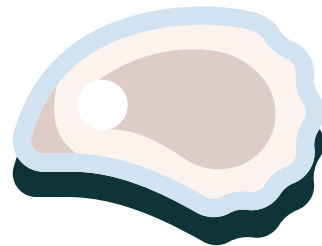
Natuur & Milieu en Stichting De Noordzee werken in het programma De Rijke Noord-zee al ruim vijf jaar samen aan natuurherstelprojecten in windparken. Door de steun van de Postcode Loterij konden we veel experimenteren en kennis opdoen. We brengen substraat (harde elementen) en oesters terug op de zeebodem, monitoren de effecten, doen onderzoek naar onderwaternatuur en delen deze kennis met een groeiend internationaal netwerk van bedrijven, overheden en wetenschappers.

In 2024 besloot de overheid het werk van De Rijke Noordzee verder te financieren en onderdeel te maken van een groter programma Natuurversterking Noordzee, uitgevoerd door een alliantie van het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN), De Rijke Noordzee en Ecoshape. Ecoshape is een coalitie van bedrijven die actief zijn in natuurinclusieve maritieme projecten. In 2025 is Natuurversterking Noordzee opgezet en ingericht en gingen de eerste projecten van start. Een groot netwerk van partners is betrokken bij dit nieuwe programma. Natuurversterking Noordzee richt zich op leren in de praktijk, vergroten van het aantal betrokken partijen,

opschalen van natuurversterkingsprojecten, en internationalisering om de krachten te bundelen voor natuurversterking op de hele Noordzee.

Naast het opzetten van dit programma werkte De Rijke Noordzee met de WOZ-sector aan nieuwe projecten die bijdragen aan opschaling en het opdoen van nieuwe kennis. Er is op meerdere locaties ecologische monitoring uitgevoerd in samenwerking met netbeheerders en windparkontwikkelaars. In opdracht van TenneT is onderzoek gedaan naar de ecologische ontwikkeling van kabelkruisingen. Hiervoor zijn in juni op drie locaties monitoringsmissies uitgevoerd. In het windpark Hollandse Kust Zuid zijn monitoringcampagnes uitgevoerd om te beoordelen hoe biologische gemeenschappen zich ontwikkelen en om de waterkwaliteit binnen en buiten de turbinefunderingen te meten.

In ons project eDNA totaalanalyse zijn ecologische gegevens van de afgelopen vijf à zes jaar samengebracht en geanalyseerd. Wageningen University & Research heeft met de eDNA-data die we met ons programma De Rijke Noordzee verzamelden uit offshore windparken ontdekt welke [soorten roggen en haaien er voorkomen in de Noordzee](#).

Met De Rijke Noordzee gingen we met een nieuw consortium aan de slag met onder andere het Havenbedrijf Rotterdam. We werkten met een nieuwe [onderzoeksmethode](#), waarbij we oesterlarven kweekten op stenen die we te water lieten in de Rotterdamse haven. Bij succes kan deze methode gebruikt worden om op grote schaal oesters uit te zetten.

‘Oesters zijn de stille bouwers van een gezond onderwaterleven. Hun herstel is geen luxe, maar noodzaak. Dat we de riffen op deze innovatieve manier kunnen terugbrengen, stemt hoopvol.’

Vera Bánki
Programmadirecteur
De Rijke Noordzee

In de zomer is in het kader van het BeWild-project een extra structuur geïnstalleerd in onze Offshore Test Site. Deze structuur van onze BeWild-partner Mecal bestaat uit zogeheten Mecal Nodes: structuren die als doel hebben rifvorming te stimuleren. De komende jaren worden de resultaten gemonitord.

In 2025 zijn verschillende tests uitgevoerd om ervaringen op te doen om in de toekomst nog effectiever en efficiënter te kunnen monitoren. Verder zijn voorbereidende werkzaamheden uitgevoerd voor monitoringstrajecten die in 2026 plaatsvinden voor onder meer Blauwwind, Luchterduinen, Gemini en aanvullende TenneT-locaties.

Het De Rijke Noordzee-team stond op vele nationale en internationale podia, en organiseerde events om kennis te delen. Zo gaf het team een mooie presentatie op het ‘Offshore Energy Exhibition event’ in de RAI in Amsterdam. Er was veel aandacht vanuit de wind- en offshore-sector.

We publiceerden een onderzoek over hoe 1 procent van windparkinvesteringen miljoenen hectares zeeleven kan herstellen. [Het onderzoek](#) is uitgevoerd onder leiding van De Rijke Noordzee

en het Nederlands Instituut Onderzoek Zee (NIOZ) door een breed internationaal team van wetenschappers. Het is gepubliceerd in het wetenschappelijke tijdschrift *Bioscience*. Dit leverde veel media-aandacht op. In 2025 is op diverse congressen aandacht gevraagd voor deze publicatie.

Ook in 2025 was de Toolbox, het kennisplatform van De Rijke Noordzee, een belangrijk instrument om alle opgedane kennis over natuurversterking te borgen. Daarvoor zijn meerdere stappen gezet. Onder leiding van Accenture is er een workshopserie gehouden over de doorontwikkeling van de Toolbox. Dit resulteerde in een werkplan voor 2026, dat als leidraad fungeert voor de doorontwikkeling. De Rijke Noordzee is via de Toolbox ook betrokken bij NiD4Ocean, een samenwerking gericht op natuurinclusief ontwerpen. De rol van De Rijke Noordzee was een overzicht te maken van alle bestaande *nature inclusive-designs*. Onderdeel van de samenwerking is dat alle voorbeelden uit de lijst een plek krijgen binnen de Toolbox.

Natuur & Milieu en Stichting De Noordzee namen ook in 2025 deel aan overleggen voor uitvoering van het Noordzeeakkoord.

Samen met de andere deelnemende ngo's werd ingezet op de uitvoering van afspraken en inzet in werkgroepen die hiervoor zijn ingesteld. Ook werd daarbij gekeken naar de sluiting van beschermde gebieden, en de soorten beschermingsplannen.

Wat hebben we bereikt?

We zijn er trots op dat we in 2025 het programma Natuurversterking Noordzee hebben opgetuigd, bemenst en gefinancierd, samen met de alliantiepartners. Het team van De Rijke Noordzee was hierin een belangrijke voortstuwende kracht.

En om geen gat te laten vallen in de kennisontwikkeling en samenwerking met wetenschap en bedrijven, zette het team tegelijkertijd het werk van De Rijke Noordzee voort. Daarbij zijn weer veel kennis en inzichten opgebouwd en internationaal uitgedragen. Hierdoor breidde ook het (internationale) netwerk van het programma verder uit. Deze nieuwe contacten leidden al tot een nieuw internationaal project. Daarin onderzoeken we samen met The Nature Conservancy en NORA (internationale rifherstel-alliantie) hoe we het herstel van de platte oester zo goed mogelijk kunnen integreren in de uitrol van offshore windprojecten, om zo op grotere schaal te kunnen werken.

Wat doen we in 2026?

In 2026 willen we vanuit Natuurversterking Noordzee volop aan de slag om de nieuwe fase in te gaan van opschaling en internationalisering. Vanuit De Rijke Noordzee wordt het een belangrijk jaar in de opschaling van onze pilotprojecten. We monitoren bestaande projecten en gaan hiermee, en met nieuwe partners, aan de slag voor nog meer impact. Er staan voor 2026 samenwerkingen gepland met Blauwwind, Eneco Luchterduinen, TenneT en Gemini. Aanvullend hierop zijn we betrokken bij het grootste Natuurversterking Noordzee-project: RifherstelXL. Daarin worden verschillende natuurversterkingsmaatregelen op grotere schaal getest in het Friese Front.

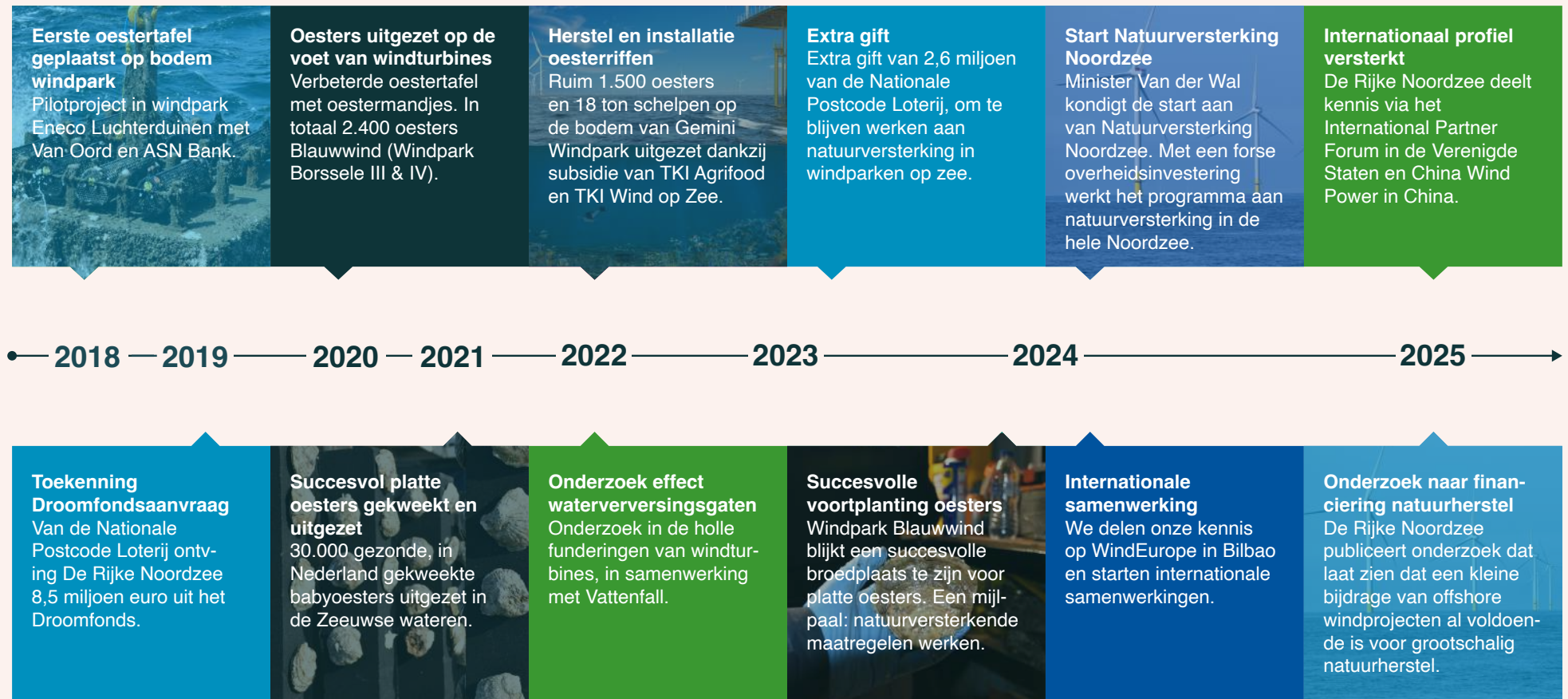
Sustainable Development Goals

Dit thema en deze projecten dragen bij aan:

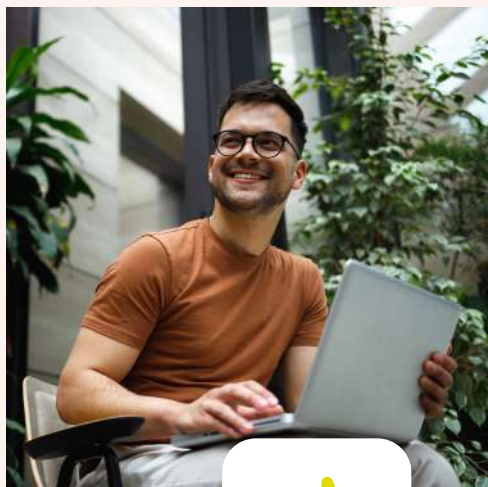

TIJDLIJN

DE RIJKE NOORDZEE

MEDIA & ACHTERBAN

486.515
Unieke
websitebezoekers

68.295
Socialemediavolgers

42.807
Nieuwsbrieflezers

Pers & media

Natuur & Milieu zoekt actief de media op om aandacht te vragen voor sterk klimaatbeleid en herstel van biodiversiteit. We agenderen maatschappelijke kwesties die schadelijk zijn voor natuur, milieu en gezondheid. We laten wetenschappelijke bureaus onderzoek doen naar de huidige praktijk én naar oplossingen, en delen die bevindingen met journalisten, samenwerkingspartners, politiek en onze achterban. Daarnaast reageren we op politieke ontwikkelingen en beleidsbesluiten. Ook onze campagnes halen regelmatig de media, bijvoorbeeld rond verkiezingen of om een breed publiek te inspireren tot duurzame, bewuste keuzes.

In 2025 kwam Natuur & Milieu 2.270 keer in het nieuws. Dat leverde onder andere 194 tv-fragmenten op, 257 radio-items, bijna 300 artikelen in landelijke en regionale kranten en 1.160 online vermeldingen. Gezamenlijk werden deze berichten zo'n 300 miljoen keer bekeken of beluisterd.

In 2025 kregen we te maken met grote politieke veranderingen, zoals de val van het kabinet-Schoof en nieuwe verkiezingen. Via de media benadrukten we herhaaldelijk het belang van voortgang in het klimaatbeleid en voerden we de druk op overheid en politiek op om urgente dossiers aan te pakken. Een voorbeeld is het beleid rond bestrijdingsmiddelen en de risico's daarvan voor volksgezondheid, natuur en milieu. NOS en Hart van Nederland berichtten over onze manifestatie PesticideVrij-dag, die we samen met gezondheidsorganisaties organiseerden. Dagblad Trouw publiceerde portretten van fotograaf Kadir van Lohuizen over dit onderwerp.

We brachten de noodzaak van verduurzaming in de industrie onder de aandacht. Een omvangrijk onderzoek naar de schade van de industrie kreeg brede media-aandacht. Daarnaast lieten we het Nederlandse publiek kennismaken met concrete oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken, zoals klimaatbeleid voor de luchtvaart (onder meer in de Volkskrant en NRC) en voorstellen om de woningnood aan te pakken en tegelijk grondstoffen te besparen met onder andere woningsplitsen. Samen met consumentenprogramma Radar trokken we langs verschillende Nederlandse gemeenten.

Ook bij gepolariseerde onderwerpen, zoals stikstof, lieten we zien dat samenwerking essentieel is om uit vastgelopen dossiers te komen. In de coalitie 'Duurzaam Evenwicht' met VNO-NCW, Bouwend Nederland en Natuurmonumenten lieten we regelmatig van ons horen op radio en in kranten.

Soms namen we journalisten mee naar onderzoekslocaties. Zo bezocht RTL Nieuws de Rotterdamse haven, waar we in een laboratoriumsetting en op zee onderzoek doen naar de mogelijkheden voor natuurherstel in en rond windparken.

‘De onderwerpen waar wij aan werken raken iedereen. Daarom zijn we blij dat media regelmatig over ons werk berichten. Via de media kunnen we het publiek en politici laten zien wat er op het spel staat. Of het nu gaat om aankomende politieke besluiten of om problemen die nog onvoldoende zichtbaar zijn of niet erkend worden.’

Dieuwertje Penders
Persvoorlichter
Natuur & Milieu

Natuur & Milieu op plek 6 meest invloedrijke belangenorganisaties

Een mooie bevestiging van ons werk: we staan op plek 6 in de lijst van belangenorganisaties die opgemerkt worden in Den Haag! Daarbij zijn we de hoogst genoteerde milieuorganisatie op de lijst. Dat blijkt uit [onderzoek van Vrij Nederland](#). En dat is geen toeval: dagelijks zijn we in gesprek met politici, ambtenaren en andere organisaties om realistische, groene oplossingen op tafel te krijgen.

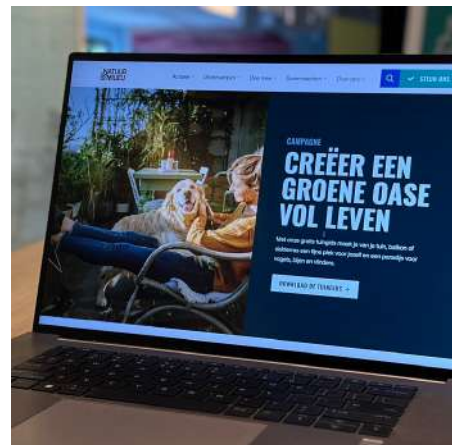

BEREIK & ACHTERBAN

Websitebezoekers	486.515
Nieuwsbrieflezers (actieve leden)	42.807
Socialemediavolgers	68.295

Website

In de zomer van 2025 lanceerden we onze compleet [vernieuwde website](#). Een belangrijk moment, want de website is een van onze belangrijkste middelen om mensen te informeren, te inspireren en in beweging te brengen. De nieuwe website sluit beter aan op onze merkstrategie en op de behoeften van onze bezoekers.

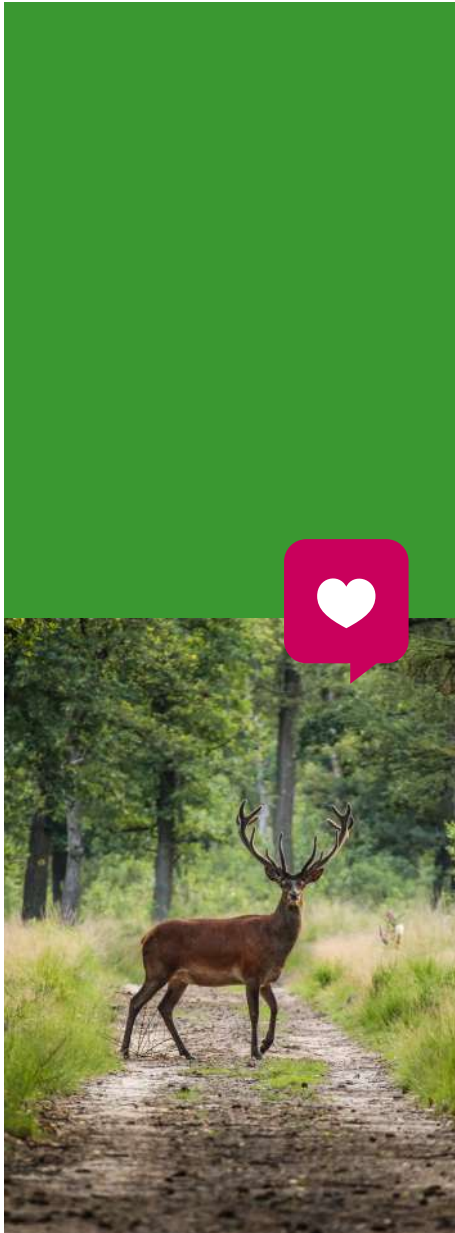
‘Met een heldere navigatiestructuur, een opgeschoond aanbod aan content en een frisse, toegankelijke vormgeving kunnen we onze verhalen en acties nu beter en sneller onder de aandacht brengen. We werkten aan de website met bezoekers in gedachten: duidelijke taal, sterkte kleurcontrasten en een logische opbouw. Daardoor is de site prettig te gebruiken voor iedereen, ook voor bezoekers die werken met schermlezers of andere hulpmiddelen.’

Naomi Jansen
Contentmarketeer
Natuur & Milieu

De technische basis is volledig vernieuwd, waardoor de site sneller laadt, op termijn beter vindbaar is in zoekmachines en prettiger werkt op mobiele apparaten. De vernieuwde structuur zorgt ervoor dat bezoekers makkelijker de weg vinden naar wat ze zoeken. Ook inhoudelijk hebben we een grote slag gemaakt. We verwijderden verouderde of versnipperde content en maakten ruimte voor actuele, duidelijke en goed opgebouwde informatie per onderwerp. Met aandacht voor SEO, zodat we goed gevonden worden als mensen informatie zoeken in zoekmachines.

We kregen hiervoor ook waardering van buitenaf: onze website werd meegenomen in het landelijke onderzoek naar ‘Website van het Jaar’ en kreeg een gemiddelde score van 8,7 binnen de categorie duurzaamheid. Een erkenning voor het werk dat achter de schermen is verzet, en een aanmoediging om door te blijven ontwikkelen.

Naast www.natuurenmilieu.nl beheren we ook de websites van [De Rijke Noordzee](#) en soms projectwebsites, en huisvesten we verschillende projecten en campagnes op eigen pagina's binnen de website. De komende tijd blijven we werken aan verdere optimalisatie van content, meetbaarheid en publieksgerichtheid zodat onze website niet alleen goed werkt, maar ook blijft uitnodigen tot betrokkenheid en actie.

Sociale media

Begin 2025 stapten we als organisatie over van X (voorheen Twitter) naar het platform Bluesky. Die bewuste keuze en overstap had effect op ons totale volgersaantal, dat daalde met bijna 23 procent. Tegelijkertijd groeiden onze andere kanalen mee met de algemene platformgroei. Met als hoogtepunt een mooie mijlpaal van 30.000 volgers op LinkedIn.

Op LinkedIn zagen we niet alleen een groei van het bereik en het aantal volgers (groei van 11 procent), maar ook van de betrokkenheid. Een teken dat de inhoud mensen raakt en activeert.

Ook op Instagram groeiden we stevig door, met een stijging van 12 procent in volgers. TikTok blijft ons kleinste kanaal, maar met veel potentie.

In totaal publiceerden we gedurende het jaar in totaal 316 berichten via vier platforms en bereikten daarmee meer dan 1 miljoen mensen. We kregen ruim 42 duizend interacties, van likes en reacties tot shares, clicks en saves. De best presterende content deed wat we wilden bereiken: activeren, uitleggen of helpen. Sociale media blijven daarmee een krachtig middel om ons verhaal te vertellen, het debat te voeden én mensen te betrekken bij verandering.

'Via sociale media brengen we ons werk tot leven op een manier die te begrijpen is. We maken content die raakt, aanzet tot actie of inzicht geeft. Collega's kregen een meer actieve rol in de verhalen. Als gezicht van onze organisatie zorgen zij voor vertrouwen, betrokkenheid en herkenbaarheid. Met elke post bouwen we verder aan onze zichtbaarheid en aan onze impact.'

Mark de Jongh
Contentmanager
Natuur & Milieu

Nieuwsbrieven

Onze nieuwsbrief blijft een van de meest effectieve manieren om onze achterban te informeren en te inspireren. In 2025 hebben we niet alleen een betrokken groep nieuwsbrieflezers behouden, maar ook verder uitgebreid naar bijna 43.000, een stijging van 13 procent ten opzichte van het jaar ervoor. De gemiddelde open rate bleef met 70 procent ruim boven de benchmark voor goede doelen en de doorklikpercentages waren bijna twee keer zo hoog als gemiddeld.

We zorgden in de nieuwsbrief voor een goede balans tussen campagnes, nieuwsberichten, onderzoeken, achtergrondartikelen, fondsenwerving en handige tips. In elke nieuwsbrief zat een mix van onderwerpen waarin onze thema's terugkwamen: van schoon water tot groene leefomgeving. Lezers waardeerden deze afwisseling met een prachtige score van 7,8.

Donateurs

Gezonde lucht, schoon water en een fijne, groene leefomgeving zijn onveranderd onze speerpunten. Deze onderwerpen zijn niet alleen wenselijk, maar essentieel voor onze toekomst en die van volgende generaties. Ze raken ons allemaal – in de straat waar we wonen, de natuur waar we wandelen en het water dat we drinken.

Gelukkig kunnen we rekenen op de steun van een trouwe en betrokken groep donateurs. Met eenmalige en structurele giften maken zij mogelijk dat wij onafhankelijk ons werk kunnen doen. Dankzij hun steun kunnen we campagnes voeren, petities starten en mensen voorzien van heldere en betrouwbare informatie. Zo geven we onze achterban niet alleen praktische tips om zelf meer impact te hebben, maar ook artikelen of interviews die zorgen voor meer kennis en bewustwording.

We vinden het belangrijk om in gesprek te blijven met onze donateurs. Door goed te luisteren, leren we wat hen drijft en waar hun zorgen en ideeën liggen. Ons donateursevenement en het achterbanonderzoek spelen daarin een belangrijke rol.

Ook persoonlijke dankberichten die we sturen, bijvoorbeeld aan het eind van het jaar, worden zeer gewaardeerd. Zo laten we zien dat iedere bijdrage telt.

In 2026 blijven we onze donateurs voorzien van inspirerende en essentiële informatie over natuur en klimaat. Zodat zij goed geïnformeerd zijn, hun stem kunnen laten horen en samen met ons kunnen werken aan een schone, gezonde en groene leefomgeving.

Wat onze achterban belangrijk vindt

We vroegen onze nieuwsbrieflezers en donateurs wat zij belangrijk vinden aan het werk van Natuur & Milieu. Het onderzoek liet zien hoeveel waardering er is voor onze inzet: ons werk krijgt gemiddeld een 8! Meer dan driekwart van de respondenten voelt zich betrokken. Wat onze achterban vooral onderscheidend vindt, is dat we namens hen druk zetten op politiek en overheid, dat we dat op een constructieve manier doen en dat we beschikken over inhoudelijke kennis. De belangrijkste motivatie om betrokken te blijven, is het aanjagen van politieke verandering en de bezorgdheid over natuur en klimaat. Daarbij worden thema's als natuurvriendelijke landbouw, schoon water en circulaire economie breed gesteund.

Meer dan de helft van de deelnemers zegt dat zij meerdere petities hebben ondertekend en velen lezen onze nieuwsbrief geregeld. Dit laat zien dat onze rol in het maatschappelijk debat breed wordt gedragen en dat we samen met onze achterban impact blijven maken.

[Bekijk de uitkomsten](#) van het achterban-onderzoek op onze website.

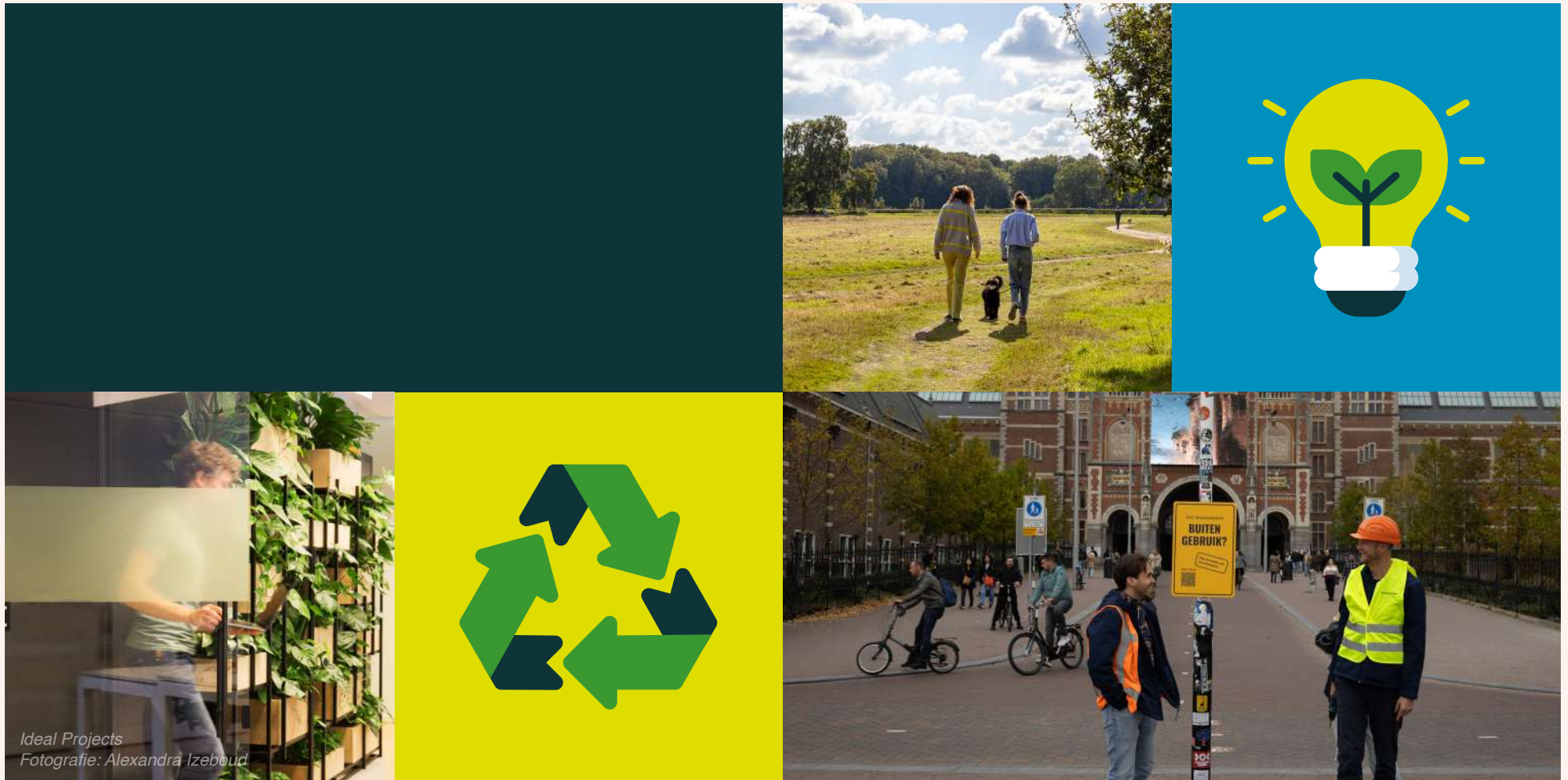
Reacties van ons publiek

Om antwoord te geven op reacties en informatieverzoeken die binnenkomen via e-mail, zaten in 2025 drie betrokken vrijwilligers klaar. Het team Publieksservice verwerkte in totaal 463 publieksvragen, een daling ten opzichte van 2024 (578). Deze reacties gaan vaak over informatieverzoeken aan Natuur & Milieu over mediaoptredens, publicaties, nieuwsbrieven en campagnes. De daling heeft ermee te maken dat er dit jaar meer reacties binnenkwamen in het CRM-systeem vanuit de nieuwsbrief.

Van alle binnengekomen berichten waren er drie kritisch over het handelen van Natuur & Milieu. Deze klachten over onze inhoudelijke activiteiten of administratieve zaken zijn opgevolgd en beantwoord. Hiermee daalde het aantal geregistreerde klachten ten opzichte van 2024, toen we zeven kritische berichten telden. De gemiddelde afhandeltijd van de publieksvragen was vier werkdagen.

ORGANISATIE & DUURZAAMHEID

Onze mensen zijn de grootste kracht van Natuur & Milieu. Betrokken, bevolgen en deskundige collega's die iedere dag werken aan een schonere, gezondere en groenere omgeving. We geloven dat je pas écht het verschil kunt maken als je je werk met plezier doet, je talenten kunt inzetten en je werkomgeving goed is geregeld. Daarom investeren we in een duurzame organisatie. Van inclusief werkgeverschap tot klimaatbewust kantoorbeleid. Zo bouwen we, samen met onze mensen, aan een organisatie die net zo toekomstbestendig is als de missie waar we aan werken.

CULTUUR & GEDRAG

Cultuurwaarden

Onze impact is vooral terug te voeren op onze cultuur. Wat we voor elkaar krijgen, is het resultaat van de inzet van al onze collega's. Met hart en ziel, iedere dag weer. We zijn een organisatie waar medewerkers met plezier werken, vertrouwen hebben in de mensen met wie we samenwerken, trots zijn op wat we doen, open zijn naar elkaar en gedreven zijn om impact te maken en alles eruit te halen.

Een veilige werkomgeving is essentieel om goed en met plezier te kunnen werken. Daarom hecht Natuur & Milieu veel waarde aan openheid, respect en duidelijke afspraken. Collega's moeten zich vrij voelen om zichzelf te zijn, zorgen te delen en ongewenst gedrag te melden.

'Mijn collega's zijn heel gedreven en werken hard. Maar naast het harde werken is er bij Natuur & Milieu ook veel collegialiteit. Wat ik uniek vind aan Natuur & Milieu, is dat je vaak mag meedenken met projecten en veel vrijheid krijgt in je werk. Iedereen draagt zo op een eigen manier iets bij en dat wordt op prijs gesteld. We doen het werk echt met elkaar.'

Lilian Touw
Managementassistent
Natuur & Milieu

Integriteit, gedragscode en vertrouwenspersoon

Als onderdeel van ons integriteitsbeleid ondertekent elke nieuwe collega, stagiair, externe professional en vrijwilliger een gedragscode. Hiermee spreken we af hoe we met elkaar omgaan en wat we van elkaar mogen verwachten. Ook ontvangt elke nieuwe collega een mail van de interne vertrouwenspersoon, waarin staat waarvoor je bij deze persoon terecht kunt. Elk jaar bespreken we het integriteitsbeleid tijdens een medewerkersbijeenkomst. De vertrouwenspersoon nodigt collega's daarbij actief uit om signalen van ongewenst gedrag te delen.

In 2025 zijn er bij de vertrouwenspersoon meldingen gedaan over twee kwesties. In deze gevallen is er zorgvuldig geluisterd en advies en ondersteuning gegeven. In januari 2025 startte een nieuwe vertrouwenspersoon na een zorgvuldige en volledig anonieme overdracht inclusief training.

Zo blijven we bouwen aan een veilige, integere werkomgeving voor iedereen.

Medewerkersonderzoek en teamscan

In 2025 bevroegen we onze collega's met een uitgebreid medewerkersonderzoek onder begeleiding van een professionele externe partij. In dit onderzoek vroegen we onze collega's naar hun werktevredenheid en werkgeluk. De uitkomsten zijn gepresenteerd in elk team zijn de resultaten van dat team besproken. Daarbij spraken we af wat we graag vasthouden en wat we willen verbeteren. Dit gebruiken we om te blijven verbeteren en samen een fijne, gezonde werkomgeving te behouden.

Daarnaast is in het najaar in elk team een teamscan gedaan om in kaart te brengen hoe de teamleden vinden dat zij scoren op de teamcompetenties uit de Meerjarenvise. De uitkomsten zijn in elk team besproken en leiden, samen met de afspraken vanuit het medewerkersonderzoek, tot een teamontwikkelagenda voor de komende twee jaar.

Op deze manier versterken we de teams om zo invulling te geven aan de kerncompetenties genoemd in de Meerjarenvise.

Werving en selectie

De krappe arbeidsmarkt maakt het uitdagender om nieuw talent te vinden. Toch lukt het ons om goede mensen aan te trekken, mede doordat we gericht en creatiever werven. We zetten meer kanalen in en werken continu aan een heldere en aantrekkelijke presentatie van Natuur & Milieu als werkgever.

In 2025 lag de focus op het versterken van de basis van onze arbeidsmarktcommunicatie. We scherpten onze vacatureteksten aan, met aandacht voor duidelijke, uitnodigende en inclusieve taal. Ook brachten we persoonlijke verhalen van collega's in beeld, waarin zij vertellen over hun werk, drijfveren en waarom zij graag bij Natuur & Milieu werken. Deze stappen verlagen drempels voor sollicitanten en geven potentiële nieuwe collega's een mooi beeld van onze organisatie.

In 2026 bouwen we hierop voort door onze arbeidsmarktcommunicatie verder te richten op het bereiken van een meer diverse instroom en te blijven werken aan een sterke en herkenbare uitstraling als werkgever.

Opleidingen en coaching

We werken met bevoegen professionals die zich inzetten voor een duurzame toekomst. Die betrokkenheid willen we graag behouden én versterken. Daarom investeren we in ontwikkeling, groei en werkplezier.

We bieden collega's volop ruimte om hun talenten te ontwikkelen. Dat kan met een cursus biodiversiteit, een training in onderhandelen of debatteren, maar ook met een kijkje in de Tweede Kamer met uitleg van de Groene11 over lobby. We geloven dat leren op veel manieren kan. Met een opleidingsbudget, kennisdeling tussen collega's en ruimte om buiten de gebaande paden te denken, stimuleren we groei. Want als onze collega's zich ontwikkelen, groeit ook de organisatie mee.

We streven ernaar om mensen te behouden, maar soms komt er een moment dat iemand toe is aan een volgende stap. Ook dan denken we mee en helpen we actief bij de zoektocht naar een nieuwe, passende uitdaging binnen of buiten de organisatie. Zo zorgen we ervoor dat iedereen zich bij Natuur & Milieu gezien, gehoord en gesteund voelt.

Diverse en inclusieve organisatie

We willen een organisatie zijn waar iedereen zich welkom en gewaardeerd voelt. Diversiteit en inclusie zijn voor ons geen bijzaak, maar een voorwaarde om effectief en rechtvaardig te kunnen werken aan een duurzame toekomst. Klimaat- en milieuproblemen raken immers ons allemaal. En om tot goede oplossingen te komen, hebben we verschillende perspectieven, ervaringen en talenten nodig.

Daarom streven we ernaar een afspiegeling te zijn van de samenleving. We bieden elke medewerker gelijke kansen om zich te ontwikkelen. En bouwen aan een werkomgeving die open, veilig en inclusief is. Ongeacht leeftijd, achtergrond, gender, seksuele voorkeur, ervaring of karakter.

Inclusiviteit gaat voor ons verder dan personeelsbeleid. Ook in onze communicatie houden we hier rekening mee: in woordkeuze, beeldgebruik en de invalshoeken van onze verhalen.

We deden verschillende aanpassingen om onze werkplek inclusiever te maken. Zo is ons kantoor nu voorzien van een rolstoeltoegankelijke ingang, genderneutrale toiletten en een aparte ruimte die gebruikt kan worden om te bidden, te kolgen of even tot rust te komen.

Een inclusieve organisatie is niet alleen rechtvaardiger, maar ook effectiever. Door ruimte te geven aan verschillen, versterken we onze blik op de wereld en kunnen we met meer mensen samenwerken aan een duurzame samenleving.

Personele bezetting

Achter alles wat er in dit verslag staat, staan de collega's van Natuur & Milieu. Hun kennis, inzet en betrokkenheid maken onze impact mogelijk. Op 31 december 2025 werkten er 61 medewerkers bij Natuur & Milieu, samen goed voor 49,15 fte. We mochten in 2025 12 nieuwe collega's verwelkomen en namen afscheid van 9 collega's.

Alle cijfers over personeelsbezetting zijn inclusief onze samenwerkingen met de Groene11 en De Rijke Noordzee, en exclusief stagiairs. Samen vormen we een gedreven team.

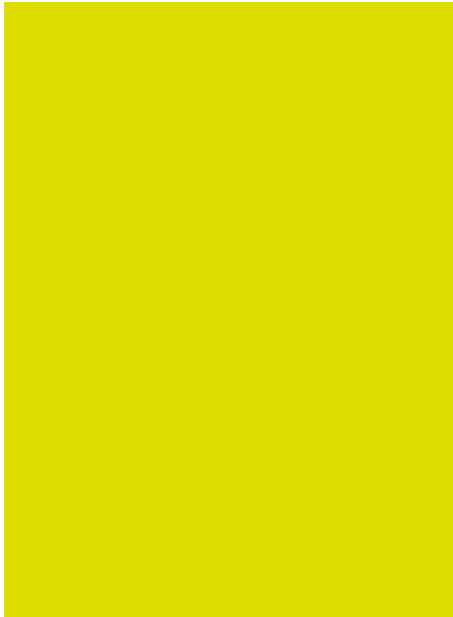
Freelancers

Ook in 2025 werkten we met plezier samen met een aantal freelancers en zzp'ers: allemaal externe professionals die met hun unieke expertise en ervaring hun bijdrage leverden aan een project bij Natuur & Milieu.

Stagiairs/afstudeerders

Studenten zijn de professionals van de toekomst. Daarom opent Natuur & Milieu graag de deuren voor stagiairs en afstudeerders. Hun frisse blik en kennis zijn een waardevolle aanvulling op ons werk.

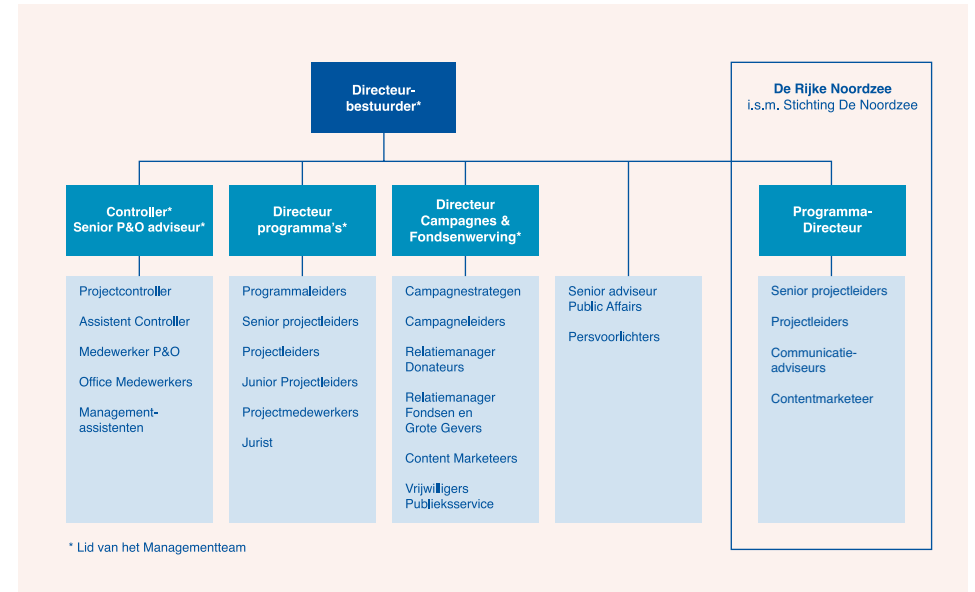
In 2025 werden we versterkt door zes stagiairs. Met hun inzet en enthousiasme droegen zij bij aan diverse projecten en onderzoeken binnen onze organisatie. Zo bouwden we samen aan een duurzame toekomst én aan de ontwikkeling van nieuw talent.

Vrijwilligers

In 2025 kregen we waardevolle ondersteuning van zes betrokken en enthousiaste vrijwilligers. Hun inzet is van groot belang voor onze organisatie, en we zijn hen daar zeer dankbaar voor. Ze vormen vaak het eerste aanspreekpunt voor mensen die contact met ons opnemen, en dragen daarnaast bij aan onderzoeken en projecten. Hun inzet helpt ons om meer mensen te betrekken en te informeren.

Zo zag de organisatie er in 2025 uit

	Totaal		Totaal		
Man	23	38%	Parttime	58	95%
Vrouw	38	62%	Fulltime	3	5%
Totaal	61	100%	Totaal	61	100%

Vitale organisatie en ziekteverzuim

We zorgen niet alleen goed voor onze natuur en het klimaat, maar ook voor elkaar. Een gezonde werkbalans en prettige werkomgeving vinden we essentieel. Daarom investeren we in vitaliteit, preventie en goede begeleiding bij ziekte. Leidinggevenden en medewerkers spelen hierin samen een actieve rol, ondersteund door experts van de Arbodienst. Het ziekteverzuimpercentage in 2025 bedroeg in cijfers uitgedrukt 4,1 procent.

Ondernemingsraad

De Ondernemingsraad (OR) komt op voor de belangen van medewerkers en weegt die af tegen de belangen van de organisatie als geheel. Dat gaat over onderwerpen als arbeidsvoorwaarden, werkplezier, veiligheid, functieveranderingen en werkverhoudingen. De OR heeft adviesrecht bij bijvoorbeeld organisatiewijzigingen, en instemmingsrecht bij zaken als nieuwe arbeidsvoorwaarden of regelingen. Voor instemmingsrecht geldt: pas als de OR instemt, mag een voorgenomen besluit definitief worden doorgevoerd.

In 2025 koos de OR drie speerpunten waar extra aandacht naar uitging: ziekteverzuim, diversiteit en inclusiviteit, en organisatieontwikkeling. Daarnaast dacht de OR actief mee over onder andere de nieuwe jaarlijkse salarisindexatie. De OR overlegt regelmatig met de directie en spreekt twee keer per jaar met de Raad van Toezicht. De gesprekken verlopen open en constructief. De OR haalt actief signalen op uit de organisatie. Deze worden serieus genomen en meegewogen in beleid en besluitvorming.

‘Het is belangrijk dat we alert en benaderbaar zijn, zodat we signalen vroeg kunnen oppakken en tijdig kunnen bijsturen mocht dat nodig zijn. Zo blijft er rust binnen de organisatie en kunnen we ons volledig richten op het maken van impact.’

Atse van Pelt
OR-secretaris en
projectleider Energie
& Grondstoffen
Natuur & Milieu

De raad bestaat uit collega's van Natuur & Milieu uit verschillende teams. Eind 2025 bestond de OR uit Mark de Jongh, Atse van Pelt, Daphne Schoneveld, Emmie Spape en Jan Willem Streefkerk (voorzitter). In het najaar trad Dieuwertje Penders uit als lid en verwelkomden we Emmie als nieuw lid.

Duurzaamheid bij Natuur & Milieu

We doen ons werk met oog op mens en milieu, maar dat kan ook niet anders met onze naam. Duurzaamheid begint bij ons eigen kantoor. Op het dak liggen 250 zonnepanelen en een groen dak vol planten. Binnen vind je hergebruikte meubels en vloertegels, energiezuinige lampen en apparaten. We serveren Fairtrade, biologische koffie en thee met plantaardige melk. En onze vergaderlunches zijn vaak plantaardig, en altijd vegetarisch.

Ook in de details denken we duurzaam. We kopen bewust in, scheiden ons afval in vijf stromen en gebruiken alleen papier als het echt nodig is. En dan natuurlijk gerecycled papier met milieuvriendelijke inkt. We kiezen leveranciers die dezelfde duurzame ambities delen.

Ons kantoor is makkelijk bereikbaar met het openbaar vervoer: twee treinstations op loopafstand. Medewerkers reizen met de fiets of trein, ook voor zakelijke afspraken. Er is een fietsregeling en bij het kantoor staan laadpalen voor elektrische auto's. Moet er toch een auto aan te pas komen? Dan gebruiken we een elektrische deelauto.

Verwarming en stroom zijn de grootste bron van onze eigen CO₂-uitstoot. Wat we niet kunnen vermijden, compenseren we volledig. In 2025 ging het om 20 ton CO₂, gecompenseerd via Fairtrade Carbon Credits van FairClimateFund. Zo zorgen we ervoor dat onze eigen voetafdruk zo klein mogelijk blijft.

Onafhankelijkheid

Onze onafhankelijkheid willen we niet op het spel zetten. De bedrijven en overheden waarmee we samenwerken, willen bijdragen aan onze doelen. Ze werken met ons mee om het klimaatprobleem aan te pakken en te werken aan het herstel van biodiversiteit. Zij streven samen met ons naar een duurzame toekomst voor

iedereen. We spreken geen exclusiviteit af voor langere tijd, zodat we in vrijheid kunnen inspelen op nieuwe ontwikkelingen. Ook houden we altijd het recht om ons onafhankelijk uit te spreken.

De basis voor onze onafhankelijkheid is de jaarlijkse en vrij besteedbare bijdrage van de Postcode Loterij van 1,8 miljoen euro. Daarnaast zijn de steun en bijdragen van vermogensfondsen onontbeerlijk. We vragen hun steun voor programma's en projecten die we onafhankelijk definiëren om onze impactdoelen te halen. Ook ontvangen we bijdragen van donateurs en bedrijven. Deze financiële steun biedt ons de mogelijkheid om een project stevig neer te zetten en maakt juist die werkzaamheden mogelijk die hard nodig, en toch lastig financieerbaar blijken.

Samenwerkingen

Om onze doelen en impact te bereiken, werken we samen met andere maatschappelijke organisaties, bedrijven en overheden. Onze focus ligt op Nederland, en waar nodig op Europa.

Samenwerking met andere maatschappelijke organisaties

Natuur & Milieu werkt zowel in Nederland als op Europees niveau samen met andere milieuoorganisaties. Door slim samen te werken en af te stemmen, kunnen we meer focus in ons werk aanbrengen en samen meer impact bereiken.

Dat doen we onder andere in de Groene11, een samenwerkingsverband van inmiddels dertien Nederlandse natuur- en milieuoorganisaties. Deze samenwerking is gericht op effectieve beleidsbeïnvloeding in Den Haag en wordt ondersteund door een team dat is gevestigd in Den Haag. De drie G11-medewerkers hebben een arbeidsovereenkomst bij Natuur & Milieu en werken voor de Groene11. Zij zijn een vast aanspreekpunt voor de politiek. Daarnaast informeren zij de aangesloten natuur- en milieuoorganisaties over ontwikkelingen in de Tweede Kamer en adviseren zij hen bij hun beleidsbeïnvloeding.

Binnen de Groene11 werken we samen aan bijvoorbeeld het Klimaatakkoord en het Noordzeeakkoord. Maar ook aan een uitweg uit de stikstofcrisis, de gebiedsgerichte aanpak van het landelijk gebied, en aan klimaatbeleid voor de luchtvaart. Bij beleidsbeïnvloeding is vaak niet precies aan te geven wat het effect en de impact zijn van de specifieke inzet. Maar uit tal van gesprekken en evaluaties blijkt dat het samen optrekken van de natuur- en milieuorganisaties in de Groene11 een duidelijke meerwaarde heeft. Onze gezamenlijke stem in Den Haag werd er de afgelopen jaren krachtiger en effectiever door.

Europa

Daar waar onze inspanningen een internationale aanpak vragen, werkten we samen met onze buitenlandse zusterorganisaties en onze contacten in het Brusselse circuit. Voorbeelden zijn de Internationale Unie voor Natuurbescherming (IUCN) en diverse Europese koepels van milieuorganisaties, zoals Transport & Environment (T&E), CAN Europe en het European Environmental Bureau (EEB).

Samenwerking met bedrijven en brancheorganisaties

We werken met verschillende bedrijven en organisaties samen. Zo onderzochten we met ASN Bank samen wat nodig is om het gebruik van biobased isolatiematerialen te stimuleren. Met Lidl en kennispartner CLM startten wij een pilot om het gebruik van bestrijdingsmiddelen te halveren in de landbouw. Met de Parkinson Vereniging en vakbond FNV zetten we ons in voor het tegengaan van de schadelijke effecten van bestrijdingsmiddelen op natuur en de gezondheid. Ook werkten we in coalities samen met brancheorganisaties, waaronder werkgeverskoepel VNO-NCW en Bouwend Nederland, aan oplossingen voor de stikstofcrisis. Accenture droeg, met een in-kind gift, onder andere bij aan de Dataviewer Waterkwaliteit.

Richtlijnen en naleving gedragscodes

Natuur & Milieu is een van de 320 maatschappelijke organisaties die lid zijn van Goede Doelen Nederland, de branchevereniging van goede doelen. Voor de leden van Goede Doelen Nederland gelden de volgende codes, regels en richtlijnen, die Natuur & Milieu mede onderschrijft:

Code voor Goed Bestuur;

- Richtlijn 650 (onderdeel van richtlijnen voor de jaarverslaggeving van de Raad voor de Jaarverslaggeving) en aanbeveling Toepassing Richtlijn 650 'kostentoekening beheer en administratie';
- Erkenningsregeling Goede Doelen;
- Regeling beloning directeurs van Goede Doelen;
- Richtlijn financieel beheer Goede Doelen.

Erkend goed doel

Natuur & Milieu is een 'Erkend Goed Doel'. De CBF-erkenning is hét keurmerk voor goede doelen in Nederland. Alleen goede doelen die aan strenge kwaliteitseisen voldoen krijgen de erkenning. Zo weten mensen dat Natuur & Milieu een betrouwbare organisatie is om geld aan te geven. Ook heeft Natuur & Milieu de ANBI-status: dit houdt onder meer in dat donateurs hun giften kunnen aftrekken van de inkomsten- of vennootschapsbelasting.

Bestuur

Natuur & Milieu kent één statutair directeur: Marjolein Demmers, tevens bestuurder van de stichting. De taken en bevoegdheden zijn vastgelegd in de statuten en het bestuursreglement. Het managementteam bestaat uit Kim Kahn (directeur Campagnes en Fondsenwerving), Rob van Tilburg (directeur Programma's), Celesta Stockmann (controller) en Annemarie Leguijt (senior P&O Adviseur). De directeur wordt benoemd door de Raad van Toezicht. De raad maakt jaarlijks in het eerste kwartaal met de directeur resultaatafspraken voor het nieuwe jaar. De realisatie daarvan wordt door de raad geëvalueerd en beoordeeld. De beloning van de directeur is gebaseerd op de Adviesregeling Beloning Directeuren van Goede Doelen van Goede Doelen Nederland, de brancheorganisatie van erkende goede doelen, en ligt lager dan het toegestane maximum. Meer informatie over de beloning staat in onze meest recente jaarrekening. De nevenfuncties van onze directeur staan genoemd in bijlage 2.

VERSLAG RAAD VAN TOEZICHT

Algemeen

De Raad van Toezicht van Natuur & Milieu houdt integraal toezicht op het beleid van – en de algemene gang van zaken in – de organisatie. De raad adviseert de directeur, gevraagd en ongevraagd. Taken en bevoegdheden van de raad zijn vastgelegd in de statuten en het reglement Raad van Toezicht.

Natuur & Milieu beschikt over een CBF-erkenning. De Raad van Toezicht houdt zich aan de Erkenningsregeling Goede Doelen en volgt waar nodig de regelingen, richtlijnen en adviezen van Goede Doelen Nederland.

De Raad van Toezicht van Natuur & Milieu bestaat uit vijf tot negen personen, en is samengesteld aan de hand van een profielschets gebaseerd op de aard en werkzaamheden van de organisatie en de gewenste deskundigheid, ervaring en onafhankelijkheid van de leden. In bijlage 2 staat een overzicht van de leden van de Raad van Toezicht in 2025.

De leden van de raad ontvangen geen financiële beloning. Zij kunnen gemaakte reiskosten declareren. De raad houdt in een jaarlijkse evaluatie de uitoefening van zijn toezichthoudende rol tegen het licht en bekijkt elk jaar of de samenstelling nog steeds adequaat is in relatie tot de ontwikkeling van de organisatie. De Ondernemingsraad heeft het recht om één van de leden van de Raad van Toezicht voor te dragen.

Samenstelling

In 2025 werd er actief gezocht naar nieuwe leden voor de Raad van Toezicht na het afscheid van twee leden in 2024 in verband met het uitdienen van termijnen. Mei 2025 traden Carola van Lamoen, Sina Salim en Katrien Termeer toe tot de raad. Carola en Sina hebben een financiële achtergrond en hebben zitting in de auditcommissie. Katrien Termeer levert met haar wetenschappelijke achtergrond een belangrijke bijdrage aan inzichten en discussies in de raad. Kim Cramer is bereid gevonden om een tweede zittingstermijn van vier jaar in de raad te vervullen. De raad bevestigt dit met een

herbenoeming, waarmee de continuïteit in de toezichthoudende rol geborgd blijft en waardevolle kennis en ervaring behouden blijven binnen de raad. De raad bestaat daarmee nu uit zeven leden.

Vergadering en bijeenkomsten

De Raad van Toezicht van Natuur & Milieu vergaderde in 2025 vijf keer plenair. Aan deze vergaderingen nam ook directeur-bestuurder Marjolein Demmers deel en één of enkele MT-leden.

De nieuwe leden van de Raad van Toezicht maakten kennis met de medewerkers, onder wie de MT-leden, een aantal programmaleiders en OR-leden van Natuur & Milieu.

Begin 2026 staat het overleg van de remuneratiecommissie met de OR-leden op de agenda. Voor de zelfevaluatie van de raad heeft de voorzitter van de OR mede input geleverd. Ook zal de raad kennismaken met de nieuwe vertrouwenspersoon van Natuur & Milieu.

Als ieder jaar stonden de formele onderwerpen op de agenda, zoals het goedkeuren van de jaarrekening en het bestuursverslag (mei) en de begroting en het jaarplan (december), de financiële en strategische kwartaalrapportages en de zelfevaluatie van de raad. Als werkgever heeft de raad ook invulling gegeven aan de jaarlijkse gesprekken met de directeur-bestuurder en besloten remuneratie, conform de richtlijn van Goede Doelen Nederland.

In 2025 stond daarnaast een aantal specifieke onderwerpen op de agenda van de raad, waaronder de voortgang van het programma De Rijke Noordzee, de Meerjarenvisie en meerjarenbegroting, de parlementsverkiezingen en kabinetsformatie, en organisatiezaken zoals het medewerkersonderzoek en organisatieontwikkeling. In juni werd een verdiepingssessie over het thema 'Toekomst van de industrie in Nederland' georganiseerd.

De raad hield een zelfevaluatie onder externe begeleiding. Voor deze evaluatie werden naast de leden van de raad ook

de voorzitter van de OR en de directeur-bestuurder geraadpleegd. Uit de evaluatie kwam een aantal aandachtspunten, waaronder aanscherping van het reglement Raad van Toezicht en de uitwerking van een scholingsplan voor de leden van de raad. In 2026 richt de Raad van Toezicht zich op de zoektocht naar een opvolger voor de voorzitter. Dit vanwege het aflopen van de zittingstermijn.

Auditcommissie

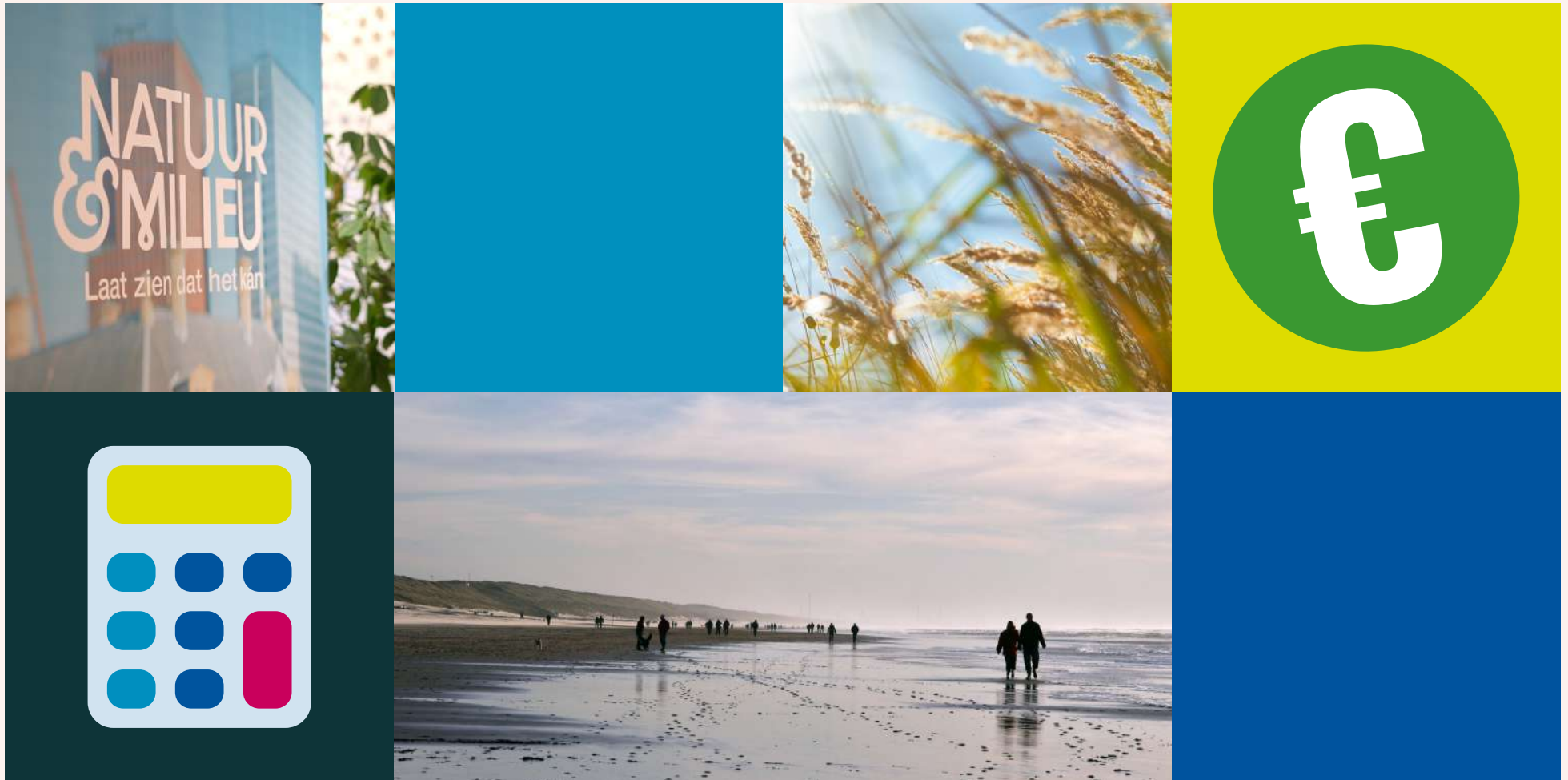
De auditcommissie kwam in 2025 vijf keer bijeen. Bij twee van de vergaderingen waren de accountants aanwezig: bij de bespreking van het accountantsverslag 2024 (mei) en de bespreking van de managementletter (november). Naast deze onderwerpen was er aandacht voor de risicoanalyse, de financiële kwartaalrapportages, prognoses en de begroting 2026. Speciale aandacht ging uit naar de meerjarenbegroting, de realisatie van de acquisitieopgave en de implementatie van een nieuw ICT-systeem voor HR en de financiële administratie. De besproken zaken in de auditcommissie worden ook altijd teruggekoppeld in de vergaderingen met de voltallige raad.

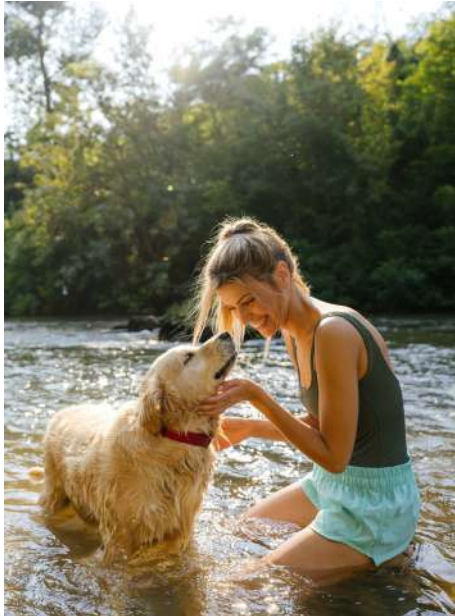
De raad bedankt de directeur en het managementteam, de overige medewerkers en vrijwilligers van Natuur & Milieu hartelijk voor hun betrokken en succesvolle inzet voor de organisatie. Ook bedanken zij alle partners, financiers, donateurs en volgers van Natuur & Milieu voor hun vertrouwen en steun.

Utrecht, mei 2026

Namens de Raad van Toezicht,
Peter Molengraaf

FINANCIËN

Resultaat

Met dank aan de steun van partners, donateurs en de deelnemers van de Postcode Loterij, en de inzet van alle collega's, hebben we een solide en financieel gezond jaar achter de rug, dat we konden afsluiten met een positief resultaat van 357.481 euro.

Een belangrijk deel van het positieve resultaat in 2025 wordt verklaard door projectopbrengsten die in dit boekjaar zijn ontvangen en als baten zijn verantwoord, maar die betrekking hebben op projecten die doorlopen in 2026. Deze middelen zijn niet vrij beschikbaar. Er is 241 duizend euro toegevoegd aan de bestemmings-reserves projecten en bestemmingsfondsen, zodat deze middelen beschikbaar blijven voor de uitvoering van de bijbehorende projecten.

Opbrengsten

Er is in 2025 weer hard gewerkt aan vele projecten, die we konden uitvoeren door de steun van onze partners en financiers. Het was fijn om te merken dat de organisaties waarmee wij samenwerken bereid zijn middelen beschikbaar te stellen voor een duurzame toekomst. De totale opbrengsten bedroegen 9,2 miljoen euro, wat hoger is dan begroot. De opbrengsten bestaan hoofdzakelijk uit de Postcode

Loterij, fondsen en andere organisaties zonder winststreven, en bijdragen van overheden. Aangevuld met inkomsten van donaties van bedrijven en particulieren. Met name aanvullende financiering voor programma De Rijke Noordzee heeft geleid tot hogere baten dan begroot. Dit programma wordt uitgevoerd in samenwerking met Stichting De Noordzee. Alle opbrengsten voor De Rijke Noordzee worden door Natuur & Milieu ontvangen en financieel verantwoord.

Lasten

De totale lasten bedroegen 9 miljoen euro. Hiervan is 8,1 miljoen euro besteed aan de doelstellingen, 586 duizend euro aan wervingskosten en 325 duizend euro aan kosten voor beheer en administratie. Wij streven ernaar onze middelen zo doelmatig mogelijk in te zetten, zodat een zo groot mogelijk deel van de beschikbare middelen direct bijdraagt aan het realiseren van onze missie.

Ratio's

Voor de verhouding tussen de lasten 'besteed aan doelstelling', 'wervingskosten' en 'kosten beheer en administratie' streeft Natuur & Milieu ernaar om tussen de 80 en 100 procent aan haar doelstellingen te besteden,

maximaal 7 procent aan wervingskosten en maximaal 8 procent aan kosten voor beheer en administratie. Uitgedrukt als percentage van de totale lasten werd in 2025 89,9 procent besteed aan de doelstellingen, 6,5 procent aan wervingskosten en 3,6 procent aan beheer en administratie. Uitgedrukt als percentage van de geworven baten werd 6,5 procent besteed aan wervingskosten. Dit percentage ligt hoger dan in 2024, maar is lager dan begroot.

Impact maken met elke euro

- 90 cent - doelstellingen
- 6 cent - fondsenwervende activiteiten
- 4 cent - beheer & administratie

Uitgedrukt als percentage van de totale lasten bedraagt de post beheer en administratie 3,6 procent. Dit is lager dan begroot en lager dan in 2024, voornamelijk doordat er in 2025 minder externe ondersteuning is ingehuurd. Voor het percentage van beheer en administratie ten opzichte van de som der lasten wordt gestreefd naar een percentage onder de 8 procent; ook in 2025 blijft Natuur & Milieu hier ruim onder.

De financiële situatie

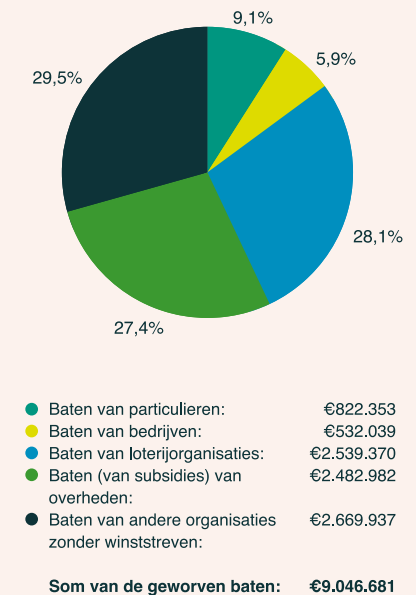
De financiële situatie van Natuur & Milieu is stabiel. De continuïteitsreserve bedraagt ultimo 2025 4,5 miljoen euro, wat in lijn is met de gewenste omvang van ongeveer 4,4 miljoen euro. Hiermee kan de organisatie gedurende één jaar aan de vaste verplichtingen voldoen.

De liquide middelen bedragen 10,4 miljoen euro. Van dit bedrag is een aanzienlijk deel vooruit ontvangen ten behoeve van toegekende en lopende projecten. Deze middelen zijn in de komende jaren nodig voor de uitvoering van deze projecten. Dit alles vormt een stabiele financiële basis waarop we verder kunnen bouwen.

Inkomsten

Natuur & Milieu heeft projectgebonden inkomsten van onder andere bedrijven, fondsen en overheid, waarvoor we soms structureel, maar meestal op projectbasis de samenwerking opzoeken. Daarnaast maken onze donateurs en de deelnemers van de Postcode Loterij het mogelijk dat wij onze onafhankelijke positie behouden en kunnen werken aan onze missie. Wij zijn bijzonder dankbaar voor deze steun!

Diagram met inkomsten 2025 van particulieren, bedrijven, loterijorganisaties, overheden en organisaties zonder winststreven

Inkomsten Baten van particulieren

Donateurs

Eind 2025 kon Natuur & Milieu rekenen op steun van 6.943 betrokken donateurs. We ontvingen in totaal 822 duizend euro aan giften, waarvan 24 duizend bestemd was voor ons project Zeekracht. Met dat project zetten we ons in voor schone energie en natuurherstel op de Noordzee.

Nalatenschappen

Het doorgeven van een gezonde leefomgeving is wat erflaters willen doorgeven aan volgende generaties. Daarom ontvingen we in 2025 van vijf mensen een nalatenschap van in totaal 40 duizend euro. Met deze steun kunnen wij langdurige projecten versterken, campagnes krachtiger maken en snel in actie komen wanneer dat nodig is.

Postcode Loterij

Natuur & Milieu ontving ook in 2025 een mooie bijdrage van 1,8 miljoen euro van de Postcode Loterij. Dankzij deze structurele steun kunnen we onafhankelijk blijven werken aan onze missie. De bijdrage geeft ons de ruimte om ons te richten op onderwerpen waar veel impact te behalen is, maar die lastig op andere manieren te financieren zijn. Denk aan complexe of gevoelige dossiers waar wij, mede door deze steun,

wél verschil kunnen maken. Ook stelt het ons in staat snel in te spelen op actuele ontwikkelingen en kansen te benutten die bijdragen aan een duurzamer Nederland.

We zijn de Postcode Loterij en alle deelnemers zeer dankbaar voor hun blijvende vertrouwen. Na een gezamenlijke evaluatie kijken wij ernaar uit om de samenwerking de komende vijf jaar voort te zetten.

Schoon water is onmisbaar voor een gezonde leefomgeving voor mens en natuur, ons drinkwater, onze gezondheid, onze voedselproductie en recreatie. Dankzij de extra bijdrage van ruim 1,9 miljoen euro van de Postcode Loterij kunnen we werken aan schonere en gezondere wateren vol leven in het project 'Waterparels'.

De Postcode Loterij maakt al jarenlang het verschil voor honderden goede doelen op het gebied van mens en natuur, in binnen- en buitenland. Minstens 40 procent van iedere inleg gaat naar deze organisaties. Sinds 1996 behoort Natuur & Milieu tot de vaste beneficianten van deze steun.

'Al bijna drie decennia steunt de Postcode Loterij dankzij de deelnemers het werk van Natuur & Milieu. We zijn trots op de impact die Natuur & Milieu dankzij onze deelnemers realiseert: van het isoleren van woningen en de invoering van statiegeld op kleine flesjes en blikjes, tot afspraken over vliegbelasting. Met het Droomfondsproject De Rijke Noordzee werken zij aan grootschalig natuurherstel op zee, en met het project Waterparels aan beter inzicht in de waterkwaliteit in Nederland en concrete oplossingen voor vervuiling. We zijn verheugd dat we onze samenwerking de komende vijf jaar voortzetten, zodat we samen blijven bouwen aan een groener, schoner en gezonder Nederland.'

Marieke Rodenhuis
Hoofd goede doelen
Postcode Loterij

Meer informatie over de Postcode Loterij en haar goede doelen is te vinden op www.postcodeloterij.nl.

Fondsen en overige inkomsten

We ontvangen ook projectgebonden steun van fondsen en andere organisaties zonder winststreven.

De programma's op het gebied van grondstoffen en circulaire economie werden mede mogelijk gemaakt door de Adessium Foundation, de Start Foundation en de European Climate Foundation (ECF). Voor ons werk met betrekking tot de luchtvaart ontvingen we steun van de Turing Foundation, ECF, de ClimateWorks Foundation en Transport & Environment. De activiteiten op het gebied van duurzame industrie werden gefinancierd door ECF samen met de ClimateWorks Foundation. Ons werk rond duurzame mobiliteit kon rekenen op bijdragen van Stichting Pieter Bastiaan, Transport & Environment en ECF. Binnen het thema energie maakten onder andere het Renewables Grid Initiative en ECF onze activiteiten mogelijk. Het programma natuurinclusieve kringlooplandbouw werd mede gefinancierd door het Gieskes-Strijbis Fonds, Stichting De Hoorn, de Adessium Foundation en ECF. Voor het programma bestrijdingsmiddelen ontvingen we bijdragen van de Triodos Foundation, de Flotilla Foundation, Stichting De Hoorn, de Adessium

Foundation en het Gieskes-Strijbis Fonds. Onze inspanningen voor schoon water werden mede ondersteund door Stichting Vivace, de Fred Foundation, de TAUW Foundation, de Adessium Foundation, het Druppelfonds en het Gieskes-Strijbis Fonds, terwijl het programma Groene Stad mede mogelijk werd gemaakt door Stichting Pieter Bastiaan, het Cultuurfonds en de Brook Foundation. Daarnaast gaven donateurs zoals Flexiplan en Stichting Guusje prachtige vrij besteedbare giften, en zorgde de Adessium Foundation voor extra versterking van onze organisatie.

Beleggingen

In 2010 besloot Natuur & Milieu niet langer beleggingen aan te houden in de vorm van aandelen of obligaties. Daarop is in 2012 een uitzondering gemaakt. In dat jaar is in vervolg op afspraken met het voormalig bestuur van de coöperatie Zeekracht een investering gedaan in participaties Meewind. Dit is een beleggingsfonds dat investeert in duurzame energie. De beleggingen waren ultimo 2025 131 duizend euro waard. Aan dividend is 7 duizend euro uitgekeerd in 2025.

Accountantsverklaring

Lees de controleverklaring van de accountant op pagina 123.

Utrecht, mei 2026

Marjolein Demmers, Directeur-bestuurder

BIJLAGEN

1. Risicomanagement

In een veranderende maatschappelijke en politieke context blijft het noodzakelijk om risico's voor de continuïteit van de organisatie in beeld te houden en deze waar mogelijk en nodig te minimaliseren. Jaarlijks beoordelen we de risico's langs drie wegen: kans, impact en prioriteit. Ook brengen we de eventuele kosten in kaart, in het geval het risico zich voordoet. Potentiële risico's liggen op het terrein van onze maatschappelijke en politieke positionering, financiële risico's en risico's op het gebied van bedrijfsvoering.

Om de risico's te mitigeren zijn beheersmaatregelen genomen en belegd binnen de organisatie. Het managementteam is verantwoordelijk voor het overall toezicht op de geïdentificeerde risico's en de daarbij benoemde beheersmaatregelen, met als eerste aanspreekpunt de controller. In haar reguliere rapportages aan de Raad van Toezicht neemt de directeur de ontwikkelingen ten aanzien van de risico's mee.

Risicoanalyse projecten

Risicoanalyse maakt vast onderdeel uit van het werk van Natuur & Milieu, zeker ook omdat we graag innovatieve projecten ontwikkelen. Voor de start van nieuwe projecten worden risico's in kaart gebracht en wordt erop gestuurd om deze te beheersen. Uiteraard nemen we maatregelen om geconstateerde mogelijke risico's af te dekken. Welk risiconiveau is Natuur & Milieu bereid te aanvaarden voordat maatregelen noodzakelijk zijn? Als een project loopt, zijn adequate voortgangsbesprekingen en kwartaalcontroles op resultaat, tijd en geld de onderliggende uitgangspunten. Daarmee toetsen we of de risicoanalyse nog up-to-date is, of dat bijstelling nodig is omdat er een verandering is opgetreden in de vooraf verwachte ontwikkelingen (bijvoorbeeld inhoudelijk en/of financieel) van het project.

Ervaren risico's in 2025 en blik vooruit
Het politieke en maatschappelijke klimaat blijft in beweging. In 2025 was de politieke wil en daadkracht in beleidsontwikkeling op onze onderwerpen niet sterk aanwezig. In de samenleving lagen meer kansen. In het najaar waren er nieuwe verkiezingen en dat leidde (in 2026) tot een kabinet dat meer openstaat voor het werk van Natuur & Milieu op onderwerpen als natuurherstel, stikstofreductie en de energietransitie. Het is noodzakelijk om actief en alert te blijven op wisselende politieke prioriteiten. Maar ook op doelgerichtheid en uitvoerbaarheid van beleid, risico's van deregulering en van een politieke stroming die de invloed van het maatschappelijk middenveld wil inperken.

Internationaal blijven geopolitieke spanningen, waaronder het conflict in het Midden-Oosten, een bron van onzekerheid. Hoewel deze ontwikkelingen geen directe impact lijken te hebben op de dagelijkse activiteiten van Natuur & Milieu, kunnen zij indirect van invloed zijn op maatschappelijke aandacht, politieke focus en economische stabiliteit. Deze bredere context wordt daarom betrokken bij de monitoring van risico's.

Een ander potentieel risico is de huidige arbeidsmarkt, al hebben wij daarin nog steeds een goede positie. We zien wel een enigszins grotere doorstroom en zijn in staat daarvoor weer passende kandidaten te werven. Aandacht voor het goed inwerken van nieuwe collega's, het versterken van het teamgevoel en werkplezier blijven daarbij van belang. In 2025 hebben we de arbeidsvoorwaarden geactualiseerd en verbeterd.

2. Samenstelling Raad van Toezicht en (neven)functies RvT-leden en directeur-bestuurder

Peter C. Molengraaf
Voorzitter, lid remuneratiecommissie,
lid Programmatoezicht De Rijke Noordzee

Einde periode: juli 2026
Herbenoembaar: nee
Hoofd functie: toezichthouder en directieadviseur
Nevenfuncties:

- Voorzitter Bestuur HollandSolar
- Voorzitter Raad van Commissarissen Invest-NL
- Boegbeeld Topsector Energie
- Chairman of the Board of Directors ABB e-Mobility
- Voorzitter Raad van Commissarissen Baas-Verkley
- Lid Raad van Toezicht Kadaster

Kim Cramer
Lid remuneratiecommissie

Einde periode: november 2029
Herbenoembaar: nee
Hoofd functie: oprichter-eigenaar van BR-ND People I B Corp
Nevenfuncties:

- Lid Veldadviesraad VU Communicatiewetenschap
- Partner research program 'Moreel Kompas in Business'/MKB Guideline Public Dilemma Hogeschool Utrecht
- Oprichter-eigenaar 'Lets Play Equal'/JEDI serious business gaming
- Oprichter-bestuurder The 23plusone Collective

Daan Molenaar
Lid

Einde periode: maart 2028
Herbenoembaar: ja
Hoofd functie: directeur DCMR
Nevenfuncties:

- Bestuurslid beroepsvereniging toezichthouders Vide

Ilyes Machkor
Lid

Einde periode: december 2028
Herbenoembaar: ja
Hoofd functie: programmamanager Duurzaamheid Zilveren Kruis
Nevenfuncties:

- Voorzitter Raad van Toezicht ADHD Medisch Centrum
- Bestuurslid Nationaal Expertisecentrum Wetenschap & Samenleving

Carola van Lamoen
Lid/voorzitter auditcommissie

Einde periode: mei 2029
Herbenoembaar: ja
Hoofdfunctie: hoofd Beleggen Robeco
Nevenfuncties:
- Bestuursvoorzitter corporate governance voor institutionele beleggers
Eumedion

Katrien Termeer
Lid

Einde periode: mei 2029
Herbenoembaar: ja
Hoofdfunctie: hoogleraar Wageningen Universiteit
Nevenfuncties:
- Kroonlid SER
- Lid RvC G1000

Sina Salim
Lid/auditcommissie

Einde periode: mei 2029
Herbenoembaar: ja
Hoofdfunctie: innovatiemanager RCT Gelderland
Nevenfuncties:
- Lid Raad van Commissarissen Rabobank Vallei en Rijn
- Lid Adviesraad Groepsdirectie Rabobank Coöperatieve initiatieven
- Lid IFR Commissie Rabobank
- Lid Raad van Toezicht Fabriek Fris

Marjolein Demmers
Directeur-bestuurder

Nevenfuncties
- Voorzitter Raad van Commissarissen van DRIFT for transition, Erasmus Universiteit
- Lid Raad van Commissarissen FMO, de Nederlandse Ontwikkelingsbank
- Bestuurslid SKAO (schemabeheerder van de CO₂-prestatieladder) – tot juni 2025
- Lid Sustainability Board Van Oord
- Lid Strategische Adviesraad - TNO ISP (ICT, Strategy & Policy)
- Lid Raad van Toezicht Stichting Sustainable Industry Lab (SIL), Universiteit Utrecht
- Lid Stuurgroep Klimaatonderzoek Initiatief Nederland (KIN), NWO
- Lid Raad van Toezicht Robin Food Coalitie

JAAARREKENING

1.1 Balans

Na verwerking resultaatbestemming

		31 December 2025	31 December 2024
ACTIVA	ref.		
Immateriële vaste activa	1.5.1	67.124	219
Materiële vaste activa	1.5.2	87.122	141.832
Vorderingen en overlopende activa	1.5.3	2.743.822	3.328.570
Effecten	1.5.4	112.991	123.795
Liquide middelen	1.5.5	10.436.275	7.424.314
		13.293.088	10.876.679
Totaal		13.447.334	11.018.730
PASSIVA			
Reserves en fondsen	1.5.6		
- Reserves			
• Continuïteitsreserve		4.521.082	4.387.686
• Bestemmingsreserves		856.866	750.197
• Herwaarderingsreserves		26.526	15.722
		5.404.474	5.153.605
• Bestemmingsfondsen		161.071	54.459
		5.565.545	5.208.064
Voorzieningen	1.5.7	23.500	16.000
Kortlopende schulden	1.5.8	7.858.289	5.794.666
Totaal		13.447.334	11.018.730

1.2 Staat van baten en lasten

		Werkelijk 2025	Begroot 2025	Werkelijk 2024
Baten:				
- Baten van particulieren	1.6.1	822.353	662.000	657.738
- Baten van bedrijven	1.6.2	532.039	743.000	810.619
- Baten van loterijorganisaties	1.6.3	2.539.370	2.665.000	2.412.667
- Baten (van subsidies) van overheden	1.6.4	2.482.982	1.684.000	1.953.086
- Baten van andere organisaties zonder winststreven	1.6.5	2.669.937	3.009.000	2.615.789
Som van de geworven baten		9.046.681	8.763.000	8.449.899
- Baten als tegenprestatie producten en/of diensten	1.6.6	153.481	160.000	162.410
Som van de baten		9.200.162	8.923.000	8.612.309
Lasten:				
Besteed aan doelstellingen	1.6.7			
- Campagnes		1.360.768	1.617.000	1.639.446
- Programma's (Landbouw, Energie en Mobiliteit)		6.022.805	5.574.000	5.247.700
- Overige		670.082	614.000	683.909
		8.053.655	7.805.000	7.571.055
Wervingskosten	1.6.8	585.823	672.000	524.917
Beheer en administratie	1.6.9	324.784	446.000	467.969
Som van de lasten		8.964.262	8.923.000	8.563.941
Saldo voor financiële baten en lasten		235.900	-	48.368
- Saldo financiële baten en lasten	1.6.10	121.581	-	74.750
Saldo van baten en lasten		357.481	-	123.118

1.2 Staat van baten en lasten (vervolg)

	Werkelijk 2025	Werkelijk 2024
Resultaat bestemming		
Toevoeging/onttrekking aan:		
- Continuïteitsreserve	133.396	286.462
- Bestemmingsreserves		
<i>Dotatie Reserve Ziekteverzuim</i>	15.000	7.500
<i>Dotatie (onttrekking) Bestemmingsreserve projecten</i>	135.204	169.040-
<i>Dotatie (onttrekking) Bestemmingsreserve Zeekracht</i>	43.535-	
- Herwaarderingsreserve		
<i>Dotatie reserve waardeverschillen beleggingen</i>	10.804	23.111-
- Bestemmingsfondsen		
<i>Dotatie (onttrekking) Donateursbaten Zeekracht</i>	6.612	21.307
<i>Dotatie (onttrekking) Fonds op naam</i>	100.000	-

1.3 Kasstroomoverzicht (volgens de indirecte methode)

(De cijfers tussen haakjes verwijzen naar de toelichting) Bedragen * € 1.000

	2025	2024
Kasstroom uit operationele activiteiten		
Bedrijfsresultaat	357	123
Aanpassingen voor:		
- Afschrijvingen	90	78
- Veranderingen in werkkapitaal		
- Kortlopende vorderingen (1)	585	797-
- Kortlopende schulden (2)	183	168
- Effecten	11	7
- Nog te besteden projectgelden	1.880	389-
	<u>2.659</u>	<u>1.011-</u>
Kasstroom uit bedrijfsoperaties	<u>3.106</u>	<u>810-</u>
Kasstroom uit operationele activiteiten	3.106	810-
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		
Investerings in materiële vaste activa	<u>102-</u>	<u>26-</u>
Kasstroom uit investeringsactiviteiten	102-	26-
Mutaties lang vreemd vermogen	8	-

1.3 Kasstroomoverzicht (vervolg)

(De cijfers tussen haakjes verwijzen naar de toelichting) Bedragen * € 1.000

	2025	2024
Kasstroom uit financieringsactiviteiten	-	-
Aflossing leningen o/g	-	-
Toename/Afname geldmiddelen	3.012	836-
Liquide middelen per 1 januari	7.424	8.260
Netto toename/afname	3.012	836-
Liquide middelen per 31 december	10.436	7.424
Toelichtingen (zie voor de cijfers de toelichting op de balans)		
	31 december	1 januari
1. Kortlopende vorderingen		
Te vorderen opbrengsten	497	938
Debiteuren	226	489
Overigen	2.021	1.902
	2.744	3.329
2. Kortlopende schulden		
Crediteuren	233	408
Belastingen en premies sv	138	127
Overige schulden	899	552
	1.269	1.087

1.4 Grondslagen voor waardering en van resultaatbepaling

Algemeen

Natuur & Milieu is gevestigd aan de Arthur van Schendelstraat 600, 3511 MJ te Utrecht. De statutaire doelstelling van de stichting is: "Het leveren van een herkenbare bijdrage aan een duurzame samenleving, nationaal en internationaal. Daarbij zet de stichting zich in voor de ecologische dimensie van duurzame ontwikkeling (een schoon milieu voor huidige en toekomstige generaties, een rijke natuur en een divers landschap) met oog voor de sociale en economische aspecten ervan en voorts al hetgeen met een en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin des woords. Het maken van winst wordt niet beoogd." De statuten van de stichting zijn voor het laatst gewijzigd op 27 november 2019.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode. De geldmiddelen in het kasstroomoverzicht bestaan uit de liquide middelen, waarbij vreemde valuta direct zijn verantwoord tegen de koersen, waartegen zij zijn ver- of gekocht. Ontvangsten en uitgaven uit hoofde van interest of belegging zijn opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten. Onder de investeringen in materiële vaste activa zijn alleen de investeringen opgenomen waarvoor in het lopende boekjaar geldmiddelen zijn opgeofferd.

Transacties waarbij geen in- of uitstroom van kasmiddelen plaatsvindt, waaronder waardeinstijging beleggingen en financiële leasing, zijn niet in het kasstroomoverzicht opgenomen.

Schattingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt de directie van Natuur & Milieu zich verschillende oordelen en schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het vereiste inzicht noodzakelijk is zijn de aard van de oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningpost.

Grondslagen voor waardering activa en passiva

Algemeen

Als erkend goed doel door het CBF, sinds 2003, is de jaarrekening van Natuur & Milieu ingericht conform de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving voor Fondsenwervende organisaties (Richtlijn 650). De jaarrekening is opgesteld op basis van de continuïteitsveronderstelling, waarbij ervan wordt uitgegaan dat de activiteiten van de organisatie duurzaam worden voortgezet. Activa en verplichtingen worden in het algemeen gewaardeerd tegen de

verrijgings- of vervaardigingsprijs of de actuele waarde. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld vindt waardering plaats tegen de verrijgingsprijs. In de balans, de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht zijn referenties opgenomen. Met deze referenties wordt verwezen naar de toelichting. Indien noodzakelijk wordt op vorderingen een voorziening in mindering gebracht voor oninbaarheid.

Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa worden gewaardeerd op het bedrag van de bestede kosten, verminderd met de cumulatieve afschrijvingen gebaseerd op de economische levensduur en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen. Voor de ontwikkelde software is de economische levensduur gesteld op 3 jaar.

Materiële vaste activa

De bedrijfsmiddelen worden gewaardeerd tegen verrijgingsprijs onder aftrek van afschrijvingen gebaseerd op de economische levensduur. Voor meubilair is de economische levensduur gesteld op 5 jaar, voor automatiseringsapparatuur op 3 jaar, en voor interne verbouwingen op 5 jaar. De stichting beoordeelt op iedere balansdatum of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn.

Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Indien het niet mogelijk is de realiseerbare waarde voor het individuele actief te bepalen, wordt de realiseerbare waarde bepaald van de kasstroomgenererende eenheid waartoe het actief behoort. In zoverre wordt vastgesteld dat een bedrijfsmiddel niet langer economisch rendabel is, wordt dit bedrijfsmiddel door middel van een extra afschrijving tot op nihil afgeschreven.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Handelsvorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering. Vorderingen hebben een looptijd van korter dan 1 jaar, tenzij expliciet anders is vermeld in de betreffende toelichting.

Effecten

De participaties zijn gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum. Op- en afwaarderingen muteren in de herwaarderingsreserve.

Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kas-, banktegoeden en direct opeisbare deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Reserves en fondsen

Het eigen vermogen van de stichting wordt ingedeeld in diverse reserves. Jaarlijks wordt het resultaat door het bestuur bestemd. De stichting heeft een continuïteitsreserve gevormd voor de dekking van risico's op korte termijn en om zeker te stellen dat zij ook in de toekomst aan haar verplichtingen kan voldoen. In de bestemmingsreserve is een reserve donateursbaten opgenomen voor gelden die bestemd zijn voor projecten die over het jaar heen lopen. Als gevolg van een stelselwijziging is in 2013 een bestemmingsreserve gevormd voor de reguliere opbrengsten van de Nationale Postcode Loterij gelden in doorlopende projecten. De reserve Ziekteverzuim is gevormd voor het afdekken van financiële risico's met betrekking tot langdurig ziekteverzuim. De reserve Zeekracht en het reserve waardeverschillen beleggingen hebben

beiden betrekking op de participaties meewind. Voor de baten van de donateurs Zeekracht is een bestemmingsfonds opgenomen. De reserve nog af te wikkelen nalatenschappen is gevormd voor nalatenschappen met zuiver vruchtgebruik.

Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd voor in rechte afdwingbare of feitelijke verplichtingen die op de balansdatum bestaan, waarbij het waarschijnlijk is dat een uitstroom van middelen noodzakelijk is en waarvan de omvang op betrouwbare wijze is te schatten. De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichtingen per balansdatum af te wikkelen. De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de verplichtingen af te wikkelen, tenzij anders vermeld.

Schulden en overige passiva

Schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde. De schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Transactiekosten die direct zijn toe te rekenen aan de verwerving van de schulden worden in de waardering bij de eerste verwerking opgenomen.

Operationele leasing

Bij de stichting kunnen er leasecontracten bestaan waarbij een groot deel van de voor- en nadelen die aan het eigendom verbonden zijn, niet bij de stichting liggen. Deze leasecontracten worden verantwoord als operationele leasing. Verplichtingen uit hoofde van operationele leasing worden, rekening houdend met ontvangen vergoedingen van de lessor, op lineaire basis verwerkt in de winst-en-verliesrekening over de looptijd van het contract.

Grondslagen van resultaatbepaling

De geworven baten zijn project-gerelateerde baten met een contractueel vastgelegde bestemming en op te leveren prestaties. De betreffende baten en lasten worden ten gunste van het resultaat gebracht in het jaar waarop deze betrekking hebben. Dit gebeurt conform de 'percentage of completion methode' van de tot de rapportagedatum verrichte prestaties ten behoeve van het project. De bepaling van het % gereed vindt plaats op basis van de tot de rapportagedatum gemaakte projectlasten in verhouding tot de geschatte totale projectlasten. Een positief resultaat op een project wordt pas bij realisatie genomen; een negatief resultaat op projecten wordt genomen indien voorzien.

De vergelijkende cijfers van de geworven baten over het voorgaande boekjaar zijn aangepast. Dit in verband met de afzonderlijke vermelding van baten afkomstig van bedrijven en organisaties zonder winststreven, waarvan de omvang een bepaalde drempel overschrijdt. Deze aanpassing is doorgevoerd om de vergelijkbaarheid en transparantie van de financiële informatie te waarborgen.

De opbrengsten van de Nationale Postcode Loterij worden in totaliteit ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht in het jaar waar de baten betrekking op hebben. De in het resultaat vrijgevallen baten worden aan de daartoe gevormde bestemmingsreserve toegevoegd.

Subsidies van overheden worden eerst gepassiveerd en komen ten gunste van het resultaat naar gelang de gesubsidieerde lasten zich voordoen.

Voor de verwerking van donaties op basis van de herkomst is het contact wat Natuur & Milieu met betreffende donateurs heeft, leidend voor de verantwoording in de betreffende categorie.

Baten uit nalatenschappen worden verantwoord in het boekjaar waarin de akte van verdeling, of als er geen akte van verdeling is, de rekening

en verantwoording is ontvangen. De kosten worden toegerekend aan de verslagperiode waarop zij betrekking hebben. Verliezen worden genomen zodra deze voorzienbaar zijn.

Giften in natura worden als baten verantwoord op het moment dat de organisatie beschikkingsmacht verkrijgt over de gift en de waarde ervan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Deze giften worden gewaardeerd tegen de reële waarde op het moment van ontvangst. Indien de reële waarde niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, worden de giften niet als bate in de staat van baten en lasten opgenomen, maar toegelicht. Voor zover van toepassing worden de met giften in natura samenhangende lasten in dezelfde periode verantwoord.

Lasten

De lasten worden bepaald op historische basis en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Personeelsbeloningen

Lonen, salarissen en sociale lasten worden op grond van de arbeidsvoorwaarden verwerkt in de staat van baten en lasten voor zover ze verschuldigd zijn aan werknemers. Natuur & Milieu heeft alle pensioenregelingen verwerkt

volgens de verplichtingenbenadering. De pensioenregeling is ondergebracht bij de Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw (BPL). De stichting is uitsluitend verplicht tot betaling van de vastgestelde premies. De te betalen premie wordt als last in de staat van baten en lasten verantwoord. De stichting heeft geen verplichting tot het verrichten van bijstortingen in het fonds, anders dan het betalen van toekomstige hogere premies.

Afschrijvingen op immateriële en materiële vaste activa

Immateriële en materiële vaste activa worden vanaf het moment van ingebruikname afgeschreven over de verwachte toekomstige gebruiksduur van het actief. Indien een schattingswijziging van de toekomstige gebruiksduur plaatsvindt, dan worden de toekomstige afschrijvingen aangepast. Boekwinsten en - verliezen uit de incidentele verkoop van materiële vaste activa zijn begrepen onder de afschrijvingen.

Rentebaten en rentelasten

Rentebaten en rentelasten worden tijdsevenredig verwerkt, rekening houdend met de effectieve rentevoet van de betreffende activa en passiva. Bij de verwerking van de rentelasten wordt rekening gehouden met de verantwoorde transactiekosten op de ontvangen leningen die als onderdeel van de

berekening van de effectieve rente worden meegenomen. Toelichting op de specificatie en verdeling kosten naar bestemming (1.7 en 1.8) De toerekeningssystematiek van de lastenverdeling is gebaseerd op daadwerkelijk gerealiseerde declarabele uren en personele omzet binnen de doelstellingen.

De lasten op de verdeelstaat worden als volgt aan de activiteiten toegerekend:

- Kosten worden eerst zoveel mogelijk aan de doelstelling toegewezen.
- De kosten van Publiciteit en Communicatie worden verdeeld over de doelstellingen aan de hand van het gemiddelde aantal fte's.
- De salariskosten van uitvoerende medewerkers worden toegekend op basis van de gerealiseerde declarabele uren en het gemiddelde aantal fte's op maandbasis.
- De kosten van ondersteunende medewerkers met betrekking tot payroll, facilitair en Personeel en Organisatie worden op basis van FTE toegerekend.
- De kosten van overige ondersteunende medewerkers worden, voor zover er een rechtstreeks verband is, gedeeltelijk toegerekend aan de doelstellingen.

- De kosten van uitzendkrachten worden toegewezen aan een onderwerp.
- De overige personele kosten, huisvestingskosten, bureaustkosten, organisatiekosten, algemene kosten en afschrijvingen worden verdeeld aan de hand van het gemiddeld aantal fte's per doelstelling/activiteit. Waar mogelijk worden kosten direct toegerekend.
- De toedeling van de wervingskosten is gebaseerd op de verhouding van de daadwerkelijk geschreven uren fondsenwerving ten opzichte van het totaal aantal geschreven uren voor het realiseren van de doelstellingen.
- Materiële projectkosten zijn kosten gemaakt binnen de thema's ten bate van een specifiek project. Deze kosten zijn dan ook direct aan de doelstellingen toe te rekenen.

1.5 Toelichting op de balans per 31 december 2025

1.5.1 Immateriële vaste activa

Software	
Stand per 1 januari 2025	
Aanschafwaarde	180.476
Cum. waardeverm. en afschrijv.	180.257
Boekwaarde per 31 december 2024	219
Mutaties	
Investeringsen	76.902
In gebruik genomen Software	-
Desinvesteringen	-
Afschrijvingen	9.997
Afschrijvingen desinvesteringen	-
Stand per 31 december 2025	
Aanschafwaarde	257.378
Cum. waardeverm. en afschrijv.	190.254
Boekwaarde per 31 december 2025	67.124
Afschrijvingspercentages	33,3%

Immateriële vaste activa betreft de softwareontwikkeling van het project- en urenregistratiesysteem en aangeschafte licenties. De immateriële vaste activa worden aangehouden als zijnde benodigd voor de bedrijfsvoering.

1.5.2 Materiële vaste activa

	Meubilair en inrichting	Automati- sering	Verbouwingen	TOTAAL
Stand per 31 december 2024				
Aanschafwaarde	266.881	200.110	423.970	890.960
Cum. waardeverm. en afschrijv.	219.219	150.697	379.212	749.128
Boekwaarde per 1 januari 2025	47.662	49.413	44.758	141.832
Mutaties				
Investeringen	-	24.807	-	24.807
Desinvesteringen	1.563	17.149	-	18.712
Afschrijvingen	22.893	35.168	21.457	79.518
Afschrijvingen desinvesteringen	1.563	17.149	-	18.712
Stand per 31 december 2025				
Aanschafwaarde	265.318	207.768	423.970	897.055
Cum. waardeverm. en afschrijv.	240.549	168.716	400.669	809.934
Boekwaarde per 31 december 2025	24.769	39.052	23.301	87.122
Afschrijvingspercentages	20,0%	33,3%	20,0%	

De materiële vaste activa worden aangehouden als zijnde benodigd voor de bedrijfsvoering.

1.5.3 Vorderingen

De post kan als volgt worden toegelicht:

	2025	2024
Debiteuren	226.033	488.742
Nog te ontvangen Nationale Postcode Loterij gelden	1.800.000	1.800.000
Te ontvangen opbrengsten (1)	496.681	937.619
Vooruitbetaalde kosten	165.030	71.289
Overige vorderingen (2)	56.078	30.920
	<u>2.743.822</u>	<u>3.328.570</u>

Ultimo 2025 zijn alle vorderingen op inbaarheid beoordeeld.

(1) In de post te ontvangen opbrengsten zijn de opbrengsten en subsidies opgenomen die contractueel zijn toegekend en conform betaalschema nog gefactureerd mogen worden.

(2) De post overige vorderingen bestaat uit vorderingen op zusterorganisaties voor vooruitbetaalde NS abonnementen.

Het verloop van de voorziening op debiteuren kan als volgt worden weergegeven:

	2025	2024
Stand per 1 januari	-	-
Bij: toevoeging	5.000	-
Stand per 31 december	<u>5.000</u>	<u>-</u>

1.5.4 Effecten

Ultimo 2010 is besloten niet langer beleggingen aan te houden in de vorm van aandelen of obligaties. Daarop is in 2012 een uitzondering gemaakt. In dat jaar is in vervolg op de afspraken met het voormalig bestuur van de Coöperatie Club Zeekracht UA als invulling op de doelstelling van haar bestemmingsreserve door Natuur & Milieu een investering gedaan in participaties Meewind. De portefeuille bestaat uit 90,9796 participaties Zeewind bestaande Parken en 22,6064 participaties Zeewind Nieuwe Parken.

Waardering van deze participaties vindt plaats tegen actuele waarde.

	2025	2024
Stand per 1 januari	123.795	131.057
Waardeverandering van beleggingen	10.804-	7.262-
Stand per 31 december	112.991	123.795
% van de Continuïteitsreserve	2,5%	2,8%

De effecten staan ter vrije beschikking van de stichting.

1.5.5 Liquide middelen

	2025	2024
Stand per 1 januari	7.424.314	8.261.941
Mutaties boekjaar	3.011.961	837.627-
Stand per 31 december	10.436.275	7.424.314

Hieronder zijn opgenomen de direct opeisbare gelden bij bank- en giro-instellingen. Betalingsverkeer loopt via de rekening bij de Rabobank. Daarnaast zijn er rekeningen bij de Triodos, ASN en ABN AMRO. De Rabobank heeft een garantie afgegeven ten bate van de verhuurder van de Arthur van Schendelstraat 600 groot € 61.895,93. Deze garantie heeft als onderpand een depositorekening bij de Rabobank van dezelfde omvang als de garantie. De overige liquide middelen zijn allen ter vrije beschikking van de stichting.

1.5.6 Reserves en fondsen

Continuïteitsreserve

	2025	2024
Stand per 1 januari	4.387.686	4.101.224
Mutatie n.a.v. resultaatverdeling	133.396	286.462
Stand per 31 december	4.521.082	4.387.686

Het beleid van de stichting ten aanzien van de functie en gewenste hoogte van de reserves en fondsen is in 2025 onder de loep genomen en de gewenste hoogte van de continuïteitsreserve is vastgesteld op 4,4 mln. Hiermee kan Natuur & Milieu een jaar lang aan de vaste verplichtingen voldoen. Daarnaast is een analyse opgesteld waarin de huidige risico's financieel in kaart zijn gebracht. Deze zijn gelijk aan de gewenste hoogte van de continuïteitsreserve.

Bestemmingsreserves

<i>Doorlopende projecten:</i>	2025	2024
Stand per 1 januari	334.197	503.237
Bestemming resultaat	135.204	169.040-
Stand per 31 december	469.401	334.197

Veel projecten lopen over het kalenderjaar heen. Financiering wordt bij het begin van een project voor de gehele looptijd begroot. Dit heeft tot gevolg dat er aan het einde van een jaar financiering (veelal gelden van de postcodeloterij) op lopende projecten is bestemd waarvoor nog geen kosten zijn gemaakt. Omdat deze kosten wel gemaakt zullen gaan worden voor deze projecten is hiervoor een bestemmingsreserve gevormd.

<i>Ziekteverzuim:</i>	2025	2024
Stand per 1 januari	270.000	262.500
Bestemming resultaat	15.000	7.500
Dotatie	109.000	69.000
Onttrekking	109.000-	69.000-
Stand per 31 december	285.000	270.000

De reserve kan worden ingezet om de kosten van vervanging van langdurig zieken te financieren, zodat de organisatie haar ambitie kan blijven waarmaken. De gewenste omvang van de reserve moet het mogelijk maken 3 langdurig zieken tegen gemiddelde kosten van € 95.000 (2024: €90.000) gedurende een jaar te vervangen.

<i>Zeekracht:</i>	2025	2024
Stand per 1 januari	130.000	130.000
Bestemming resultaat	43.535-	-
Stand per 31 december	86.465	130.000

Deze reserve is gevormd om tekorten binnen het project Zeekracht mee te dekken en om, indien de toekomstige herwaarderingsreserve niet toereikend blijkt te zijn, waardevermindering van de participaties Meewind mee op te vangen.

<i>Reserve nog af te wikkelen nalatenschappen</i>	2025	2024
Stand per 1 januari	16.000	16.000
Bestemming resultaat	-	-
Stand per 31 december	16.000	16.000

De bestemmingsreserve nog af te wikkelen nalatenschappen is gevormd voor een nalatenschap met zuiver vruchtgebruik.

Totaal bestemmingsreserves	856.866	750.197
-----------------------------------	----------------	----------------

Herwaarderingsreserve

<i>Reserve waardeverschillen beleggingen</i>	2025	2024
Stand per 1 januari	15.722	38.833
Dotatie/Onttrekking	10.804	23.111-
Stand per 31 december	26.526	15.722

De reserve waardeverschillen beleggingen is in 2013 gevormd ter beheersing van het risico van waardeverschillen van de participaties Meewind. De herwaardering van de intrinsieke waarde van de participaties is per 31 december 2025 aan deze reserve toegevoegd.

Bestemmingsfondsen

	Donaties Zeekracht	Fonds op naam	Totaal
Stand per 1 januari 2025	54.459	-	54.459
Mutaties			
Dotaties (giften)	23.673	100.000	123.673
Onttrekking (project bestedingen)	17.061-	-	17.061-
Bestemming resultaat	6.612	100.000	106.612
Boekwaarde per 31 december 2025	61.071	100.000	161.071

Wanneer door derden aan een deel van de middelen een specifieke besteding is gegeven dient dit deel aangemerkt te worden als bestemmingsfonds. In 2013 is een bestemmingsfonds gevormd voor donateursbaten Vrienden van Zeekracht die ingezet kan worden voor het realiseren van projecten met betrekking op wind op zee. Het Fonds op Naam is in 2025 ingesteld. Het fondsvermogen bestaat uit een onherroepelijke schenking van €100.000 voor de periode van 1 november 2025 tot 1 november 2026. Het Fonds is bestemd voor het project Repareer Nederland, gericht op het versnellen van de transitie naar een circulaire economie, welke in 2026 van start gaat. De over het saldo van het Fonds ontvangen rente zal volledig ten goede komen aan het Fonds en wordt toegevoegd aan het fondsvermogen.

1.5.7 Voorzieningen

	2025	2024
Voorziening jubilea	23.500	16.000
	23.500	16.000

1.5.8 Schulden korter dan 1 jaar

	2025	2024
<i>Belastingen en premies sociale verzekeringen</i>		
Loonbelasting	106.369	95.510
BTW	31.434	31.532
Totaal belastingen en premies sociale verzekeringen	137.803	127.042
<i>Overige schulden en overlopende passiva</i>		
Crediteuren	232.542	407.796
Nog te besteden projectgelden (1)	6.589.008	4.708.081
Te betalen oude verlofrechten	158.369	75.606
Nog te betalen pensioenpremies (2)	107.052	96.189
Vooruitontvangen bedragen	5.285	-
Nog te betalen salariskosten (vakantiegeld)	190.591	164.694
Ontvangen borggelden inwonende organisaties	7.428	7.428
Overige schulden (3)	430.211	207.830
	7.720.486	5.667.624
Totaal schulden korter dan 1 jaar	7.858.289	5.794.666

(1) De hier vermelde bedragen betreffen zowel vooruitontvangen projectgelden als toezeggingen waarvan de realisatie in 2025 of later plaatsvindt. In dit saldo is € 4,7m aan extra trekkingen van de Nationale Postcode Loterij opgenomen voor Waterparels en De Rijke Noordzee.

(2) De pensioenpremies betreffen de nog te betalen openstaande nota's aan het BPL.

(3) De overige schulden bestaan uit vooruitgefactureerde bedragen en nog te betalen bedragen (o.a. Investeringsbijdrage nieuwe pand, accountantskosten en eenmalige uitkeringen).

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Huurcontracten:	looptijd tot	Korter dan 1 jaar	Tussen 1-5 jaar	Langer dan 5 jaar
Plein 8D, Den Haag	9/30/26	16.799	-	-
Arthur van Schendelstraat 600, Utrecht	4/1/27	378.240	472.800	-
		395.039	472.800	-

Per 1 juli 2017 is het pand aan de Arthur van Schendelstraat betrokken.

Het huurcontract is aangegaan voor een periode van 10 jaar.

Per 1 oktober 2017 is het pand aan Plein 8D te Den Haag betrokken.

De opzegtermijn van het huurcontract van Plein 8D in Den Haag bedraagt ten minste 6 maanden.

Leasecontracten:	looptijd tot	Korter dan 1 jaar	Tussen 1-5 jaar	Langer dan 5 jaar
Printers	4/1/30	15.760	63.040	3.940

In april 2024 is een nieuwe huurovereenkomst aangegaan, voor een periode van 6 jaar.

Erfenissen en legaten:

Baten uit nalatenschappen worden verantwoord in het boekjaar waarin de akte van verdeling, of als er geen akte van verdeling is, de rekening en verantwoording is ontvangen.

In 2017 is Natuur & Milieu in bezit gekomen van 1/9 gedeelte van een erfenis die belast is met vruchtgebruik. De waarde van het Legaat is niet bekend gemaakt. Ook in 2021 heeft Natuur & Milieu een legaat ontvangen die belast is met vruchtgebruik, de waarde van dit legaat bedraagt €58.703.

Stichting de Noordzee

Natuur & Milieu is met Stichting De Noordzee in 2019 een samenwerkingsverband aangegaan voor het programma De Rijke Noordzee, dit project is voor rekening en risico van beide partijen. Het toezicht wordt geregeld door de vertegenwoordigers van de raden van toezicht van beide organisaties.

CO2-emissie

Verwarming en elektriciteitsverbruik in ons kantoor vormen de hoofdmoot van de CO₂-uitstoot van Natuur & Milieu. Jaarlijks compenseren we onze niet te vermijden CO₂-uitstoot. Over 2025 compenseren we een CO₂-emissie van 20 ton via Fairtrade Carbon Credits van FairClimateFund.

Gebeurtenissen na balansdatum

In maart 2026 is besloten het huurcontract voor het pand aan de Arthur van Schendelstraat te verlengen tot 1 april 2032. Deze overeenkomst leidt tot een nieuwe langdurige huurverplichting. Hoewel deze verplichting geen invloed heeft op de activa en passiva per 31 december 2025, wordt deze gebeurtenis toegelicht vanwege de materiële impact op de toekomstige verplichtingen van de stichting.

Er hebben zich verder geen gebeurtenissen na balansdatum voorgedaan die hier vermeld dienen te worden.

1.6 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2025

1.6.1 Baten van particulieren

	werkelijk 2025	begroot 2025	werkelijk 2024
<u>Baten particulieren:</u>			
- Donaties en giften	782.086	662.000	635.738
- Nalatenschappen	40.267	-	22.000
Totaal baten particulieren	822.353	662.000	657.738
Toelichting Baten particulieren:			
<i>- Donaties</i>			
Vrij te besteden giften	641.466	614.000	584.209
Bestemde giften	140.620	25.000	51.529
Totaal donatiebedrag	782.086	639.000	635.738
Aantal ontvangen donaties	24.085		21.794
Gemiddeld ontvangen bedrag	32		29

- In Kind bijdrage projecten

Onder "in kind" bijdragen worden niet financiële bijdragen aan projecten verstaan, bijvoorbeeld in de vorm van producten of uren die "om niet" worden verstrekt. De fysieke bijdragen zijn gewaardeerd zowel aan de batenkant als aan de lastenkant (materiële lasten). De in kind bijdragen zijn verantwoord onder desbetreffende partnerbaten.

1.6.2 Baten van bedrijven

Het bedrag kan als volgt gespecificeerd worden:

	werkelijk 2025	begroot 2025	werkelijk 2024
ASN Bank	94.869		64.849
European Environmental Bureau	58.201		-
EBN BV	43.721		13.878
Treetop Vision B.V.	31.410		3.590
Lidl Nederland GmbH	30.773		176.944
Accenture	100.945		84.468
Overig	172.120		466.891
Totaal	532.039	743.000	810.619

De baten van bedrijven zijn iets lager dan begroot, maar dit wordt gecompenseerd door hogere baten van particulieren en overheden.

1.6.3 Baten van Loterijorganisaties

	werkelijk 2025	begroot 2025	werkelijk 2024
Baten Nationale Postcode Loterij			
Jaarlijkse bijdrage	1.800.000	1.800.000	1.800.000
Reguliere baten Nationale Postcode Loterij	1.800.000	1.800.000	1.800.000
Baten projectgelden extra trekking De Rijke Noordzee	480.200		612.667
Baten projectgelden extra trekking Waterparels	259.170		-
Baten projectgelden extra trekkingen NPL	739.370	1.494.000	612.667
Totaal baten Loterijorganisaties	2.539.370	3.294.000	2.412.667

Tussen de Stichting Nationale Postcode Loterij en Natuur & Milieu is in 1996 een vijfjarige overeenkomst gesloten, waarin is bepaald dat Natuur & Milieu als beneficiënt zal delen in de opbrengst van de loterij. Deze overeenkomst is, net als in voorgaande jaren, in 2025 met vijf jaar verlengd tot 2031. De jaarlijkse bijdrage voor 2025 is vastgesteld op € 1.800.000.

Bijdrage projectgelden extra trekkingen NPL:

Natuur & Milieu heeft in februari 2019 het Droomfonds project 'De Rijke Noordzee' toegekend gekregen dat samen met Stichting De Noordzee wordt uitgevoerd. Het gaat om een bedrag van € 8,5 miljoen euro. Voor een verlenging van 'De Rijke Noordzee' heeft de Postcode Lotterij in 2023 een extra bedrag van €2,6 miljoen euro beschikbaar gesteld. In het najaar van 2025 is er met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 2025 ook financiering beschikbaar gekomen vanuit het ministerie van LNVN. Hierdoor kan een deel van het Postcode Loterij geld in de komende jaren besteed worden. Daarnaast heeft Natuur & Milieu heeft in februari 2025 een extra trekking voor Waterparels toegekend gekregen. Het gaat om een bedrag van € 1,96 miljoen euro voor een periode van 3 jaar.

1.6.4 Baten (van subsidies) van overheden

Opbrengsten die toe te rekenen zijn aan het lopend boekjaar zijn als volgt te verdelen:

	werkelijk 2025	begroot 2025	werkelijk 2024
Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselkwaliteit en Natuur	1.917.417		1.452.275
Rijksdienst voor Ondernemend Nederland RVO	329.290		383.107
Ministerie van Infrastructuur	155.089		90.495
Overige	81.186		27.209
	2.482.982	1.684.000	1.953.086

De baten van overheden zijn groter dan begroot door financiering van het ministerie LVVN voor De Rijke Noordzee. Natuur & Milieu heeft voor 'De Rijke Noordzee' financiering vanuit het ministerie van LVVN tot eind 2027.

1.6.5 Baten van andere organisaties zonder winststreven

	werkelijk 2025	begroot 2025	werkelijk 2024
European Climate Foundation (ECF)	931.174		787.951
Gieskes Strijbis Fonds	293.441		121.315
Adesium Foundation	239.389		186.352
Oceankind	160.976		194.750
Stichting Pieter Bastiaan	114.424		117.730
Stichting IUCN Nederlands Comité*	110.797		144.903
Turing Foundation	87.730		125.285
ClimateWorks Foundation	79.464		302.056
Stichting The Brook Foundation	60.000		-
Natuurmonumenten*	39.494		37.258
Greenpeace Nederland*	39.494		52.258
Wereld Natuur Fonds*	39.494		37.258
Transport & Environment (T&E)	35.301		16.000
Overig	438.759		492.673
Totaal	2.669.937	3.009.000	2.615.789
Som van de geworven baten	9.046.680	9.392.000	8.449.899

De baten van andere organisaties zonder winststreven zijn lager dan begroot, maar dit wordt gecompenseerd door hogere opbrengsten van overheden.

* Deze organisaties dragen (ook) bij aan de Groene 11. Groene 11 is een samenwerkingsverband voor public affairs van verschillende natuur- en milieuorganisaties. De baten en lasten van de Groene 11 lopen via de boekhouding van Natuur & Milieu.

1.6.6 Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en/of diensten

De baten zijn als volgt samengesteld:

	werkelijk 2025	begroot 2025	werkelijk 2024
Verhuur pand	148.156		158.031
Projecten met als tegenprestatie product en/of dienst	300		124
Overige	5.025		4.255
Totaal	153.481	160.000	162.410

Baten worden als “Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en/of diensten” verantwoord en niet als geworven baten als één van onderstaande situaties van toepassing is. 1) de partner heeft het exclusieve recht op het geleverde product dienst. 2) Het product/dienst betreft activiteiten anders dan geformuleerd in onze doelstelling.

1.6.7 Besteed aan doelstelling

De hier verantwoorde kosten hebben allen betrekking op uitvoeringskosten van eigen activiteiten. Natuur & Milieu verstrekt geen subsidies aan derden. Onder de som der lasten is een bedrag aan personele kosten opgenomen, zonder opsplitsing naar doelstelling als volgt gespecificeerd:

Een verdere specificatie van deze kosten is te vinden in hoofdstuk 1.7.1

Het percentage van de totaal aan de doelstellingen bestede kosten ten opzichte van de totale baten van de stichting bedraagt voor 2025: 88% (2024: 88%) en ten opzichte van de totale lasten: 90% (2024:88%).

De pensioenregeling is ondergebracht bij de Bedrijfspensioenfonds voor de landbouw (BPL). Er wordt vrijwillig aangesloten op de pensioenregeling. De regeling is een zogenaamde middelloonregeling waarop geen indexatie plaats vindt. Het opbouwpercentage bedraagt 1.875% en de dekkingsgraad bedraagt ultimo 2025 133,3%

1.6.8 Wervingskosten

De wervingskosten worden verdeeld op basis van de uren per project.

	werkelijk 2025	begroot 2025	werkelijk 2024
Wervingskosten	585.823	672.000	524.917
Som van de geworven baten	9.046.681	8.763.000	8.449.899
<i>Kosten in % van de som van de geworven baten</i>	<i>6,5%</i>	<i>7,7%</i>	<i>6,2%</i>

Door de beperkte extra inzet op fondsenwerving zijn de kosten hoger dan in 2024, maar lager dan begroot.

1.6.9 Beheer en Administratie

Deze kosten worden volgens de richtlijn RJ 650 niet toegerekend aan de doelstellingen en de post wervingskosten, maar als separate kostenpost zichtbaar gemaakt in de staat van baten en lasten.

De kosten van de organisatie worden volgens de volgende sleutel aan de kosten Beheer en Administratie toegerekend:

	Doelstelling	Wervingskosten	Beheer en administratie
Directie	80%	4%	16%
Management ondersteuning	63%	4%	33%
Personeel en Organisatie	81%	4%	15%
Financiën (Incl. projectadministratie)	65%	4%	31%
Totaal	72%	4%	24%

De sleutel is gebaseerd op een inschatting van de uren besteding van directie, managementondersteuning en financiën.

De werkzaamheden met betrekking tot payroll, facilitair en Personeel en Organisatie worden op basis van FTE toegerekend.

De toedeling van de wervingskosten is gebaseerd op de verhouding van de daadwerkelijk geschreven uren fondsenwerving ten opzichte van het totaal aantal geschreven uren voor het realiseren van de doelstellingen.

Hantering van de sleutel leidt tot de volgende bedragen en percentages:

	werkelijk 2025	begroot 2025	werkelijk 2024
Kosten Beheer en Administratie	324.784	446.000	467.969
Som der lasten	8.964.262	8.923.000	8.563.941
	3,6%	5,0%	5,5%

De kosten van Beheer en Administratie zijn lager dan in 2024 en ook lager dan begroot.

In tegenstelling tot voorgaande jaren is er geen tijdelijke extra ondersteuning ingehuurd.

Zonder de incidentele tijdelijke ondersteuning zijn de kosten in lijn met 2024.

Voor het percentage van kosten Beheer en Administratie ten opzichte van de som der lasten wordt met de verdeelsleutel gestreefd om onder de 8% te blijven.

1.6.10 Saldo voor financiële baten en lasten

Het resultaat van de financiële baten en lasten kan als volgt worden gespecificeerd:

	werkelijk 2025	begroot 2025	werkelijk 2024
Dividend/ uitkering kapitaalvermindering Meewind	7.149	-	15.429
Bankkosten	5.208-	-	3.563-
Rente	120.713	-	65.198
Totaal	122.653	-	77.064
Dividendbelasting (-/-)	1.072	-	2.314
Resultaat	121.581	-	74.750

Door het afsluiten van termijndeposito's zijn de renteopbrengsten hoger dan in 2024 en hoger dan verwacht.

1.6.11 Directie en Raad van Toezicht

Directie:

De Raad van Toezicht heeft het bezoldigingsbeleid, de hoogte van de directiebeloning en de hoogte van andere bezoldigingscomponenten vastgesteld. Periodiek wordt dit geactualiseerd, in 2017 is dat ook gebeurd. Bij deze vaststelling heeft de Raad van Toezicht de Regeling Beloning Directeuren van Goededoelenorganisaties van GDN gevolgd. De regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen. Bij Natuur & Milieu leidde dit tot een zogenaamde BSD-score tussen 411 en 450 punten waarbij in 2025 een maximaal GDN normjaarinkomen hoort van € 144.154 bij een full-time dienstverband conform schaal H. De beloningen bleven binnen de geldende maxima. De belaste vergoedingen/bijtellings, de werkgeversbijdrage pensioen en de overige beloningen op termijn stonden bovendien in een redelijke verhouding tot het jaarinkomen. De voor de toetsing relevante bedragen over 2025 zijn vermeld in de tabel hieronder.

<i>Overzicht bezoldiging directie</i>	2025	2024
Naam	M. Demmers	M. Demmers
Functie	directeur	directeur
Dienstverband		
Aard (looptijd)	onbepaald	onbepaald
Uren (per week)	40	40
Part-time %	100%	100%
Periode	1/1-31/12	1/1-31/12
Bezoldiging (Eur)		
Jaarinkomen		
Bruto salaris	128.970	124.893
Vakantiegeld	10.602	9.975
Vaste eindejaarsuitkering	-	-
<i>GDN normjaarinkomen</i>	139.572	134.868
Pensioenlasten (wg deel)	22.451	22.565
Belaste vergoedingen	383	302
Overige beloningen	-	-
Totaal	162.407	157.735

Raad van Toezicht

Sinds boekjaar 2007 is Natuur & Milieu overgegaan naar een Raad van Toezicht model, waarbij de directeur tevens bestuurder is. De leden (7) van de Raad van Toezicht van de stichting ontvangen geen bezoldiging en aan hen is in dit boekjaar geen lening, voorschot of garantie verstrekt.

1.7 Specificatie en verdeling kosten

1.7.1 Specificatie en verdeling kosten naar bestemming

Bestemming	Doelstelling			Wervingskosten	Beheer en administratie	Totaal 2025	Begroting 2025	Totaal 2024
	Campagnes	Programma's	Overige *					
Gemiddeld aantal medewerkers (FTE)	9,05	29,15	3,53	3,75	2,01	47,49		44.70
Salariskosten	861.025	2.772.849	335.723	356.303	191.091	4.516.991	4.426.000	4.040.954
Overige personele kosten	150.780	227.088	69.970	14.889	20.883	483.610	601.000	632.723
Huisvestingskosten	77.727	250.312	30.307	32.164	17.250	407.760	472.000	457.826
Bureaunkosten	5.501	17.716	2.145	2.277	1.221	28.860	49.000	42.738
Organisatiekosten	33.622	108.277	13.110	13.913	7.462	176.384	163.000	145.448
Algemene kosten	50.625	163.031	19.739	20.949	83.090	337.434	904.000	314.594
Afschrijvingen	17.063	54.950	6.653	7.061	3.787	89.514	89.000	77.789
Totaal kosten organisatie	1.196.343	3.594.223	477.647	447.556	324.784	6.040.553	6.704.000	5.712.072
Materiële projectkosten	164.425	2.428.582	192.435	138.267	-	2.923.709	2.219.000	2.851.869
Totaal	1.360.768	6.022.805	670.082	585.823	324.784	8.964.262	8.923.000	8.563.941
Bestedingspercentage uitgedrukt								
t.o.v. de som van de baten volgens Staat van baten en lasten	14,8%	65,5%	7,3%	6,4%	3,5%	97,4%	100,0%	99,4%
Lasten t.o.v. de som van de lasten volgens Staat van baten en lasten	15,2%	67,2%	7,5%	6,5%	3,6%	100,0%	100,0%	100,0%

* De activiteiten onder de doelstelling "overige" betreffen onder andere:

- Activiteiten met betrekking tot samenwerkingsverbanden met andere partijen;
- Overige strategische activiteiten.

1.7.2 Toelichting personele kosten

Onder de som der lasten is een bedrag aan personele kosten opgenomen, zonder opsplitsing naar doelstelling als volgt gespecificeerd:

	werkelijk 2025	begroot 2025	werkelijk 2024
Lonen en salarissen	3.489.554		3.059.676
Sociale lasten	542.259		535.897
Pensioenkosten	485.178		445.381
	4.516.991	4.426.000	4.040.954
Inhuur tijdelijk personeel	294.858	380.000	490.336
<i>Overige personeelskosten</i>	188.752	221.000	142.387
	5.000.601	5.027.000	4.673.677

1.8 Toelichting verdeling kosten naar bestemming

Algemeen

In de kosten Beheer en Administratie zijn de kosten voor de ondersteunende processen opgenomen. Deze kosten hebben geen rechtstreeks verband met de projecten van Natuur & Milieu. Kosten van administratieve ondersteuning, voor zover deze direct toerekenbaar zijn aan de projecten, zijn wel opgenomen als kosten ten laste van de doelstelling.

Op de begrotingsposten

Salariskosten:

De salariskosten zijn €90k hoger dan begroot, doordat er meer fte in dienst waren dan begroot.

Overige personele kosten:

De overige personeelskosten zijn €117k lager dan begroot, voornamelijk doordat minder uitgegeven is aan externe inhuur om de terugval in fte op te vangen.

Huisvestingskosten:

De huisvestingskosten waren €65k lager dan begroot, met name de servicekosten vielen gunstiger uit dan begroot.

Bureaunkosten:

De besparing van €20k op de bureaunkosten is onder andere het resultaat van gunstigere tarieven voor de printers.

Organisatiekosten:

De organisatiekosten zijn hoger dan begroot, door gestegen reiskosten. Er wordt meer gereisd dan begroot.

Algemene kosten:

De Algemene kosten vallen fors (€565k) lager uit dan begroot. Extra uitgaven voor campagnes en fondsenwerving gaan in 2026 van start. De begrote onvoorzien ruimte is niet aangesproken.

Afschrijvingen:

De afschrijvingen zijn in lijn met de begroting.

Materiële projectkosten:

De materiële opbrengsten zijn gelijk aan de materiële uitgaven en sterk afhankelijk van de omvang van de gecontracteerde campagnes en van De Rijke Noordzee. De materiële bestedingen bij het De Rijke Noordzee project waren hoger dan begroot. De materiële kosten bedragen in totaal €2,9m. Deze materiële kosten zijn extern gefinancierd en zijn resultaat neutraal. De inkind bijdragen over 2025 bedragen €129k. Inkind bijdragen worden niet begroot.

2. Overige toelichtingen

2.1 Vaststelling en goedkeuring

Na goedkeuring door de Raad van Toezicht op 11 mei 2026 is deze jaarrekening vastgesteld door de directeur/bestuurder van de stichting.

2.2 Voorstel resultaatbestemming

De directie stelt de resultaatbestemming vast overeenkomstig de resultaatverdeling zoals opgenomen in de staat van baten en lasten.

3. Begroting 2026

Baten:	Begroting 2026	Realisatie 2025	Begroting 2025
- Baten van particulieren	662.000	822.353	662.000
- Baten van bedrijven	743.000	532.039	743.000
- Baten van loterijorganisaties	2.665.000 (1)	2.539.370	2.665.000
- Baten (van subsidies) van overheden	1.684.000	2.482.982	1.684.000
- Baten van andere organisaties zonder winststreven	3.009.000	2.669.937	3.009.000
Som van de geworven baten	8.763.000	9.046.681	8.763.000
- Baten als tegenprestatie producten en/of diensten	160.000	153.481	160.000
Som der baten	8.923.000	9.200.162	8.923.000
Lasten:			
Besteed aan doelstellingen			
- Campagnes	1.617.000	1.360.768	1.617.000
- Programma's (Voedsel, Energie en Mobiliteit)	5.574.000 (1)	6.022.805	5.574.000
- Overige	614.000 (2)	670.082	614.000
	7.805.000	8.053.655	7.805.000
Wervingskosten	672.000	585.823	672.000
Beheer en administratie	446.000	324.784	446.000
Som der lasten	8.923.000	8.964.262	8.923.000
Saldo voor financiële baten en lasten	-	235.900	-
- Saldo financiële baten en lasten	-	121.581	-
Saldo van baten en lasten	-	357.481	-

3. Begroting 2026 (vervolg)

	Realisatie 2025
Overschot/tekort is toegevoegd/onttrokken aan:	
- Continuïteitsreserve	133.396
- Bestemmingsreserves	
<i>Dotatie Reserve Ziekteverzuim</i>	15.000
<i>Dotatie Bestemmingsreserve projecten</i>	135.204
<i>Onttrekking Bestemmingsreserve Zeekracht</i>	43.535-
- Herwaarderingsreserve	
<i>Dotatie reserve waardeverschillen beleggingen</i>	10.804
- Bestemmingsfondsen	
<i>Dotatie Donateursbaten Zeekracht</i>	6.612
<i>Dotatie Fonds op naam</i>	100.000

(1) Programma De Rijke Noordzee is begroot bij de baten uit loterijorganisaties en besteed aan de doelstellingen Programma's voor €900k.

(2) De activiteiten onder de doelstelling "overige" betreffen onder andere:

- Activiteiten met betrekking tot samenwerkingsverbanden met andere partijen;
- Overige strategische activiteiten.

De jaarrekening 2025 is opgemaakt op
11 mei 2026.

P.C. Molengraaf, voorzitter

C.M. van Lamoen, voorzitter auditcommissie

K.V.B. Cramer, lid

I. Machkor, lid

S. Salim, lid

D.R. Molenaar, lid

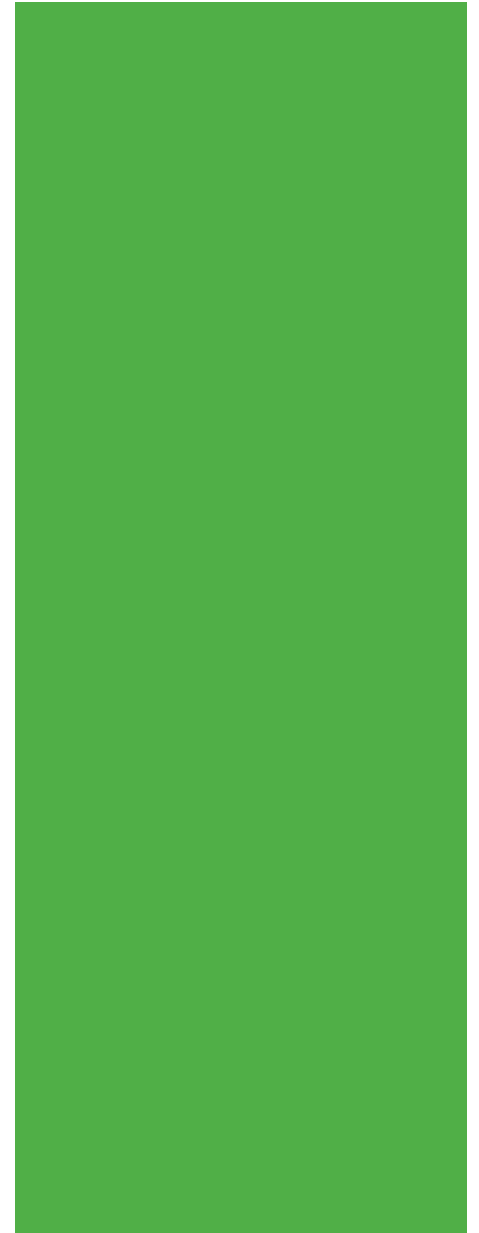

K. Termeer, lid

M. Demmers, directeur-bestuurder

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: de Raad van Toezicht van Stichting Natuur en Milieu

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2025

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2025 van Stichting Natuur en Milieu te Utrecht gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Natuur en Milieu op 31 december 2025 en van het resultaat over 2025 in overeenstemming met Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende organisaties'.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2025;
2. de staat van baten en lasten over 2025; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Natuur en Milieu zoals vereist in de Verordening inzake de Onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheids-regels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening Gedrags- en Beroepsregels Accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie, naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende organisaties' is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende organisaties'.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de Raad van Toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 'Fondsenwervende organisaties'. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De Raad van Toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken. Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de organisatie;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de organisatie haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de Raad van Toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Was getekend te Sliedrecht, 28 mei 2026.

WITh Accountants B.V.
W.G. Oosterom MSc RA

NATUUR & MILIEU

Laat zien dat het kán

Colofon

Natuur & Milieu
Utrecht, mei 2026

Redactie

Marjolein Demmers, Mark de Jongh,
Dieuwertje Penders en Rob van Tilburg

Eindredactie

Jeroen Teitler (Teitler Tekst)

Vormgeving

Rik Mobach (Klink Klaar Studio)

Met dank aan

Lenneke Bolkenbaas, Marielle van den Bosch, Baudien Bosma, Kilian Idsinga, Kim Kahn, Annemarie Leguijt-den Hertog, Godelief Schildmeijer en Celesta Stockmann

Contact

E-mail: info@natuurenmilieu.nl
Telefoon: 030 233 13 28

